

[yeni tanzim]

Sünuhat

Bediüzzaman Said Nursî

İSTANBUL
DÜŞÜNCE
OKULU

[yeni tanzim]

Sünuhat

Bediüzzaman Said Nursî

Ocak 2013, İstanbul

dusunceokulu.org
istanbul@dusunceokulu.org

/ DusunceOkulu

/ istanbulDusunceOkulu

/ dusunce

<i>Takdim</i>	05
Mukaddeme	07
İfade-i Meram	09
Birinci Ayet	10
[Sözler, Lemaat]	11
İkinci Ayet	12
[Lem'alar, 28. Lem'a, 22. Nükte]	12
[Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale]	13
Üçüncü Ayet	15
[Mektubat, 26. Mektup, 3. Mebhas]	15
Dördüncü Ayet	21
[Mesnevi-i Nuriye, Katre]	21
[Lem'alar, Ondokuzuncu Lem'a (İktisat Risalesi), 4. Nükte]	22
[Şualar, Yedinci Şuâ (Âyetü'l-Kübrâ), 2. Bab, 4. Hakikat]	23
Beşinci Ayet	27
[Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale]	28
[Sözler, Otuzuncu Söz, İkinci Maksat]	29
[Sözler, 28. Söz, s. 458-460]	32
Altıncı Ayet	34
[Mektubat, Birinci Mektup]	34
Yedinci Ayet	36
[Sözler, Lemaat]	40
[Mektubat, Onbeşinci Mektup, İkinci Makam]	40
[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 74]	41
Sekizinci Ayet	43
[Münazarat]	43
Dokuzuncu Ayet	45
[Sözler, Onuncu Söz, Zeylin İkinci Parçası]	45

Onuncu Ayet	50
[Mektubat, Yirmiikinci Mektup, Birinci Mebhas]	51
[Şualar, Ondördüncü Şua]	51
[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 70]	52
[Emirdağ Lahikası-I, Mektup No: 18]	55
[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 102]	56
[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 148]	59
On Birinci Ayet	60
[Sözler, Lemaat]	62
[Mesnevi-i Nuriye, Meclis-i Mebusana Hitap]	62
[Mektubat, Ondokuzuncu Mektup (Mu'cizat-ı Ahmediye), Onsekizinci Nükteli İşaret]	63
[İşaratü'l-İcaz, Bakara suresi: 2]	63
On İkinci Ayet	66
[Hutbe-i Şamiye]	68
[Münazarat]	69
[Rüyada bir hitabe]	69
[Rüyanın zeyli]	75
Bundan yedi sene evvel bir risaleme yazdığım zeyldir	76

Takdim

Bediüzzaman Said Nursi'nin hayat evreleri, birbirinin devamı ve yeri geldiğinde biri diğeri-nin içinde hayatlanan mütedahil daireler bütünü olarak nitelendirilebilir.

Müellifi olduğu Risale-i Nur Külliyyatı da hayat evrelerini yansıtır biçimde, birbirini açan ya da tamamlayan risaleler bütünüdür.

Örneğin, 1910'un başlarında ele aldığı konular tohum gibi toprağa düşmüş; bunlar 1920'nin başlarında fidana dönüşmüş, 1928'den sonra ise *Sözler* meyvesini vermiştir.

Sünuhat da bu anlamda bir fidanlık hükmündedir. Yeni bir derlemeyle takdim ettiğimiz eseri okuduğunuzda göreceğiniz gibi, 1920'de kısa bahis olarak işlenen her bir ayet, sonraki yıllarda Külliyyat'ın farklı bölümlerinde daha da açılmıştır.

Üstadımız, *Kastamonu Lahikası*'na dercettiği şu mektupta (no: 35) bizlere bir vazife tevzi ediyor:

“(…) Risale-i Nur, benim gibi âciz ve ihtiyar ve zaif bir biçareye bedel, genç, kuvvetli çok Sa-id'leri içinizde bulmuş ve bulacak. Onun için bundan sonra Risale-i Nur'un tekmil-i izahı ve ha-şiyelerle beyanı ve ispatı size tevdi edilmiş, tahmin ediyorum.

(…) mesela Kur'an Kelâmullah olduğuna ve içcâzî nüktelerine dair müteferrik risalelerdeki parçalar toplansa veya haşre dair ayrı ayrı burhanlar cem edilse ve hâkezâ, mükemmel bir izah ve bir hâşîye ve bir şerh olabilir. Zannederim ki, hakaik-i âliye-i imaniyeyi tamamıyla Risale-i Nur ihata etmiş; başka yerlerde aramaya lüzum yok. Yalnız bazan izah ve tafsile muhtaç kalmış. Onun için vazifem bitmiş gibi bana geliyor. Sizin vazifeniz devam ediyor. Ve inşaallah vazife-niz şerh ve izahla ve tekmil ve tahşîye ile ve neşir ve tâlimle, belki Yirmi Beşinci ve Otuz İkinci Mektupları telif ile ve Dokuzuncu Şuânın Dokuz Makamını tekmiyle ve Risale-i Nur'u tanzim ve tertip ve tefsir ve tashihle devam edecek.”

Bu mektuptan aldığımız cesaretle mütevazı bir çalışma yaptık. Sünuhat'ta tefsir edilen her bir ayetin Risale-i Nur Külliyyatı'nın diğer bölümlerinde ele alındığı metinleri tespit ettik ve bunları ilgili ayetin altına taşıdık.

Böyle bir okuma biçimi bir yandan tefsiri genişletmekte, diğer yandan da Bediüzzaman'ın düşünce dünyasının sürekliliğini göstermektedir.

Bu çabanın, yeni şerh, izah, tekmil, tahşiye, neşir, talim çalışmaları için dua hükmüne geçmesi ve yeni tanzim *Sünuhat*'ın istifadeye medar olması duasıyla...

İstanbul Düşünce Okulu

Mukaddeme

Bu *Sünühat* risalesi, Hazret-i Üstad'ın “Eski Said” tabir ettiği zamanında Risale-i Nur'dan evvel te'lif ettiği eserlerinden olmakla beraber tazeliğini daima muhafaza etmekte ve Risale-i Nur'daki bazı meselelerin hülâsalarını ihtiva etmektedir.

Bediüzzaman Said Nursi, sonradan yazdığı bir mektubunda bu Risaleden bahisle şöyle iza-hatta bulunmaktadır:

“Hürriyetin bidayetinde Risale-i Nur'dan çok evvel kuvvetli bir ümit ve itikad ile ehl-i iman'ın me'yusiyetlerini izale için, ‘İstikbâlde bir ışık var, bir nur görüyorum’ diye müjdeler veriyordum. Hatta hürriyetten evvel de talebelerime beşaret ederdim. *Tarihçe-i Hayat*'ımda merhum Abdurrahman'ın yazdığı gibi, *Sünühat* misillü risalelerde dahi ‘Ben bir ışık görüyorum’ diye dehşetli hadisata karşı o ümit ile dayanıp mukabele ederdim. Ben de herkes gibi o ışığı siyaset âleminde ve hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyede ve çok geniş bir dairede tasavvur ederdim. Hâlbuki hâdisat-ı âlem beni o gaybî ihbarda ve beşaretle bir derece tekzip edip ümidimi kırardı.

Birden bir ihtar-ı gaybî ile katî kanaat verecek bir surette kalbime geldi. Denildi ki: Ciddî bir alâka ile senin eskiden beri tekrar ettiğin ‘Bir ışık var, bir nur göreceğiz’ diye müjdelerin te'vili ve tefsiri ve tâbirî, sizin hakkınızda belki iman cihetiyle, âlem-i İslâm hakkında dahi en ehemmiyetlisi Risale-i Nur'dur. Bu ışıktır seni şiddetle alâkadar etmişti. Ve bu nurdur ki, eskide de tahayyül ve tahminin ile geniş dairede belki siyaset âleminde gelecek mes'udâne ve dindarane haletlerin ve vaziyetlerin mukaddemesi ve müjdecisi iken, bu muaccel ışığı o müeccel saadet tasavvur ederek eski zamanda siyaset kapısıyla onu arıyordun.”

Bir mektubunda da aynı bahse temasla beyanda bulunuyor:

“Bu Osmanlı ülkesinde büyük bir parlak Nur çıkacak. Hatta hürriyetten evvel pek çok defa talebelere teselli vermek için ‘Bir Nur çıkacak, gördüğümüz bütün fenalıklara karşı bu vatana sadet temin edecek’ diyordu. İşte kırk sene sonra Risale-i Nur o hakikati kör gözlere de gösterdi. İşte Nurun zahiren, kemmiyeten dar cihetine bakmayarak hakikat cihetinde keyfiyeten geniş ve fevkalâde menfaatini hissetmesi suretiyle; hem de siyaset nazarıyla bütün memleket-i Osmani-yede olacak gibi ifade etmiş. Çünkü Risale-i Nur imanı kurtarması cihetiyle o dar dairesi, madem hayat-ı bakiye ve ebediyeyi imanla kurtarıyor. Bir milyon talebesi bir milyar hükmündedir.

Yani bir milyon değil belki bin insanın hayat-ı ebediyesini temine çalışmak, bir milyar insanın hayat-ı faniye-i dünyeviye ve medeniyetine çalışmaktan daha kıymetli ve mânen daha geniş olması, eski Said'in o rüya-yı sadıka gibi olan hiss-i kable'l-vuku ile o dar daireyi bütün Osmanlı memleketini ihata edeceğini görmüş. Belki inşaallah o gömüş, yüz sene sonra Nurların ektiği tohumların sümbüllenmesiyle aynen o geniş daire, Nur dairesi olacak.

Hem yine hiss-i kable'l-vuku ile istikbâlden haber verdiği müjdelere dair Hutbe-i Şamiye'nin haşiyesinde diyor: "Eski Said, hiss-i kable'l-vuku ile bin üç yüz yetmiş birde -başta Arap devletleri- âlem-i İslâmın ecnebi esaretinden ve istibdadından kurtulup İslâmi devletler teşkil edeceklerini kırk beş sene evvel haber vermiş. İki harb-i umumî ve otuz-kırk sene istibdad-ı mutlakı düşünmemiş. Bin üç yüz yetmişte olan vaziyeti bin üç yüz yirmi yedide olacak gibi müjde vermiş, tehirinin sebebini nazara almamış."

Eskiden neşrettiği makalâtına dair şöyle söylemektedir:

"Bütün kuvvetimle derim ki:

Gazetelerde neşrettiğim umum makalâtımdaki umum hakaikta nihayet derecede musırrım. Şayet zaman-ı mazi cânibinden, Asr-ı Saadet mahkemesinden adaletnâme-i şeriatla dâvet olunsam; neşrettiğim hakaikı aynen ibraz edeceğim. Olsa olsa o zamanın ilcâatının modasına göre bir libas giydireceğim.

Şayet müstakbel tarafmdan üç yüz sene sonraki tenkidât-ı ukalâ mahkemesinden tarih celbnâmesiyle celb olunsam, yine bu hakikatleri tevessü ve inbisat ile çatlayan bazı yerlerini yamalamakla beraber, taze olarak orada da göstereceğim. Demek, hakikat tahavvül etmez; hakikat haktır. Elhakku ya'lû velâ yu'lâ aleyhi."

Hem bu *Sünuhat* risalesinde "Kur'an'ın hâkimiyet-i mutlakası" bahsinde, cemaat-i İslâmiyenin nazarını Kur'an'a çevirmek, bu suretle muharrik-i vicdan olan kudsiyeti temin ile kalplere meleke-i hassasiyet gelerek dinin emirlerine ve imanın ihtaratına karşı lâkayd ve sağır kalmak gibi bazı hususlara dair izahlar var.

Zaman gösterdi ki; bu risalede Hz. Üstadın ehemmiyetle üzerinde durduğu ve müslümanların doğrudan doğruya okudukları tefsir kitaplarından Kur'an'a müteveccih olmaları, şiddetli bir rağbet ve alâkayla, Kur'an'ı dinlemeleri, Kur'an'dan ders almaları gibi hususlar, Risale-i Nur'da tecelli etmiştir.

Zamanın hastalığını teşhis eden ve o hastalığa devayı gösteren zât, Cenâb-ı Hakk'ın ona ihsan ettiği Nur Külliyyatıyla bu pek ehemmiyetli hizmeti âlem-şümül bir vüs'atle ifa etmiştir.

Evet, bahsettiği "Şeriat kitapları birer şeffaf cam mahiyetinde olmak lâzım" dediği hakikat Risale-i Nur'la zuhura gelmiş ve meydan-ı istifadeye arz edilmiş bulunuyor. Şimdi başta Anadolu olarak âlem-i İslâm ve insaniyette Kur'an'ın bu yeni dersi, Risale-i Nur; asrın ihtiyaçlarına cevap veren en müessir bir eser olarak benimsenmekte, yeni nesillerin istifadesine sunulmaktadır.

Nur Talebeleri

İfade-i Meram

Bazı âyâtı düşünürken, bazı nükteler kalbime hutur ederek nota suretinde kaydettim. Elfazca zengin değilim, israfı da sevmem, teşrifatçı elfâzı beğenmem, icazımdan darılma.

¹ خُذْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ أَحْسَنَهُ kaidesiyle, sana hoş gelen şeyleri al; sana hoş görünmeyeni bana bırak, ilişme!

Said

¹ Her şeyin en iyisini al.

Birinci Ayet

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ^{1*}

Kur'an, sâlihât'ı mutlak, müphem bırakıyor. Çünkü ahlâk ve faziletler, hüsün ve hayır çoğu nisbîdirler. Neviden nev'e geçtikçe değişir. Sınıftan sınıfa nâzil oldukça ayrılır. Mahalden mahalle tebdil-i mekân ettikçe başkalaşır. Cihet muhtelif olsa muhtelif olur. Fertten cemaate, şahıstan millete çıktıkça mâhiyeti değişir.

Mesela, cesaret, sehavet, erkekte gayret, hamiyet ve muavenete sebeptir.

Mesela, zayıfın kavîye karşı izzet-i nefsi, kavîde tekebbür olur. Kavînin zayıfa karşı tevazuu, zayıfta tezellül olur.

Mesela, bir ulû'l-emir, makamındaki ciddiyeti vakar, mahviyeti zilletir. Hânesinde ciddiyeti kibir, mahviyeti tevazudur.

Mesela, tertib-i mukaddematta tefviz, tembelliktir. Terettüb-ü neticede tevekküldür. Semere-i sa'yine, kismetine rıza kanaattir; meyl-i sa'yi kuvvetlendirir. Mevcuda iktifa, dûnhimmetliktir.

Mesela, fert, mütekellim-i vahde olsa; müsamahası, fedakârlığı, amel-i sâlihtir. Mütekellim-i maa'l-gayr olsa hıyanet olur.

Mesela, bir şahıs, kendi namına hazm-ı nefis eder, tefahur edemez. Millet namına tefahur eder, hazm-ı nefis edemez.

Herbirinde birer misal gördün; istinbat et.

Mademki, Kur'an, bütün tabakata, bütün a'sârda, kâffe-i ahvâlde şâmil bir hitab-ı ezelîdir. Hem nisbî hüsün, hayır çoktur. Sâlihât'taki ıtlakı, belîğâne bir îcâz-ı mutnebdir. Beyanda sükûtu, geniş bir sözdür.

¹ "Ancak iman eden, güzel işler yapanlar müstesna." (Şuara Suresi: 227)

* Yalnız ıtlakın nüktelerini beyan eder.

[Sözler, Lemaat]

Hasletlerin yerleri değişse, mahiyetleri değişir

Bir haslet; yer ayrı sîmâ bir. Kâh dev, kâh melek, kâh sâlih, kâh tâlih. Misâli şunlardır:

Zayıfın kavîye karşı izzet-i nefsi sayılan bir sıfat, ger olursa kavîde, tekebbür ve gururdur.

Kavînin bir zayıfa karşı da tevâzuu sayılan bir sıfatı, ger olursa zayıfta, tezellül ve riyâdır.

Bir ulü'l-emr, makamında olursa ciddiyeti, vakardır, mahviyeti zilletir.

Hânesinde bulunsa, mahviyeti tevâzu, ciddiyeti kibirdir.

Mütekellim-i vahde olsa eğer o zâtta, müsâmaha hamiyet, fedâkârlık bir sıfat, bir amel-i sâlihtir.

Mütekellim-i maalgayr olsa eğer o zâtta, müsâmaha hıyânet, fedâkârlık bir sıfat, bir amel-i talihtir.

Tertib-i mebâdide tevekkül, tembelliktir. Terettüb-ü netice noktasındaki tefvîz, tevekkül-ü şer'îdir.

Semere-i sa'yine, kısmetine rızâ ise, memduh bir kanaattir, meyl-i sa'ye kuvvettir.

Mevcut mala iktifâ, mergub kanaat değil, belki dûnhimmetliktir. Misâller daha çoktur.

Kur'ân mutlak zikreder sâlihât ve takvâyı.

İbhâmında remz eder makamâtın tesiri. îcâzı bir tafsildir; sükûtu geniş sözdür.

İkinci Ayet

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَأَنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ¹

Âkıbet, ikaba delildir; hadsen onu gösteriyor. Mâsiyetin ekseriya dünyada olan âkıbeti bir emare-i hadsiyedir ki, cezasında bir ikab vardır. Çünkü herkes hususî bir tecrübeyle hadsen görüyor ki, hiçbir münasebet-i tabiiye olmadığı halde, mâsiyet bir netice-i seyyieye münker olur. Bu kadar kesret ve vüs'atle tesadüf olamaz. Eğer şu umum muhtelif hususî tecrübeler nazara alınır, görünür ki, nokta-i iştirak yalnız tabiat-ı mâsiyettir ki, cezayı istilzam ediyor. Demek ceza, mâsiyetin lâzım-ı zâtîsidir.

Mademki dünyada filcümle bu lâzım, sırf tabiat-ı mâsiyet için terettüp ediyor. Elbette, bu dârda terettüp etmeyen, başka dârda terettüp edecektir. Acaba kim vardır ki, küçücük bir tecrübe geçirmemiş ve dememiş ki, “Filân adam fenalık etti, belâsını buldu”?

[Lem’alar, 28. Lem’a, 22. Nükte]

Bu parça çok kıymetlidir. Tâ ikinci nükteye kadar herkese faydası var.

Eskişehir Hapishanesinde, sû-i ahlâktan değil, belki sıkıntıdan gelen nâhoş bazı haller münasebetiyle, ahlaka dâir bir nükte ile meşhur bir âyetin mestur kalmış bir nüktesine dâirdir.

Birinci Nükte: Cenab-ı Hakk kemal-i kereminden ve merhametinden ve adaletinden, iyilik içinde muaccel bir mükâfat ve fenalıklar içinde muaccel bir mücazat dercetmiştir. Hasenatın içinde, ahiretin sevabını andıracak manevi lezzetler, seyyiatın içinde, ahiretin azabını ihsas edecek manevi cezalar derc etmiş.

¹ “Günaha dalan kâfirler ise Cehennem ateşindedir.” (İnfitar Sûresi: 14)

Mesela: Mü'minler mabeyninde muhabbet, ehl-i iman için güzel bir hasenedir. O hasene içinde, ahiretin maddi sevabını andıracak manevi bir lezzet, bir zevk, bir inşirah-ı kalb dercedilmiştir. Herkes kalbine müracaat etse bu zevki hisseder.

Mesela: Mü'minler mabeyninde husumet ve adavet bir seyyiedir. O seyyie içinde kalb ve ruhu sıkıntılarla boğacak bir azab-ı vicdanîyi, âlîcenap ruhlara hissettirir. Ben kendim, belki yüz defadan fazla tecrübe etmişim ki, bir mü'min kardeşe adavetim vaktinde, o adavetten öyle bir azap çekiyordum, şüphe bırakmıyordu ki, bu seyyieme muaccel bir cezadır, çektiriliyor.

Mesela: Hürmete layık zâtlara hürmet ve merhamete layık olanlara merhamet ve hizmet bir hasenedir, bir iyiliktir. Bu iyilikte sevab-ı uhrevîyi ihsas eder derecede öyle bir zevk, lezzet vardır ki, hayatını feda etmek derecesine o hürmeti, o merhameti ileri getirir. Validenin çocuğa merhametindeki şefkat vasıtasıyla kazandığı zevk ve mükâfat için hayatını o merhamet yolunda feda etmek dereceye gider. Yavrusunu kurtarmak için arslana saldıran bir tavuk, hayvanat milletinde bu hakikate bir misaldir. Demek, merhamet ve hürmette muaccel bir mükâfat var; âlîhimmet ve âlîcenap insanlar onları hisseder ki, kahramanâne bir vaziyet alıyorlar.

Hem, mesela; hırs ve israfta öyle bir ceza var ki, şekvalı, meraklı, manevî ve kalbî bir ceza insanı sersem eder. Ve hased ve kıskançlıkta öyle bir muaccel ceza var ki, o hased, hased edeni yakar. Hem tevekkül ve kanaatta öyle bir mükâfat var ki, o lezzetli muaccel sevab, fakr ve hacatın belasını ve elemi izale eder.

Hem, mesela; gurur ve kibirde öyle bir ağır yük var ki, mağrur adam herkesten hürmet ister ve istemek sebebiyle istiskal gördüğünden, daimî azap çeker. Evet, hürmet verilir, istenilmez. Hem, mesela, tevazuda ve terk-i enaniyette öyle lezzetli bir mükâfat var ki, ağır bir yükten ve kendini soğuk beğendirmekten kurtarır.

Hem, mesela; sû-i zan ve sû-i tevilde, bu dünyada muaccel bir ceza var. “Men dakika duka” kaidesiyle, sû-i zan eden, sû-i zanna maruz olur. Mü'min kardeşinin harekâtını sû-i tevil edenlerin harekâtı, yakın bir zamanda sû-i teville uğrar, cezasını çeker. Ve hakeza bütün ahlak-ı hasene ve seyyie bu mikyasa göre ölçülmeli. Ben rahmet-i İlâhiyeden ümid ederim ki, Risale-i Nur'dan bu zamanda tezahür eden manevi icaz-ı Kur'anîyi zevk eden zâtlar, bu manevî ezvâkı hissederler; sû-i ahlaka mübtela olmayacaklar, inşâallah...

[Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale]

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ¹

İ'lem eyyühe'l-aziz!

Herbir insan için hayat seferinde iki yol vardır. Bu iki yolun uzunluğu, kısalığı bir-

¹ “İhlâs ile kulluk edenler, nimetle dolu Cennet içindedir. Günaha dalan kâfirler ise Cehennem ateşindedir.” (İnfitar Sûresi: 12-13)

dir. Amma birisinde ehl-i şühud ve ehl-i vukufun şehadet ve tasdikleriyle, onda dokuz menfaat ihtimali var. İkinci yolda mesele makusedir, onda dokuz zarar ihtimali vardır. İkinci yolla gidenin ne silahı var, ne zahiresi. Tabii, yolda pek çok korkulara maruz kalacağı gibi, ihtiyaçlarını def için çoklara minnet altında kalır. Fakat birinci yola sülûk edenin hem silahı, hem erzakı beraberdir. Pek serbestane gider. Birinci yol Kur'an yoludur, ikinci yol ise dalalet yoludur.

Evet, ehl-i şühudun, ehl-i vukufun tasdik ve şehadetleriyle sabittir ki, iman yüm-nüyle yürüyen emn-ü eman içindedir. Ve bilahare merkez-i hükümete ulaştığında, onda dokuzu büyük mükâfatlara mazhar olacaklardır. Fakat dalalet zulümatı içinde yürüyenler esna-yı seferde korkudan, açlıktan herşeye ve herkese tezellül ettikten sonra, mahall-i hükümete vasıl olduğunda, onda dokuzu ya idam veya ebedi hapse mahkûm olacaklardır. Binaenaleyh akli olan, zararlı birşeyi, dünyevi, edna bir hiffet için tercih etmez.

Ehl-i şühud dediğimizden maksat, evliyaullahtır. Zira velayet sahibi, avamın itikad ettiği şeyleri gözle müşahede ediyor. Kur'an yoluyla gidenlerin silah ve zahireleri ise, Kadir-i Mutlaka, Ganiyy-i Kerime olan tevekkül onları temin eder.

Üçüncü Ayet

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

أَنْى لِّتَعَارَفُوا فَتَعَاوَنُوا فَتَحَابُّوا لَا لِّتَنَآكُرُوا فَتَعَادُوا فَتَعَادُوا¹

Bir nefer takımda, bölükte, taburda, fırkada birer rabıtası, birer vazifesi olduğu gibi, herkesin heyet-i içtimaiyede müteselsil, revabıt ve vezaifi vardır. Halita şeklinde gayr-ı muayyen olsa, te-arüf ve teavün olmaz.

Unsuriyetin intibahı ya müsbettir ki, şefkat-i cinsiyeyle intiaşa gelir ki, tearüfle teavüne se-beptir. Veya menfidir ki, hırs-ı ırkî ile intibaha gelir ki, tenakürle teanüdün sebebidir. İslamiyet bunu reddeder.

[Mektubat, 26. Mektup, 3. Mebhas]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

لِّتَعَارَفُوا مَنَاسِبَاتِ الْحَيَاةِ الْإِجْتِمَاعِيَّةِ فَتَعَاوَنُوا عَلَيْهَا لَا لِّتَنَآكُرُوا فَتَخَاصَّمُوا³

Yani, “Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım, tâ birbirinizi tanımalısı-nız ve birbirinizdeki hayat-ı içtimaiyeye ait münasebetlerinizi bilersiniz, birbirinize mu-avenet edersiniz. Yoksa, sizi kabile kabile yaptım ki, yekdiğerinize karşı inkârla yabani bakasınız, husumet ve adavet edersiniz değildir.”

¹ “Birbirinizi tanıyıp kaynaşasınız ve aranızdaki münasebetleri bilersiniz diye, sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Yoksa sizi kabile kabile yaptım ki, yekdiğerinize karşı inkârla yabani bakasınız, husumet ve adâvet edersiniz değildir.” (Hucurât Sûresi:13)

² “Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık; sonra da birbirinizi tanıyasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık.” (Hucurat Sûresi:13)

³ Müellifin Arapça ifadesi olup, manası verilmiştir.

Şu Mebhas yedi meseledir.

Birinci Mesele: Şu âyet-i kerimenin ifade ettiği hakikat-i âliye hayat-ı içtimaiyeye ait olduğu için, hayat-ı içtimaiyeden çekilmek isteyen Yeni Said lisanıyla değil, belki İslâmın hayat-ı içtimaiyesiyle münasebettar olan Eski Said lisanıyla, Kur'an-ı Azîmüşşâna bir hizmet maksadıyla ve haksız hücumlara bir siper teşkil etmek fikriyle yazmaya mecbur oldum.

İkinci Mesele: Şu âyet-i kerimenin işaret ettiği teârûf ve teâvün düsturunun beyanı için deriz ki:

Nasıl ki bir ordu fırkalara, fırkalar alaylara, alaylar taburlara, bölüklere, tâ takımlara kadar tefrik edilir. Tâ ki, her neferin muhtelif ve müteaddit münasebâtı ve o münasebâta göre vazifeleri tanınsın, bilinsin -tâ, o ordunun efradları, düstur-u teâvün altında hakiki bir vazife-i umumiye görsün ve hayat-ı içtimaiyeleri a'dânın hücumundan masun kalsın. Yoksa tefrik ve inkısam, bir bölük bir bölüğe karşı rekabet etsin, bir tabur bir tabura karşı muhasamet etsin, bir fırka bir fırkanın aksine hareket etsin değildir.

Aynen öyle de, heyet-i içtimaiye-i İslâmiye büyük bir ordudur; kabâil ve tavâife inkısam edilmiş. Fakat bin bir bir birler adedince cihet-i vahdetleri var: Hâlıkı bir, Rezakları bir, Peygamberleri bir, kibleleri bir, kitapları bir, vatanları bir -bir, bir, bir, binler kadar bir, bir...

İşte bu kadar bir birler uhuvveti, muhabbeti ve vahdeti iktiza ediyorlar. Demek, kabâil ve tavâife inkısam, şu âyetin ilân ettiği gibi, teârûf içindir, teâvün içindir; tenâkür için değil, tehâsum için değildir.

Üçüncü Mesele: Fikr-i milliyet şu asırda çok ileri gitmiş. Hususan derras Avrupa zalimleri, bunu İslâmlar içinde menfi bir surette uyandırıyorlar, tâ ki parçalayıp onları yutsunlar.

Hem fikr-i milliyette bir zevk-i nefsanî var, gafletkârâne bir lezzet var, şeâmetli bir kuvvet var. Onun için, şu zamanda hayat-ı içtimaiye ile meşgul olanlara "Fikr-i milliyeti bırakınız" denilmez. Fakat fikr-i milliyet iki kısımdır:

Bir kısmı menfidir, şeâmetlidir, zararlıdır. Başkasını yutmakla beslenir, diğerlerine adâvetle devam eder, müteyakkız davranır. Şu ise, muhasamet ve keşmekeşe sebeptir. Onun içindir ki, hadis-i şerifte ferman etmiş ¹ **الْإِسْلَامِيَّةُ جَبَّتِ الْعَصَبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ** ve Kur'an da ferman etmiş:

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

¹ "İslâm, Câhiliyetten kalma ırkçılık ve kabileciliği ortadan kaldırmıştır. Müslüman olduktan sonra, Habeşli bir köle ile Kureyşli bir efendi arasında hiçbir fark yoktur. "Bu ibare, İslâmiyet öncesi câhiliye âdetlerine dönmekten men eden hadislerden iktibas

edilmiştir. Bu mevzuda bir çok hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Bunlardan birisi şöyledir: **الْإِسْلَامُ يَجُبُّ مَا قَبْلَهُ** "İslâm

dini, kendinden önceki bâtıl olan fiil, hareket, âdet ve inanışları keser, kaldırır." Buharî, Ahkâm: 4, İmâra: 36, 37; Ebu Davud, Sünnet: 5; Tirmizî, Cihâd: 28, İlim: 16, Nesâî, Bey'a: 26; İbni Mâce, Cihad: 39; Müsned, 4:69, 70, 199, 204, 205, 5:381, 6:402, 403.

عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالزَّمَنُومِ كَلِمَةُ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا
وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا¹

İşte şu hadis-i şerif, şu âyet-i kerime, kati bir surette menfi bir milliyeti ve fikr-i unsuriyeti kabul etmiyorlar. Çünkü müsbet ve mukaddes İslamiyet milliyeti ona ihtiyaç bırakmıyor.

Evet, acaba hangi unsur var ki, üç yüz elli milyon vardır? Ve o İslamiyet yerine o unsuriyet fikri, fikir sahibine o kadar kardeşleri, hem ebedi kardeşleri kazandırır?

Evet, menfi milliyetin tarihçe pek çok zararları görülmüş. Ezcümle, Emevîler, bir parça fikr-i milliyeti siyasetlerine karıştırdıkları için, hem âlem-i İslâmı küstürdüler, hem kendileri de çok felâketler çektiler.

Hem Avrupa milletleri şu asırda unsuriyet fikrini çok ileri sürdükleri için, Fransız ve Almanın çok şeâmetli ebedî adâvetlerinden başka, Harb-i Umumîdeki hâdisât-ı müt-hişe dahi, menfi milliyetin nev-i beşere ne kadar zararlı olduğunu gösterdi.

Hem bizde, iptida-yı Hürriyette, Babil Kalesinin harabiyeti zamanında “tebelbül-ü akvam” tabir edilen teşâub-u akvam ve o teşâub sebebiyle dağılmaları gibi, menfi milliyet fikriyle, başta Rum ve Ermeni olarak pek çok kulüpler namında sebep-i tefrika-i kulûb, muhtelif mülteciler cemiyetleri teşekkül etti. Ve onlardan şimdiye kadar ecnebîlerin boğazına gidenlerin ve perişan olanların halleri, menfi milliyetin zararını gösterdi.

Şimdi ise, en ziyade birbirine muhtaç ve birbirinden mazlum ve birbirinden fakir ve ecnebî tahakkümü altında ezilen anâsır ve kabâil-i İslâmiye içinde, fikr-i milliyetle birbirine yabancı bakmak ve birbirini düşman telâkki etmek öyle bir felâketdir ki, tarif edilmez. Adeta bir sineğin ısırması için, müthiş yılanlara arka çevirip sineğin ısırmasına karşı mukabele etmek gibi bir divanelikle, büyük ejderhalar hükmünde olan Avrupa’nın doymak bilmez hırslarını, pençelerini açtıkları bir zamanda onlara ehemmiyet vermeyip, belki mânen onlara yardım edip, menfi unsuriyet fikriyle şark vilâyetlerindeki vatandaşlara veya cenup tarafındaki dindaşlara adâvet besleyip onlara karşı cephe almak, çok zararları ve mehâlikiyle beraber, o cenup efradları içinde düşman olarak yoktur ki, onlara karşı cephe alınsın. Cenuptan gelen Kur’an nuru var; İslamiyet ziyası gelmiş; o içimizde vardır ve her yerde bulunur. İşte o dindaşlara adâvet ise, dolayısıyla İslamiyete, Kur’an’a dokunur. İslamiyet ve Kur’an’a karşı adâvet ise, bütün bu vatandaşların hayat-ı dünyeviye ve hayat-ı uhreviyesine bir nevi adâvettir. Hamiyet namına hayat-ı içtimaiyeye hizmet edeyim diye iki hayatın temel taşlarını harap etmek, hamiyet değil, hamâkattir!

Dördüncü Mesele: Müsbet milliyet, hayat-ı içtimaiyenin ihtiyac-ı dâhilîsinden ileri geliyor. Teâvüne, tesanüde sebeptir; menfaatli bir kuvvet temin eder, uhuvvet-i İslâmiyeyi daha ziyade teyid edecek bir vasıta olur.

¹ “Kâfirler, kalblerine cahiliyet taassubundan ibaret olan o gayreti yerleştirdiklerinde, Allah, Resulünün ve mü’minlerin üzerine sükûnet ve emniyetini indirdi ve onlara takvâda ve sözlerine bağlılıkta sebat verdi. Zaten onlar buna lâıyk ve ehil kimselerdi. Allah ise herşeyi hakkıyla bilir.” (Fetih Sûresi: 26)

Şu müsbet fikr-i milliyet, İslamiyete hâdim olmalı, kale olmalı, zırhı olmalı; yerine geçmemeli. Çünkü İslamiyetin verdiği uhuvvet içinde bin uhuvvet var; âlem-i bekada ve âlem-i berzahta o uhuvvet bâki kalıyor. Onun için, uhuvvet-i milliye ne kadar da kavî olsa, onun bir perdesi hükmüne geçebilir. Yoksa onu onun yerine ikame etmek, aynı kalenin taşlarını kalenin içindeki elmas hazinesinin yerine koyup, o elmasları dışarı atmak nevinden ahmakane bir cinayettir.

İşte, ey ehl-i Kur'an olan şu vatanın evlâtları! Altı yüz sene değil, belki Abbasîler zamanından beri, bin senedir Kur'an-ı Hakîmin bayraktarı olarak bütün cihana karşı meydan okuyup Kur'an'ı ilân etmişsiniz. Milliyetinizi Kur'an'a ve İslamiyete kal'a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müthiş tehâcümâtı def ettiniz. Tâ

فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ¹

âyetine güzel bir mâsadak oldunuz. Şimdi Avrupa'nın ve frenk-meşrep münafıkların desiselerine uyup şu âyetin evvelindeki hitaba mâsadak olmaktan çekinmelisiniz ve korkmalısınız.

Câ-yı Dikkat Bir Hâl: Türk milleti anâsır-ı İslâmiye içinde en kesretli olduğu halde, dünyanın her tarafında olan Türkler ise Müslümandır. Sair unsurlar gibi müslim ve gayr-ı müslim olarak iki kısma inkısam etmemiştir. Nerede Türk taifesi varsa Müslümandır. Müslümanlıktan çıkan veya Müslüman olmayan Türkler, Türklükten dahi çıkmışlardır (Macarlar gibi).

Hâlbuki küçük unsurlarda dahi hem müslim ve hem de gayr-ı müslim var. Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et. Senin milliyetin İslamiyetle imtizaç etmiş; ondan kabil-i tefrik değil. Tefrik etsen, mahv'sın. Bütün senin mazideki mefâhirin İslamiyet defterine geçmiş. Bu mefâhir, zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefâhiri kalbinden silme.

Beşinci Mesele: Asya'da uyanan akvam, fikr-i milliyete sarılıp, aynen Avrupa'yı her cihetle taklit ederek, hatta çok mukaddesatları o yolda feda ederek hareket ediyorlar. Hâlbuki her milletin kamet-i kıymeti başka bir elbise ister. Bir cins kumaş bile olsa, tarzı ayrı ayrı olmak lâzım gelir. Bir kadına bir jandarma elbisesi giydirilmez. Bir ihtiyar hocaya tango bir kadın libası giydirilmediği gibi, körü körüne taklit dahi çok defa mas-karalık olur. Çünkü:

Evvelâ: Avrupa bir dükkân, bir kışla ise, Asya bir mevrâ, bir cami hükmündedir. Bir dükkâncı dansa gider, bir çiftçi gidemez. Kışla vaziyeti ile mescid vaziyeti bir olmaz.

Hem ekser enbiyanın Asya'da zuhuru, ağıleb-i hükemanın Avrupa'da gelmesi, kader-i ezelînin bir remzi, bir işaretidir ki, Asya akvâmını intibâha getirecek, terakki ettirecek, idare ettirecek, din ve kalbdır. Felsefe ve hikmet ise din ve kalbe yardım etmeli, yerine geçmemeli.

¹ "Allah öyle bir topluluk getirecektir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı izzet sahibidirler ve Allah yolunda cihad ederler." Mâide Sûresi, 5:54.

Saniyen: Din-i İslâmı Hristiyan dinine kıyas edip Avrupa gibi dine lâkayt olmak, pek büyük bir hatadır. Evvelâ, Avrupa dinine sahiptir. Başta Wilson, Loyd George, Venizelos gibi Avrupa büyükleri, papaz gibi dinlerine mutaassıp olmaları şahittir ki, Avrupa dinine sahiptir, belki bir cihette mutaassıptır.

Salisen: İslamiyeti Hristiyan dinine kıyas etmek, kıyas-ı maalfârıktır; o kıyas yanlıştır. Çünkü Avrupa dinine mutaassıp olduğu zaman medenî değildi; taassubu terk etti, medenîleşti.

Hem din onların içinde üç yüz sene muharebe-i dâhiliyeyi intaç etmiş. Müstebit zalimlerin elinde avâmı, fukarayı ve ehl-i fikri ezmeye vasıta olduğundan, onların umumunda muvakkaten dine karşı bir küsmek hâsıl olmuştu. İslamiyette ise, tarihler şahittir ki, bir defadan başka dâhilî muharebeye sebebiyet vermemiş.

Hem ne vakit ehl-i İslâm dine ciddî sahip olmuşlarsa, o zamana nispeten yüksek terakki etmişler. Buna şahit, Avrupa'nın en büyük üstadı Endülüs devlet-i İslâmiyesidir. Hem ne vakit cemaat-i İslâmiye dine karşı lâkayt vaziyeti almışlar; perişan vaziyete düşerek tedennî etmişler.

Hem İslamiyet, vücub-u zekât ve hurmet-i ribâ gibi binler şefkatperverâne mesâil ile fukarayı ve avâmı himaye ettiği ¹ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ * أَفَلَا يَتَفَكَّرُونَ.. * أَفَلَا يَعْقِلُونَ.. gibi kelimâtıyla aklı ve ilmi istişhad ve ikaz ettiği ve ehl-i ilmi himaye ettiği cihetle, daima İslamiyet fukaraların ve ehl-i ilmin kalesi ve melcei olmuştur. Onun için, İslamiyete karşı küsmeye hiçbir sebep yoktur.

İslamiyetin Hristiyanlık ve sair dinlere cihet-i farkının sırr-ı hikmeti şudur ki:

İslamiyetin esası, mahz-ı tevhiddir; vesâit ve esbaba tesir-i hakikî vermiyor, icad ve makam cihetiyle kıymet vermiyor. Hristiyanlık ise, “velediyet” fikrini kabul ettiği için, vesâit ve esbaba bir kıymet verir, enâniyeti kırmaz. Adeta rububiyet-i İlâhiyenin bir cilvesini azizlerine, büyüklerine verir.

âyetine mâsadak olmuşlar. ² اِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ lar. Onun içindir ki, Hristiyanların dünyaca en yüksek mertebede olanları, gurur ve enâniyetlerini muhafaza etmekle beraber, sabık Amerika Reisi Wilson gibi, mutaassıp bir dindar olur. Mahz-ı tevhid dini olan İslamiyet içinde, dünyaca yüksek mertebede olanlar ya enâniyeti ve gururu bırakacak veya dindarlığı bir derece bırakacak. Onun için, bir kısmı lâkayt kalıyorlar, belki dinsiz oluyorlar.

Altıncı Mesele: Menfi milliyette ve unsuriyet fikrinde ifrat edenlere deriz ki:

Evvelâ: Şu dünya yüzü, hususan şu memleketimiz, eski zamandan beri çok muhacretlere ve tebeddülâta maruz olmakla beraber, merkez-i hükûmet-i İslâmiye bu vatanda teşkil olduktan sonra, akvâm-ı saireden pervane gibi çokları içine atılıp tavattun etmiş-

¹ “Akıl etmiyorlar mı? Tefekkür etmiyorlar mı? İyice düşünmüyorlar mı?”

² “Onlar hahamlarını ve papazlarını kendilerine Allah’tan başka rab edindiler.” (Tevbe Sûresi: 31)

ler. İşte bu halde Levh-i Mahfuz açılrsa, ancak hakikî unsurlar birbirinden tefrik edilebilir. Öyleyse, hakikî unsuriyet fikrine hareketi ve hamiyeti bina etmek, mânâsız ve hem pek zararlıdır. Onun içindir ki, menfi milliyetçilerin ve unsuriyetperverlerin reislerinden ve dine karşı pek lâkayt birisi, mecbur olmuş, demiş: “Dil, din bir ise millet birdir.”

Madem öyledir. Hakiki unsuriyete değil, belki dil, din, vatan münasebâtına bakılacak. Eğer üçü bir ise, zaten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dairesine dâhildir.

Saniyen: İslamiyetin mukaddes milliyeti, bu vatan evlâdının hayat-ı içtimaiyesine kazandırdığı yüzer faydadan iki faydayı misal olarak beyan edeceğiz.

Birincisi: Şu devlet-i İslâmiye yirmi otuz milyon iken, bütün Avrupa'nın büyük devletlerine karşı hayatını ve mevcudiyetini muhafaza ettiren, şu devletin ordusundaki nur-u Kur'an'dan gelen şu fikirdir: “Ben ölürsem şehidim, öldürsem gaziyim.” Kemâl-i şevkle ölümün yüzüne gülerek istikbal etmiş, daima Avrupa'yı titretmiş. Acaba dünyada basit fikirli, sâfi kalbli olan neferâtın ruhunda şöyle ulvî fedakârlığa sebebiyet verecek hangi şey gösterilebilir? Hangi hamiyet onun yerine ikame edilebilir ve hayatını ve bütün dünyasını severek ona feda ettirebilir?

İkincisi: Avrupa'nın ejderhaları (büyük devletleri) her ne vakit şu devlet-i İslâmiyeye bir tokat vurmuşlarsa, üç yüz elli milyon İslâmî ağılatmış ve inletmiş. Ve o müstemlekât sahipleri, onları inletmemek ve sızlattmamak için elini çekmiş, elini kaldırırken indirmiş. Şu hiçbir cihetle istisgar edilmeyecek manevi ve daimî bir kuvvetü'z zahr yerine hangi kuvvet ikame edilebilir, gösterilsin. Evet, o azîm manevi kuvvetü'z zahır menfi milliyetle ve istiğnâkârâne hamiyetle gücendirmemeli.

Yedinci Mesele: Menfi milliyette fazla hamiyetperverlik gösterenlere deriz ki:

Eğer şu milleti ciddî severseniz, onlara şefkat ederseniz, öyle bir hamiyet taşıyınız ki, onların ekserisine şefkat sayılsın. Yoksa ekserisine merhametsizcesine bir tarzda, şefkate muhtaç olmayan bir kısm-ı kalîlin muvakkat, gafletkârâne hayat-ı içtimaiyelerine hizmet ise, hamiyet değildir. Çünkü menfi unsuriyet fikriyle yapılacak hamiyetkârlığın, milletin sekizden ikisine muvakkat faydası dokunabilir; lâîk olmadıkları o hamiyetin şefkatine mazhar olurlar. O sekizden altısı ya ihtiyardır, ya hastadır, ya musibetzededir, ya çocuktur, ya çok zayıftır, ya pek ciddi olarak âhireti düşünür müttakîdirler ki, bunlar hayat-ı dünyeviyeden ziyade, müteveccih oldukları hayat-ı berzahiyeye ve uhreviyeye karşı bir nur, bir teselli, bir şefkat isterler ve hamiyetkâr mübarek ellere muhtaçtırlar. Bunların ışıklarını söndürmeye ve tesellilerini kırmaya hangi hamiyet müsaade eder? Heyhat! Nerede millete şefkat, nerede millet yolunda fedakârlık?

Rahmet-i İlâhiyeden ümit kesilmez. Çünkü Cenâb-ı Hak, bin seneden beri Kur'an'ın hizmetinde istihdam ettiği ve ona bayraktar tayin ettiği bu vatandaşların muhteşem ordusunu ve muazzam cemaatini, muvakkat arızalarla inşaallah perişan etmez. Yine o nuru ışıktandırır ve vazifesini idame ettirir.

Dördüncü Ayet

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا¹

Rızık, hayat kadar, kudret nazarında ehemmiyetlidir. Kudret çıkarıyor, kader giydiriyor, inayet besliyor. Kudret-i ezeliye dehşetli bir faaliyetle âlem-i kesifi, âlem-i lâtime kalb; ve zerrat-ı kâinatı hayattan hissedar etmek için, ednâ bir sebeple, bir bahaneyle kemal-i ehemmiyetle hayatı verdiği gibi, aynı derece ehemmiyetle mebsûten mütenasip, rızık dahi ihzar ediyor.

Hayat; muhassal-ı mazbuttur, görünür. Rızık gayr-ı muhassal; tedrici, münteşirdir, düşündürür. Bir nokta-i nazarda denilebilir. “Açlıktan ölmek yoktur.” Zira şahm ve sair surette iddihar olunan gıda bitmeden evvel ölüyor. Demek terk-i âdetten neşet eden maraz öldürür, rıziksızlık değil.

[Mesnevi-i Nuriye, Katre]

Nükte

âyet-i kerimesiyle, rızık taahhüt

altına alınmıştır. Fakat, rızık dediğimiz iki kısımdır: Hakikî rızık, mecâzî rızık. Yani zarurî var, gayr-ı zarurî var.

Âyetle taahhüt altına alınan, zarurî kısmıdır. Evet, hayatı koruyacak derecede gıda veriliyor. Cisim ve bedenın semizliği ve zaafiyeti, rızık çok ve az olduğuna bakmaz. Denizin balıklarıyla karanın patlıcanları şâhittir. Mecâzî olan rızık ise, âyetin taahhüdü altında değildir. Ancak sa'y ve kisbe bağıdır.

¹ “Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızıkını vermek Allah’a ait olmasın.” (Hûd Sûresi: 6)

² “Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızıkını vermek Allah’a ait olmasın.” Hud Suresi, 11:6.

[Lem'alar, Ondokuzuncu Lem'a (İktisat Risalesi), 4. Nükte]

“İktisat eden, maişetçe aile belâsını çekmez”¹ meâlindeki hadis-i şerifi sırrıyla, iktisat eden, maişetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez.

Evet, iktisat katî bir sebep-i bereket ve medar-ı hüsn-ü maişet olduğuna o kadar katî deliller var ki, had ve hesaba gelmez. Ezcümle, ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık eden zatların şehadetleriyle diyorum ki:

İktisat vasıtasıyla Bazen bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hatta dokuz sene (şimdi otuz sene) evvel benimle beraber Burdur'a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefaletе düşmemekliğim için, zekâtlarını bana kabul ettirmeye çok çalıştılar. O zengin reislere dedim: “Gerçi param pek azdır. Fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim.” Mükerrer ve musırrâne tekliflerini reddettim. Câ-yı dikkattir ki, iki sene sonra, bana zekâtlarını teklif edenlerin bir kısmı, iktisatsızlık yüzünden borçlandılar. Lillâhilhamd, onlardan yedi sene sonra, o az para, iktisat bereketiyle bana kâfi geldi, benim yüzüyumu döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan “nâstan istiğnâ” mesleğini bozmadı.

Evet, iktisat etmeyen, zillate ve mânen dilencilige ve sefaletе düşmeye namzettir. Bu zamanda isrâfâta medar olacak para çok pahalıdır. Mukabilinde bazen haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazen mukaddesât-ı diniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek, manevi yüz lira zararla maddi yüz paralık bir mal alınır.

Eğer iktisat edip hâcât-ı zaruriyeye iktisar ve ihtisar ve hasretse

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ² sırrıyla,

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا³ sarahatiyle, ummadığı tarzda, yaşayacak kadar rızıkını bulacak. Çünkü şu âyet taahhüt ediyor.

Evet, rızık ikidir:

Biri hakikî rızıktır ki, onunla yaşayacak. Bu âyetin hükmü ile o rızık taahhüd-ü Rabbânî altındadır. Beşerin sû-i ihtiyarı karışmazsa, o zarurî rızıkı herhalde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini feda etmeye mecbur olmaz.

İkincisi, rızık-ı mecazîdir ki, sû-i istimâlâtla hâcât-ı gayr-ı zaruriye hâcât-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belâsıyla tiryaki olup, terk edemiyor. İşte bu rızık taahhüd-ü Rabbânî altında olmadığı için, bu rızık tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başka izzetini feda edip zilleti kabul etmek, Bazen alçak insanların ayaklarını öpmek kadar mânen bir dilencilik vaziyetine düşmek, Bazen hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesât-ı diniyesini feda etmek suretiyle o bereketsiz, menhus malı alır.

¹ Müsned, 1:447; el-Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, 5:454, no: 7939; el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, 3:36, 6:49, 56, 57.

² “Şüphesiz ki rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan Allah'tır.” (Zâriyat Sûresi: 58)

³ “Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızıkını vermek Allah'a ait olmasın.” (Hûd Sûresi: 6)

Hem bu fakr-u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemlerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm, o gayr-ı meşru bir surette kazandığı parayla aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor. Böyle acip bir zamanda, şüpheli mallarda, zaruret derecesinde iktifa etmek lâzımdır. Çünkü **إِنَّ الضَّرُورَةَ تُقَدِّرُ بِقَدْرِهَا** sırıyla, haram maldan, mecburiyetle zaruret derecesini alabilir, fazlasını alamaz. Evet, muztar adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem, yüz aç adamın huzurunda kemâl-i lezzetle fazla yenilmez.

İktisat, sebep-i izzet ve kemal olduğuna delâlet eden bir vakıa:

Bir zaman, dünyaca sehâvetle meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misa-firlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeye çıkıyor. Bakar ki, bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve sevenleri beline yüklemiş, cesedine batıyor, kanatıyor. Hâtem ona dedi:

“Hâtem-i Tâî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk çalı yüküne bedel beş yüz kuruş alırsın.”

O muktesit ihtiyar demiş ki: “Ben bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırıyorum; Hâtem-i Tâî’nin minnetini almam.”

Sonra Hâtem-i Tâî’den sormuşlar: “Sen kendinden daha civanmert, aziz kimi bulmuşsun?”

Demiş: “İşte o sahrâda rast geldiğim o muktesit ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmert gördüm.”

[Şualar, Yedinci Şuâ (Âyetü’l-Kübrâ), 2. Bab, 4. Hakikat]

Dördüncü Hakikat olan Otuz Üçüncü Mertebe rahîmiyet ve rezzâkiyet hakikatıdır.

Yani, umum zemin yüzünde ve içinde ve havasında ve denizinde bütün zîhayatın ve bilhassa zîruhun ve bilhassa âciz ve zayıfların ve bilhassa yavruların, hem maddi ve midevî, hem manevi bütün rızıklarını, şefkatkârâne, kuru ve basit bir topraktan ve camid ve kemik gibi kuru odun parçalarından yapılan ve bilhassa en latifi kan ve fişkı ortasından gelen ve bir dirhem kemik gibi birtek çekirdekten yapılan binlerle okka tamların, vakti vaktine, mukannen bir surette, hiçbirini unutmayarak ve şaşırarak, gözümüz önünde, bir dest-i gaybî tarafından verilmesi hakikatidir.

Evet, ¹ **إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ** âyeti, iâşeyi ve infakı Cenâb-ı Hakka tahsis edip hasrettiği gibi,

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ

¹ “Şüphesiz ki rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan Allah’tır.” (Zâriyat Sûresi: 58)

فِي كِتَابِ مُبِينٍ¹

âyeti dahi, bütün insanların ve hayvanların rızıklarının taahhüd ve tekeffül-ü Rabbânî altına aldığı, hem

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ² âyeti

de, rızık tedarik edemeyen, âciz ve iktidarsız olan zayıf biçarelerin rızıklarının umulmadık yerden, belki gaybdan, belki hiçten, Mesela, denizin dibindeki böceklerle hiçten ve bütün yavrulara umulmadık yerlerden ve bütün hayvanlara her baharda âdetâ sırf gaybdan infaklarını bilfiil tekeffül ederek bilmüşahede vermekle, esbabperest insanlara dahi, esbab perdesi altında yine o veriyor diye ispat ve ilân ettiği gibi, pek çok âyât-ı Kur'aniye ve hadsiz şevâhid-i kevnîye, bilittifak herbir zîhayatın birtek Rezzâk-ı Zülcelâlin rahîmiyeti ile beslendiklerini gösteriyorlar.

Evet, bir nevi rızık isteyen ağaçlar iktidarsız ve ihtiyarsız olduklarından, onlar yerlerinde mütevekkilâne dururken rızıkları onlara koşup gelmesi ve âciz yavruların nafakaları hayretnümun tulumbacıklardan ağızlarına akması ve o yavrulara bir parça iktidar ve azıcık bir ihtiyar gelmesiyle süt kesilmesi, hususan insan yavrularına analarının şefkatleri yardımcı verilmesi, bedahetle ispat eder ki, helâl rızık, iktidar ve ihtiyar ile mütenâsiben değildir. Belki, tevekkül veren zaaf ve acze nisbeten geliyor.

Ekseriyetçe sebeb-i hüsrân olan hırsı tahrik eden iktidar ve ihtiyar ve zekâvet, bir kısım büyük ediplerde o edipleri bir nevi dilencilığe kadar sevk ettiği gibi, zekâvetsiz, kaba, çok âmî adamların tevekkülvârî iktidarsızlıkları dahi onları zenginliğe îsal etmesi

darb-ı mesel olması كَمْ عَالِمٍ عَالِمٍ أَغْيَتْ مَذَاهِبُهُ وَجَاهِلٍ جَاهِلٍ تَلْقَاهُ مَرْزُوقًا³ ve

ispat eder ki, rızık-ı helâl iktidar ve ihtiyar kuvvetiyle kazanılmaz, buldurulmaz. Belki çalışmasını ve sa'yini kabul eden bir merhamet tarafından verilir ve ihtiyacına acıyan bir şefkat cânibinden ihsan edilir. Fakat rızık ikidir.

Biri: yaşamak için hakikî ve fitrî rızıktır ki, taahhüd-ü Rabbânî altındadır. Hatta o kadar muntazamdır ki, bedende, yağ ve saire suretinde iddihar olunan fitrî rızık, hiç olmazsa yirmi günden ziyade birşey yemeden yaşatır, hayatını idame eder. Demek yirmi otuz günden evvel ve bedende müddehar olan fitrî rızık bitmeden zâhiren açlıktan vefat edenler rıziksızlıktan değil, belki sû-i itiyattan ve terk-i âdetten neşet eden bir hastalıktan vefat ederler.

İkinci kısım rızık: İtiyat, israf ve sû-i istimâlat ile tiryaki olup zaruret hükmüne geçen mecazî ve sun'î rızıktır. Bu kısım ise taahhüd-ü Rabbânî altında değil, belki ihsana tâbidir. Kâh verir, kâh vermez.

Bu ikinci rızıkta, bahtiyar odur ki, medar-ı saadet ve lezzet olan iktisat ve kana-

¹ “Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızıkını vermek Allah'a âit olmasın. Allah onların rahimlerdeki yerini de bilir, yaşayıp öleceği yeri de. Bunların hepsi ap açık bir kitapta yazılmıştır.” (Hûd Sûresi: 6)

² Yeryüzünde yürüyen ve kendi rızıkını yüklenemeyen nice canlının ve sizin rızıkınızı Allah verir. O herşeyi hakkıyla işiten, herşeyi hakkıyla bilendir.” (Ankebut Sûresi: 60)

³ Nice âlimler var ki geçim sıkıntısı içindedirler. Nice cahiller de vardır ki varlık içinde yüzüyorlar.

atle sa'y-i helâli, bir nevi ibadet ve rızık için bir fiilî dua bilerek müteşekkîrâne ve minnettârâne o ihsanı kabul edip hayatını saadetkârâne geçirir. Ve bedbaht odur ki, medar-ı şekavet ve hasâret ve elem olan israf ve hırs ile sa'y-i helâli bırakarak, her kapıya başvurup, tembelkârâne ve zâlimâne ve müştekiyâne hayatını geçirir, belki öldürür.

Nasıl ki mide bir rızık ister; öyle de, kalb ve ruh ve akıl ve göz ve kulak ve ağız gibi insanın lâtifeleri ve duyguları dahi Rezzâk-ı Rahîmden rızıklarını isterler ve müteşekkîrâne alırlar. Herbirisine, ayrı ayrı ve onlara lâıyk ve onları memnun ve mütellezziz eden rızıkları, hazine-i rahmetten ihsan edilir. Belki Rezzâk-ı Rahîm, onlara daha geniş rızık vermek için göz ve kulak, kalb ve hayal ve akıl gibi o lâtifelerin herbirisini hazine-i rahmetinin birer anahtarı hükmünde yaratmış. Mesela göz, kâinat yüzündeki hüsün ve cemal gibi kıymettar cevher hazinelerinin bir anahtarı olduğu misilli ötekiler dahi, herbiri birer âlemin anahtarı olur, iman ile istifade eder. Yine sadedimize dönüyoruz.

Bu kâinatı yaratan Zât-ı Kadîr-i Hakîm, nasıl ki kâinattan hayatı bir hülâsa-i câmia olarak halk edip, umum maksatlarını ve isimlerinin cilvelerini onda temerküz ettiriyor. Öyle de, hayat âleminde dahi, rızık bir cemiyetli merkez-i şuûnât yaparak, iştah ihtiyacını ve zevk-i rızıkîyi zîhayatta halkederek, hilkat-i kâinatın en ehemmiyetli bir gayesi ve bir hikmeti olan daimî ve küllî bir teşekkür ve minnettarlık ve perestişlikle rububiyetine ve sevdirmesine karşı mukabele ettiriyor.

Mesela, çok geniş olan memleket-i Rabbâniyenin her tarafını, hususan melâike ve ruhânîlerle semâvâtı ve ervâh ile âlem-i gaybî şenlendirdiği gibi, maddî âlemi dahi, hususan hava ve arzı, her vakit ve her tarafını zîruhun, hususan kuşların ve kuşçukların vücutlarıyla şenlendirmek ve ruhlandırmak hikmetiyle ihtiyac-ı rızıkî ve rızıkın zevki, pek kuvvetli bir kamçı olarak hayvanları ve insanları rızık peşinde koşturmakla tahrik ederek tembellikten ve atâletten kurtarıp gezdirmesi, şuûnât-ı rububiyetin bir hikmetidir. Eğer bu hikmet gibi mühim hikmetler olmasaydı, ağaçların erzakını onlara koşturduğu gibi, hayvanların da mukannen olan tayinatlarını onlara zahmetsiz bir surette fitrî hâcetlerini koşturacaktı.

İsm-i Rahîm ve Rezzâkın cemallerini ve vahdâniyete şehadetlerini tam görmek için zemin yüzünü birden ihata edip müşahade edecek bir göz bulunsa, kış âhîrinde erzakları bitmek üzere olan hayvanat kabilelerine, imdad-ı gaybî ve ihsan-ı Rahmânî olarak nebatatın ellerine verilen ve ağaçların başlarına konulan ve validelerin sinelerine takılan ve sırf hazine-i gaybiye-i rahmetten gayet leziz ve gayet çok ve gayet mütenevvi taamları ve nimetleri gönderen Rezzâk-ı Rahîmin bu cilve-i şefkatinde ne kadar şirin bir güzellik, ne kadar tatlı bir cemal bulunduğunu görecektir ve ondan bilecek ki, birtek elmayı yapıp bir adama hakiki bir rızık olarak mün'imâne veren, yalnız öyle bir Zât yapar verir ki, mevsimleri, gece ve gündüzleri çevirir ve küre-i arzı bir sefine-i tüccariye gibi gezdirerek mevsimlerin mahsulâtlarını onunla zemindeki muhtaç misafirlerine getirir. Çünkü, o elmanın yüzünde bulunan sikke-i fitrat ve hâtem-i hikmet ve turra-i samediyet ve mühr-ü rahmet, bütün elmalarda ve sair meyvelerde ve bütün nebatat ve hayvanatta bulunduğundan o tek elmanın hakiki mâliki ve sâniî, elbette ve her halde o elmanın emsali ve hemcinsi ve kardeşleri olan bütün sekene-i arzın ve onun bahçesi olan koca zeminin ve onun fabrikası olan ağacının ve onun tezgâhı olan mevsiminin ve onun terbiyegâhı olan bahar ve yazın Mâlik-i Zülcelâli ve Hâlık-ı Zülcemâli olacak; başka olamaz.

Demek, herbir meyve öyle bir mühr-ü vahdettir ki, onun ağacı olan arzın ve onun bahçesi olan kâinat kitabının Kâtibini ve Sâniini bildirir ve vahdetini gösterir ve meyveler adedince vahdâniyet fermanının mühürlendiğine işaret eder.

Risaletü'n-Nur ism-i Rahîm ve ism-i Hakîmin mazharı olduğundan, bu rahîmiyet hakikatinin çok lem'alarını ve çok sırlarını Risaletü'n-Nur çok eczalarında beyan ve ispat ettiğinden, ona havale ile, bu pek büyük hazineden hâlimin müsaadesizliği cihetiyle bu kısa işaretle iktifa edildi.

İşte bizim seyyah diyor ki: Elhamdülillâh, her yerde aradığım ve herşeyden sordüğüm Hâlıkımın ve Mâlikimin vücut-u vücuduna ve vahdetine şehadet eden otuz üç hakikati gördüm ve dinledim. Herbir hakikat, güneş gibi parlak, karanlık bırakmaz. Dağ gibi kuvvetli ve sarsılmaz. Ve herbiri tahakkukuyla vücuduna gayet kat'î şehadet eder ve ihatasıyla vahdetine gayet zâhir delâlet eder. Ve sâir erkân-ı imaniyeyi dahi içinde kuvvetli ispat etmekle beraber, mecmuu hakikatlerin icmaı ve ittifakı, imanımı-zı taklitten taklitten tahkike ve tahkikten ilmelyakîne ve ilmelyakînden aynelyakîne ve aynelyakînden hakkalyakîne iblâğ ediyor. Elhamdülillâhi hâzâ min fadli Rabbî.

Beşinci Ayet

وَأَنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ¹

Küremiz hayvana benziyor, âsâr-ı hayatı gösteriyor. Acaba yumurta kadar küçülse, bir nevi hayvan olmayacak mıdır? Veya bir mikrop küre kadar büyüse, ona benzemeyecek mi?

Hayatı varsa, ruhu da vardır. İnsan-ı ekber olan âlem, tazammun ettiği manzume-i kâinat o derece hassasiyet ve âsâr-ı hayat gösteriyor ki, bir cesetteki âzâ, eczâ, zerrat, izhar ettikleri tesânüd, tecazüb, teavünden daha ziyade muntazam, muttarid, mükemmel âsârı gösteriyor. Acaba âlem insan kadar küçülse, yıldızları zerrat ve cevahir-i fert hükmüne geçse, o da bir hayvan-ı zîşuur olmayacak mıdır?

Şu âyet dehşetli bir sırrı telvih eder. Kesretin mebdei vahdettir, müntehâsı da vahdettir. Bu bir düstur-u fitrattır.

Kudret-i ezeliyenin feyz-i tecellisi ve eser-i ibdâi olan kâinattaki kuvvetten umum zerrata, herbir zerreye birer zerre-i câzibe halk ve ihsan ederek ve ondan kâinatın rabitası olan müttehid, müstakil, muhassal cazibe-i umumiye'yi inşa ve icad etmiştir. Nasıl ki, zerratta reşahat-ı kuvvet olan cazibelerin muhassalası bir cazibe-i umumiye vardır. O da kuvvetin ziyasıdır. İzabesinden neşet eden bir istihale-i lâtifesidir.

Kezalik, kâinata serpilmiş katarat ve lemeat-ı hayatın dahi muhassalı bir hayat-ı umumiye var olmak gerektir. Hayat varsa ruh da vardır. Öteki gibi müntehâ-i ruh bir mebde-i ruhun cilve-i feyzidir. O mebde-i ruh dahi, hayat-ı ezeliyenin tecellisidir ki, lisan-ı tasavvufta “hayat-ı sâriye” tesmiye ederler.

İşte, ehl-i istiğrakın ıstibahının sebebi ve şatahatın menşei, şu zılli, asla iltibas etmeleridir.

* * *

Hayat-ı hakikiye ancak âlem-i âhiretin hayatıdır. Hem o âlem ayn-ı hayattır. Hiçbir zerresi mevat değildir. Demek, dünyamız da bir hayvandır.

¹ “Asıl hayata mazhar olan ise ahiret yurdudur.” (Ankebut Sûresi: 64)

[Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale]

وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ¹

İ'lem eyyühe'l-aziz!

İnsan bir yolcudur. Sabavetten gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa, ihtiyarlıktan kabre, kabirden haşre, haşirden ebede kadar yolculuğu devam eder. Her iki hayatın levazımatı, Malikü'l-Mülk tarafından verilmiştir. Fakat o levazımatı, cehlinden dolayı tamamen bu hayat-ı faniyeye sarf ediyor. Hâlbuki o levazımatı lâakal onda biri dünyevi hayata, dokuzu hayat-ı bakiyeye sarf etmek gerektir. Acaba birkaç memleketi gezmek için hükümetten yirmi dört lira harcırah alan bir memur, ilk dâhil olduğu memlekette yirmi üç lirayı sarf ederse, öteki yerlerde ne yapacaktır? Hükümete ne cevap verecektir? Böyle yapan kendisine akıllı diyebilir mi? Binaenaleyh, Cenab-ı Hak her iki hayat levazımatını elde etmek için yirmi dört saatlik bir vakit vermiştir. Çoğunu aza, azını çoğa vermek suretiyle, yirmi üç saat kısa ve fani olan dünya hayatına, hiç olmazsa bir saati de beş namaza ve baki ve sonsuz uhrevi hayata sarf etmek lazımdır ki, dünyada paşa, ahirette geda olmasın!

İ'lem eyyühe'l-aziz!

Gafil olan insan, kendi vazifesini terk eder, Allah'ın vazifesiyle meşgul olur. Evet, insan, gafletten dolayı, iktidarı dâhilinde kolay olan ubudiyet vazifesinin terkiyle, zayıf kalbiyle rububiyet vazife-i sakilesinin altına girer, altında ezilir. Ve aynı zamanda bütün istirahatini kaybetmekle âsi, şaki, hain adamların partisine dâhil olur.

Evet, insan bir askerdir. Askerlik vazifesi başka, hükümetin vazifesi başkadır. Askerlik vazifesi talim, cihad gibi din ve vatani koruyacak işlerdir. Hükümetin vazifesi ise, erzakını, libasını, silahını vermektir. Binaenaleyh, erzakını temin için askerliğe ait vazifesini terk edip ticaretle -mesela- iştigal eden bir asker, şaki ve hain olur. Bu itibarla, insanın Allah'a karşı ubudiyet, vazifesidir. Terk-i kebair, takvasıdır. Nefis ve şeytanla uğraşması, cihadıdır.

Amma gerek nefsine, gerek evlat ve taallukatına hayat malzemesini tedarik etmek Allah'ın vazifesidir. Evet, madem hayatı veren Odur. O hayatı koruyacak levazımatı da O verecektir. Yalnız, hükümetin asker için ofislerde cem ettiği erzakı askerlere taşıttığı, temizlettirdiği, öğüttürdüğü, pişirttiği gibi, Cenab-ı Hak da hayat için lazım olan levazımatı küre-i arz ofisinde yaratıp cem ettikten sonra, o erzakın toplanmasını ve sair ahvalini insana yaptırır ki, insana bir meşguliyet, bir eğlence olsun ve atalet, betalet azabından kurtulsun.

Ey insan!

Rahm-ı maderde iken, tıfl iken, ihtiyar ve iktidardan mahrum bir vaziyette iken, seni pek leziz rızıklarla besleyen Allah, sen hayatta kaldıkça o rızık verecektir. Baksana: Her bahar mevsiminde sath-ı arzda yaratılan enva-ı erzakı kim yaratıyor ve kimler için

¹ “Bu dünya hayatı bir oyun ve oyalamadan başka birşey değildir. Asıl hayata mazhar olan ise ahiret yurdu dudur.” (Ankebut Sûresi: 64)

yaratıyor? Senin ağzına götürüp sokacak değil ya! Yahu, eğlencelere, bahçelere gidip dallarda sallanan o güleç yüzlü leziz meyveleri koparıp yemek zahmet midir? Allah in-saf versin!

Hülasa: Allah'ı itham etmekle işini terk edip Allah'ın işine karışma ki, nankör asiler defterine kaydolmayasın.

[Sözler, Otuzuncu Söz, İkinci Maksat]

Üçüncü Nokta

Şu nokta, Birinci Noktanın âhîrinde vaad olunan altıncı hikmet-i azîmeye bir işa-rettir. Şöyle ki:

Yirmi Sekizinci Sözün İkinci Suâlinin cevabındaki hâşiyede denilmişti ki: Tahavvülât-ı zerrâtın ve zîhayat cisimlerde zerrât harekâtının binler hikmetlerinden bir hikmeti dahi, zerreleri nurlandırmaktır ve âlem-i uhrevîye binâsına lââyık zerrelere olmak için, hayattar ve mânidar olmaktır. Güyâ cism-i hayvanî ve insanî, hatta nebâtî, terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhâne, bir kışla, bir mektep hükmündedir ki, câmid zerrelere ona girerler, nurlanırlar. Âdetâ bir tâlim ve tâlimâtta mazhar olurlar, letâfet peydâ ederler. Birer vazifeyi görmekle, âlem-i bekâyâ ve bütün eczâsıyla hayattar olan dâr-ı âhirete zerrât olmak için liyâkat kesb ederler.

Suâl: Zerrâtın harekâtında şu hikmetin bulunması ne ile bilinir?

Elcevap: Evvelâ, bütün masnuâtın bütün intizamâtıyla ve hikmetleriyle sabit olan Sâniin hikmetiyle bilinir. Çünkü en cüzî bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet, seyl-i kâinatın içinde en büyük faaliyet gösteren ve hikmetli nakışlara medâr olan harekât-ı zerrâtı hikmetsiz bırakmaz. Hem, en küçük mahlûkatı, vazifelerinde ücretsiz, maaşsız, kemâlsiz bırakmayan bir hikmet, bir hâkimiyet, en kesretli ve esaslı memurlarını, hizmetkârlarını nirsuz, ücretsiz bırakmaz.

Sâniyen: Sâni-i Hakîm anâsırı tahrik edip tavzif ederek (onlara bir ücret-i kemâl hükmünde) mâdeniyât derecesine çıkarmasıyla ve mâdeniyâta mahsus tesbihâtları onlara bildirmesiyle ve mâdeniyâtı tahrik ve tavzif edip nebâtât mertebe-i hayatiyesinin makamını vermesiyle ve nebâtâtı rızık ederek tahrik ve tavzif ile hayvanât mertebe-i letâfetini onlara ihsan etmesiyle ve hayvanâtındaki zerrâtı tavzif edip rızık yoluyla hayat-ı insaniye derecesine çıkarmasıyla ve insanın vücudundaki zerrâtı süze süze tasfiye ve taltif ederek tâ dimâğın ve kalbin en nâzik ve latîf yerinde makam vermesiyle bilinir ki, harekât-ı zerrât hikmetsiz değil, belki kendine lââyık bir nevi kemâlâta koşturuluyor.

Sâlisen: Zîhayat cisimlerin zerrâtı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerrelere öyle manevî bir nura, bir letâfete, bir meziyete mazhar oluyorlar ki, sâir zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer. İşte azîm bir ağacın bütün zerrâtı içinde bir kısım zerrelere şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nâzik vazifeleri görmesiyle olduğundan gösteriyor ki, Sâni-i Hakîmin emriyle vazife-i fitrat içinde zerrâtın enva-ı harekâtına göre onlara tecelli eden esmânın

hesâbına ve şerefine olarak, birer manevi letâfet, birer manevi nur, birer makam, birer manevi ders almalarını gösteriyor.

Elhâsıl: Madem Sâni-i Hakîm her şey için o şeye münâsip bir nokta-i kemâl ve ona lâayık bir mertebe-i feyz-i vücud tâyin edip ve o şeye, o nokta-i kemâle sa'y edip gitmek için bir istidad vererek ona sevk ediyor; ve bütün nebâtât ve hayvanâtta şu kanun-u Rubûbiyet câri olmakla beraber, cemâdâtta dahi câridir ki, âdi toprağa, elmas derecesine ve cevâhir-i âliye mertebesine bir terakkiyât veriyor ve şu hakikatte muazzam bir "kanun-u Rubûbiyetin" ucu görünüyor.

Hem, madem o Halık-ı Kerîm, tenâsül kanun-u azîminde istihdam ettiği hayvanâta ücret olarak, birer maaş gibi, birer lezzet-i cüz'îye veriyor. Ve arı ve bülbül gibi, sâir hidemât-ı Rabbâniyede istihdam olunan hayvanlara birer ücret-i kemâl verir, şevk ve lezzete medâr birer makam veriyor; ve şunda bir muazzam "kanun-u kerem" in ucu görünüyor.

Hem, madem her şeyin hakikati Cenâb-ı Hakkın bir isminin tecellisine bakar, ona bağlıdır, ona aynadır; o şey ne kadar güzel bir vaziyet alsa, o ismin şerefinedir, o isim öyle ister. O şey bilse, bilmese, o güzel vaziyet hakikat nazarında matlûbdur. Ve şu hakikatten gayet muazzam bir "kanun-u tahsin ve cemâl" in ucu görünüyor.

Hem, madem Fâtır-ı Kerîm, düstur-u kerem iktizâsıyla bir şeye verdiği makamı ve kemâli, o şeyin müddeti ve ömrü bitmesiyle, o kemâli geriye almıyor, belki o zîkemâlin meyvelerini, neticelerini, manevi hüviyetini ve mânâsını, ruhlu ise ruhunu ibkâ ediyor. Mesela, dünyada insanı mazhar ettiği kemâlâtın mânâlarını, meyvelerini ibkâ ediyor, hatta müteşekkîr bir mü'minin yediği zâil meyvelerin şükürünü, hamdini, mücessem bir meyve-i Cennet suretinde tekrar ona veriyor. Ve şu hakikatte muazzam bir "kanun-u rahmet" in ucu görünüyor.

Hem, madem Hallâk-ı Bîmisâl israf etmiyor, abes işleri yapmıyor, hatta güz mevsiminde vazifesi bitmiş, vefat etmiş mahlûkların enkaz-ı maddiyesini bahar masnuâtında istimal ediyor, onların binalarında derc ediyor; elbette, ¹ **يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ** ² **وَأَنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ** ³ **السَّرِيرِ** ⁴ **الْأَرْضِ** ⁵ **الْأَرْضِ** ⁶ **الْأَرْضِ** ⁷ **الْأَرْضِ** ⁸ **الْأَرْضِ** ⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁰ **الْأَرْضِ** ¹¹ **الْأَرْضِ** ¹² **الْأَرْضِ** ¹³ **الْأَرْضِ** ¹⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁹ **الْأَرْضِ** ²⁰ **الْأَرْضِ** ²¹ **الْأَرْضِ** ²² **الْأَرْضِ** ²³ **الْأَرْضِ** ²⁴ **الْأَرْضِ** ²⁵ **الْأَرْضِ** ²⁶ **الْأَرْضِ** ²⁷ **الْأَرْضِ** ²⁸ **الْأَرْضِ** ²⁹ **الْأَرْضِ** ³⁰ **الْأَرْضِ** ³¹ **الْأَرْضِ** ³² **الْأَرْضِ** ³³ **الْأَرْضِ** ³⁴ **الْأَرْضِ** ³⁵ **الْأَرْضِ** ³⁶ **الْأَرْضِ** ³⁷ **الْأَرْضِ** ³⁸ **الْأَرْضِ** ³⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁰ **الْأَرْضِ** ⁴¹ **الْأَرْضِ** ⁴² **الْأَرْضِ** ⁴³ **الْأَرْضِ** ⁴⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁹ **الْأَرْضِ** ⁵⁰ **الْأَرْضِ** ⁵¹ **الْأَرْضِ** ⁵² **الْأَرْضِ** ⁵³ **الْأَرْضِ** ⁵⁴ **الْأَرْضِ** ⁵⁵ **الْأَرْضِ** ⁵⁶ **الْأَرْضِ** ⁵⁷ **الْأَرْضِ** ⁵⁸ **الْأَرْضِ** ⁵⁹ **الْأَرْضِ** ⁶⁰ **الْأَرْضِ** ⁶¹ **الْأَرْضِ** ⁶² **الْأَرْضِ** ⁶³ **الْأَرْضِ** ⁶⁴ **الْأَرْضِ** ⁶⁵ **الْأَرْضِ** ⁶⁶ **الْأَرْضِ** ⁶⁷ **الْأَرْضِ** ⁶⁸ **الْأَرْضِ** ⁶⁹ **الْأَرْضِ** ⁷⁰ **الْأَرْضِ** ⁷¹ **الْأَرْضِ** ⁷² **الْأَرْضِ** ⁷³ **الْأَرْضِ** ⁷⁴ **الْأَرْضِ** ⁷⁵ **الْأَرْضِ** ⁷⁶ **الْأَرْضِ** ⁷⁷ **الْأَرْضِ** ⁷⁸ **الْأَرْضِ** ⁷⁹ **الْأَرْضِ** ⁸⁰ **الْأَرْضِ** ⁸¹ **الْأَرْضِ** ⁸² **الْأَرْضِ** ⁸³ **الْأَرْضِ** ⁸⁴ **الْأَرْضِ** ⁸⁵ **الْأَرْضِ** ⁸⁶ **الْأَرْضِ** ⁸⁷ **الْأَرْضِ** ⁸⁸ **الْأَرْضِ** ⁸⁹ **الْأَرْضِ** ⁹⁰ **الْأَرْضِ** ⁹¹ **الْأَرْضِ** ⁹² **الْأَرْضِ** ⁹³ **الْأَرْضِ** ⁹⁴ **الْأَرْضِ** ⁹⁵ **الْأَرْضِ** ⁹⁶ **الْأَرْضِ** ⁹⁷ **الْأَرْضِ** ⁹⁸ **الْأَرْضِ** ⁹⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁰⁰ **الْأَرْضِ** ¹⁰¹ **الْأَرْضِ** ¹⁰² **الْأَرْضِ** ¹⁰³ **الْأَرْضِ** ¹⁰⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁰⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁰⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁰⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁰⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁰⁹ **الْأَرْضِ** ¹¹⁰ **الْأَرْضِ** ¹¹¹ **الْأَرْضِ** ¹¹² **الْأَرْضِ** ¹¹³ **الْأَرْضِ** ¹¹⁴ **الْأَرْضِ** ¹¹⁵ **الْأَرْضِ** ¹¹⁶ **الْأَرْضِ** ¹¹⁷ **الْأَرْضِ** ¹¹⁸ **الْأَرْضِ** ¹¹⁹ **الْأَرْضِ** ¹²⁰ **الْأَرْضِ** ¹²¹ **الْأَرْضِ** ¹²² **الْأَرْضِ** ¹²³ **الْأَرْضِ** ¹²⁴ **الْأَرْضِ** ¹²⁵ **الْأَرْضِ** ¹²⁶ **الْأَرْضِ** ¹²⁷ **الْأَرْضِ** ¹²⁸ **الْأَرْضِ** ¹²⁹ **الْأَرْضِ** ¹³⁰ **الْأَرْضِ** ¹³¹ **الْأَرْضِ** ¹³² **الْأَرْضِ** ¹³³ **الْأَرْضِ** ¹³⁴ **الْأَرْضِ** ¹³⁵ **الْأَرْضِ** ¹³⁶ **الْأَرْضِ** ¹³⁷ **الْأَرْضِ** ¹³⁸ **الْأَرْضِ** ¹³⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁴⁰ **الْأَرْضِ** ¹⁴¹ **الْأَرْضِ** ¹⁴² **الْأَرْضِ** ¹⁴³ **الْأَرْضِ** ¹⁴⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁴⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁴⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁴⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁴⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁴⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁵⁰ **الْأَرْضِ** ¹⁵¹ **الْأَرْضِ** ¹⁵² **الْأَرْضِ** ¹⁵³ **الْأَرْضِ** ¹⁵⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁵⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁵⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁵⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁵⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁵⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁶⁰ **الْأَرْضِ** ¹⁶¹ **الْأَرْضِ** ¹⁶² **الْأَرْضِ** ¹⁶³ **الْأَرْضِ** ¹⁶⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁶⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁶⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁶⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁶⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁶⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁷⁰ **الْأَرْضِ** ¹⁷¹ **الْأَرْضِ** ¹⁷² **الْأَرْضِ** ¹⁷³ **الْأَرْضِ** ¹⁷⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁷⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁷⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁷⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁷⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁷⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁸⁰ **الْأَرْضِ** ¹⁸¹ **الْأَرْضِ** ¹⁸² **الْأَرْضِ** ¹⁸³ **الْأَرْضِ** ¹⁸⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁸⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁸⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁸⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁸⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁸⁹ **الْأَرْضِ** ¹⁹⁰ **الْأَرْضِ** ¹⁹¹ **الْأَرْضِ** ¹⁹² **الْأَرْضِ** ¹⁹³ **الْأَرْضِ** ¹⁹⁴ **الْأَرْضِ** ¹⁹⁵ **الْأَرْضِ** ¹⁹⁶ **الْأَرْضِ** ¹⁹⁷ **الْأَرْضِ** ¹⁹⁸ **الْأَرْضِ** ¹⁹⁹ **الْأَرْضِ** ²⁰⁰ **الْأَرْضِ** ²⁰¹ **الْأَرْضِ** ²⁰² **الْأَرْضِ** ²⁰³ **الْأَرْضِ** ²⁰⁴ **الْأَرْضِ** ²⁰⁵ **الْأَرْضِ** ²⁰⁶ **الْأَرْضِ** ²⁰⁷ **الْأَرْضِ** ²⁰⁸ **الْأَرْضِ** ²⁰⁹ **الْأَرْضِ** ²¹⁰ **الْأَرْضِ** ²¹¹ **الْأَرْضِ** ²¹² **الْأَرْضِ** ²¹³ **الْأَرْضِ** ²¹⁴ **الْأَرْضِ** ²¹⁵ **الْأَرْضِ** ²¹⁶ **الْأَرْضِ** ²¹⁷ **الْأَرْضِ** ²¹⁸ **الْأَرْضِ** ²¹⁹ **الْأَرْضِ** ²²⁰ **الْأَرْضِ** ²²¹ **الْأَرْضِ** ²²² **الْأَرْضِ** ²²³ **الْأَرْضِ** ²²⁴ **الْأَرْضِ** ²²⁵ **الْأَرْضِ** ²²⁶ **الْأَرْضِ** ²²⁷ **الْأَرْضِ** ²²⁸ **الْأَرْضِ** ²²⁹ **الْأَرْضِ** ²³⁰ **الْأَرْضِ** ²³¹ **الْأَرْضِ** ²³² **الْأَرْضِ** ²³³ **الْأَرْضِ** ²³⁴ **الْأَرْضِ** ²³⁵ **الْأَرْضِ** ²³⁶ **الْأَرْضِ** ²³⁷ **الْأَرْضِ** ²³⁸ **الْأَرْضِ** ²³⁹ **الْأَرْضِ** ²⁴⁰ **الْأَرْضِ** ²⁴¹ **الْأَرْضِ** ²⁴² **الْأَرْضِ** ²⁴³ **الْأَرْضِ** ²⁴⁴ **الْأَرْضِ** ²⁴⁵ **الْأَرْضِ** ²⁴⁶ **الْأَرْضِ** ²⁴⁷ **الْأَرْضِ** ²⁴⁸ **الْأَرْضِ** ²⁴⁹ **الْأَرْضِ** ²⁵⁰ **الْأَرْضِ** ²⁵¹ **الْأَرْضِ** ²⁵² **الْأَرْضِ** ²⁵³ **الْأَرْضِ** ²⁵⁴ **الْأَرْضِ** ²⁵⁵ **الْأَرْضِ** ²⁵⁶ **الْأَرْضِ** ²⁵⁷ **الْأَرْضِ** ²⁵⁸ **الْأَرْضِ** ²⁵⁹ **الْأَرْضِ** ²⁶⁰ **الْأَرْضِ** ²⁶¹ **الْأَرْضِ** ²⁶² **الْأَرْضِ** ²⁶³ **الْأَرْضِ** ²⁶⁴ **الْأَرْضِ** ²⁶⁵ **الْأَرْضِ** ²⁶⁶ **الْأَرْضِ** ²⁶⁷ **الْأَرْضِ** ²⁶⁸ **الْأَرْضِ** ²⁶⁹ **الْأَرْضِ** ²⁷⁰ **الْأَرْضِ** ²⁷¹ **الْأَرْضِ** ²⁷² **الْأَرْضِ** ²⁷³ **الْأَرْضِ** ²⁷⁴ **الْأَرْضِ** ²⁷⁵ **الْأَرْضِ** ²⁷⁶ **الْأَرْضِ** ²⁷⁷ **الْأَرْضِ** ²⁷⁸ **الْأَرْضِ** ²⁷⁹ **الْأَرْضِ** ²⁸⁰ **الْأَرْضِ** ²⁸¹ **الْأَرْضِ** ²⁸² **الْأَرْضِ** ²⁸³ **الْأَرْضِ** ²⁸⁴ **الْأَرْضِ** ²⁸⁵ **الْأَرْضِ** ²⁸⁶ **الْأَرْضِ** ²⁸⁷ **الْأَرْضِ** ²⁸⁸ **الْأَرْضِ** ²⁸⁹ **الْأَرْضِ** ²⁹⁰ **الْأَرْضِ** ²⁹¹ **الْأَرْضِ** ²⁹² **الْأَرْضِ** ²⁹³ **الْأَرْضِ** ²⁹⁴ **الْأَرْضِ** ²⁹⁵ **الْأَرْضِ** ²⁹⁶ **الْأَرْضِ** ²⁹⁷ **الْأَرْضِ** ²⁹⁸ **الْأَرْضِ** ²⁹⁹ **الْأَرْضِ** ³⁰⁰ **الْأَرْضِ** ³⁰¹ **الْأَرْضِ** ³⁰² **الْأَرْضِ** ³⁰³ **الْأَرْضِ** ³⁰⁴ **الْأَرْضِ** ³⁰⁵ **الْأَرْضِ** ³⁰⁶ **الْأَرْضِ** ³⁰⁷ **الْأَرْضِ** ³⁰⁸ **الْأَرْضِ** ³⁰⁹ **الْأَرْضِ** ³¹⁰ **الْأَرْضِ** ³¹¹ **الْأَرْضِ** ³¹² **الْأَرْضِ** ³¹³ **الْأَرْضِ** ³¹⁴ **الْأَرْضِ** ³¹⁵ **الْأَرْضِ** ³¹⁶ **الْأَرْضِ** ³¹⁷ **الْأَرْضِ** ³¹⁸ **الْأَرْضِ** ³¹⁹ **الْأَرْضِ** ³²⁰ **الْأَرْضِ** ³²¹ **الْأَرْضِ** ³²² **الْأَرْضِ** ³²³ **الْأَرْضِ** ³²⁴ **الْأَرْضِ** ³²⁵ **الْأَرْضِ** ³²⁶ **الْأَرْضِ** ³²⁷ **الْأَرْضِ** ³²⁸ **الْأَرْضِ** ³²⁹ **الْأَرْضِ** ³³⁰ **الْأَرْضِ** ³³¹ **الْأَرْضِ** ³³² **الْأَرْضِ** ³³³ **الْأَرْضِ** ³³⁴ **الْأَرْضِ** ³³⁵ **الْأَرْضِ** ³³⁶ **الْأَرْضِ** ³³⁷ **الْأَرْضِ** ³³⁸ **الْأَرْضِ** ³³⁹ **الْأَرْضِ** ³⁴⁰ **الْأَرْضِ** ³⁴¹ **الْأَرْضِ** ³⁴² **الْأَرْضِ** ³⁴³ **الْأَرْضِ** ³⁴⁴ **الْأَرْضِ** ³⁴⁵ **الْأَرْضِ** ³⁴⁶ **الْأَرْضِ** ³⁴⁷ **الْأَرْضِ** ³⁴⁸ **الْأَرْضِ** ³⁴⁹ **الْأَرْضِ** ³⁵⁰ **الْأَرْضِ** ³⁵¹ **الْأَرْضِ** ³⁵² **الْأَرْضِ** ³⁵³ **الْأَرْضِ** ³⁵⁴ **الْأَرْضِ** ³⁵⁵ **الْأَرْضِ** ³⁵⁶ **الْأَرْضِ** ³⁵⁷ **الْأَرْضِ** ³⁵⁸ **الْأَرْضِ** ³⁵⁹ **الْأَرْضِ** ³⁶⁰ **الْأَرْضِ** ³⁶¹ **الْأَرْضِ** ³⁶² **الْأَرْضِ** ³⁶³ **الْأَرْضِ** ³⁶⁴ **الْأَرْضِ** ³⁶⁵ **الْأَرْضِ** ³⁶⁶ **الْأَرْضِ** ³⁶⁷ **الْأَرْضِ** ³⁶⁸ **الْأَرْضِ** ³⁶⁹ **الْأَرْضِ** ³⁷⁰ **الْأَرْضِ** ³⁷¹ **الْأَرْضِ** ³⁷² **الْأَرْضِ** ³⁷³ **الْأَرْضِ** ³⁷⁴ **الْأَرْضِ** ³⁷⁵ **الْأَرْضِ** ³⁷⁶ **الْأَرْضِ** ³⁷⁷ **الْأَرْضِ** ³⁷⁸ **الْأَرْضِ** ³⁷⁹ **الْأَرْضِ** ³⁸⁰ **الْأَرْضِ** ³⁸¹ **الْأَرْضِ** ³⁸² **الْأَرْضِ** ³⁸³ **الْأَرْضِ** ³⁸⁴ **الْأَرْضِ** ³⁸⁵ **الْأَرْضِ** ³⁸⁶ **الْأَرْضِ** ³⁸⁷ **الْأَرْضِ** ³⁸⁸ **الْأَرْضِ** ³⁸⁹ **الْأَرْضِ** ³⁹⁰ **الْأَرْضِ** ³⁹¹ **الْأَرْضِ** ³⁹² **الْأَرْضِ** ³⁹³ **الْأَرْضِ** ³⁹⁴ **الْأَرْضِ** ³⁹⁵ **الْأَرْضِ** ³⁹⁶ **الْأَرْضِ** ³⁹⁷ **الْأَرْضِ** ³⁹⁸ **الْأَرْضِ** ³⁹⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁰⁰ **الْأَرْضِ** ⁴⁰¹ **الْأَرْضِ** ⁴⁰² **الْأَرْضِ** ⁴⁰³ **الْأَرْضِ** ⁴⁰⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁰⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁰⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁰⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁰⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁰⁹ **الْأَرْضِ** ⁴¹⁰ **الْأَرْضِ** ⁴¹¹ **الْأَرْضِ** ⁴¹² **الْأَرْضِ** ⁴¹³ **الْأَرْضِ** ⁴¹⁴ **الْأَرْضِ** ⁴¹⁵ **الْأَرْضِ** ⁴¹⁶ **الْأَرْضِ** ⁴¹⁷ **الْأَرْضِ** ⁴¹⁸ **الْأَرْضِ** ⁴¹⁹ **الْأَرْضِ** ⁴²⁰ **الْأَرْضِ** ⁴²¹ **الْأَرْضِ** ⁴²² **الْأَرْضِ** ⁴²³ **الْأَرْضِ** ⁴²⁴ **الْأَرْضِ** ⁴²⁵ **الْأَرْضِ** ⁴²⁶ **الْأَرْضِ** ⁴²⁷ **الْأَرْضِ** ⁴²⁸ **الْأَرْضِ** ⁴²⁹ **الْأَرْضِ** ⁴³⁰ **الْأَرْضِ** ⁴³¹ **الْأَرْضِ** ⁴³² **الْأَرْضِ** ⁴³³ **الْأَرْضِ** ⁴³⁴ **الْأَرْضِ** ⁴³⁵ **الْأَرْضِ** ⁴³⁶ **الْأَرْضِ** ⁴³⁷ **الْأَرْضِ** ⁴³⁸ **الْأَرْضِ** ⁴³⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁴⁰ **الْأَرْضِ** ⁴⁴¹ **الْأَرْضِ** ⁴⁴² **الْأَرْضِ** ⁴⁴³ **الْأَرْضِ** ⁴⁴⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁴⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁴⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁴⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁴⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁴⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁵⁰ **الْأَرْضِ** ⁴⁵¹ **الْأَرْضِ** ⁴⁵² **الْأَرْضِ** ⁴⁵³ **الْأَرْضِ** ⁴⁵⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁵⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁵⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁵⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁵⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁵⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁶⁰ **الْأَرْضِ** ⁴⁶¹ **الْأَرْضِ** ⁴⁶² **الْأَرْضِ** ⁴⁶³ **الْأَرْضِ** ⁴⁶⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁶⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁶⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁶⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁶⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁶⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁷⁰ **الْأَرْضِ** ⁴⁷¹ **الْأَرْضِ** ⁴⁷² **الْأَرْضِ** ⁴⁷³ **الْأَرْضِ** ⁴⁷⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁷⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁷⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁷⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁷⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁷⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁸⁰ **الْأَرْضِ** ⁴⁸¹ **الْأَرْضِ** ⁴⁸² **الْأَرْضِ** ⁴⁸³ **الْأَرْضِ** ⁴⁸⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁸⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁸⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁸⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁸⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁸⁹ **الْأَرْضِ** ⁴⁹⁰ **الْأَرْضِ** ⁴⁹¹ **الْأَرْضِ** ⁴⁹² **الْأَرْضِ** ⁴⁹³ **الْأَرْضِ** ⁴⁹⁴ **الْأَرْضِ** ⁴⁹⁵ **الْأَرْضِ** ⁴⁹⁶ **الْأَرْضِ** ⁴⁹⁷ **الْأَرْضِ** ⁴⁹⁸ **الْأَرْضِ** ⁴⁹⁹ **الْأَرْضِ** ⁵⁰⁰ **الْأَرْضِ** ⁵⁰¹ **الْأَرْضِ** ⁵⁰² **الْأَرْضِ** ⁵⁰³ **الْأَرْضِ** ⁵⁰⁴ **الْأَرْضِ** ⁵⁰⁵ **الْأَرْضِ** ⁵⁰⁶ **الْأَرْضِ** ⁵⁰⁷ **الْأَرْضِ** ⁵⁰⁸ **الْأَرْضِ** ⁵⁰⁹ **الْأَرْضِ** ⁵¹⁰ **الْأَرْضِ** ⁵¹¹ **الْأَرْضِ** ⁵¹² **الْأَرْضِ** ⁵¹³ **الْأَرْضِ** ⁵¹⁴ **الْأَرْضِ** ⁵¹⁵ **الْأَرْضِ** ⁵¹⁶ **الْأَرْضِ** ⁵¹⁷ **الْأَرْضِ** ⁵¹⁸ **الْأَرْضِ** ⁵¹⁹ **الْأَرْضِ** ⁵²⁰ **الْأَرْضِ** ⁵²¹ **الْأَرْضِ** ⁵²² **الْأَرْضِ** ⁵²³ **الْأَرْضِ** ⁵²⁴ **الْأَرْضِ** ⁵²⁵ **الْأَرْضِ** ⁵²⁶ **الْأَرْضِ** ⁵²⁷ **الْأَرْضِ** ⁵²⁸ **الْأَرْضِ** ⁵²⁹ **الْأَرْضِ** ⁵³⁰ **الْأَرْضِ** ⁵³¹ **الْأَرْضِ** ⁵³² **الْأَرْضِ** ⁵³³ **الْأَرْضِ** ⁵³⁴ **الْأَرْضِ** ⁵³⁵ **الْأَرْضِ** ⁵³⁶ **الْأَرْضِ** ⁵³⁷ **الْأَرْضِ** ⁵³⁸ **الْأَرْضِ** ⁵³⁹ **الْأَرْضِ** ⁵⁴⁰ **الْأَرْضِ** ⁵⁴¹ **الْأَرْضِ** ⁵⁴² **الْأَرْضِ** ⁵⁴³ **الْأَرْضِ** ⁵⁴⁴ **الْأَرْضِ** ⁵⁴⁵ **الْأَرْضِ** ⁵⁴⁶ **الْأَرْضِ** ⁵⁴⁷ **الْأَرْضِ** ⁵⁴⁸ **الْأَرْضِ** ⁵⁴⁹ **الْأَرْضِ** ⁵⁵⁰ **الْأَرْضِ** ⁵⁵¹ **الْأَرْضِ** ⁵⁵² **الْأَرْضِ** ⁵⁵³ **الْأَرْضِ** ⁵⁵⁴ **الْأَرْضِ** ⁵⁵⁵ **الْأَرْضِ** ⁵⁵⁶ **الْأَرْضِ** ⁵⁵⁷ **الْأَرْضِ** ⁵⁵⁸ **الْأَرْضِ** ⁵⁵⁹ **الْأَرْضِ** ⁵⁶⁰ **الْأَرْضِ** ⁵⁶¹ **الْأَرْضِ** ⁵⁶² **الْأَرْضِ** ⁵⁶³ **الْأَرْضِ** ⁵⁶⁴ **الْأَرْضِ** ⁵⁶⁵ **الْأَرْضِ** ⁵⁶⁶ **الْأَرْضِ** ⁵⁶⁷ **الْأَرْضِ** ⁵⁶⁸ **الْأَرْضِ** ⁵⁶⁹ **الْأَرْضِ** ⁵⁷⁰ **الْأَرْضِ** ⁵⁷¹ **الْأَرْضِ** ⁵⁷² **الْأَرْضِ** ⁵⁷³ **الْأَرْضِ** ⁵⁷⁴ **الْأَرْضِ** ⁵⁷⁵ **الْأَرْضِ**

etmek muktezâ-i adl ve hikmettir. Ve şu hakikatten pek muazzam bir “kanun-u adl”in ucu görünüyor.

Hem, madem ruh cisme hâkim olduğu gibi, câmid maddelerde dahi kaderin yazdığı evâmîr-i tekviniye, o maddelere hâkimdir; o maddeler, kaderin manevi yazısına göre mevki ve nizam alabilirler. Mesela, yumurtaların envaında ve nutfelerin aksâmında ve çekirdeklerin esnâfında ve tohumların ecnasında kaderin ayrı ayrı yazdığı evâmîr-i tekviniye cihetiyle, ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Ve o madde itibariyle mahiyetleri¹ bir hükmünde olan o maddeler, hadsiz muhtelif mevcudâta menşe’ oluyorlar, ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Elbette hidemât-ı hayatiye ve hayattaki tesbihât-ı Rabbâniyede defaatle bir zerre bulunmuş ise ve hizmet etmiş ise, o zerrinin manevi alnında o mânâların hikmetlerini hiçbir şeyi kaybetmeyen kader kalemiyle kaydetmesi, muktezâ-i ihata-i ilmîdir. Ve şunda pek muazzam bir “kanun-u ilm-i muhît”in ucu görünüyor.

Öyle ise zerrelere² başıboş değiller.

Netice-i Kelâm: Geçmiş yedi kanun, yani kanun-u rubûbiyet, kanun-u kerem, kanun-u cemâl, kanun-u rahmet, kanun-u hikmet, kanun-u adl, kanun-u ihata-i ilmî gibi pekçok muazzam kanunların görünen uçları arkalarında birer İsm-i Âzam ve o İsm-i Âzâmın tecelli-i âzamını gösteriyor. Ve o tecelliden anlaşılıyor ki, sair mevcudât gibi şu dünyadaki tahavvülât-ı zerrât dahi, gayet âli hikmetler için kaderin çizdiği hudud üzerine kudretin verdiği evâmîr-i tekviniyeye göre hassas bir mîzan-ı ilmî ile cevelân ediyorlar. Adeta başka yüksek bir âleme³ gitmeye hazırlanıyorlar. Öyle ise zîhayat cisimler, o seyyah zerrelere güya birer mektep, birer kışla birer misafirhane-i terbiye hükmündedir ve öyle olduğuna bir hads-i sâdıkla hükmedilebilir.

Elhâsıl: Birinci Sözde denildiği ve ispat edildiği gibi, her şey, “Bismillâh” der. İşte, bütün mevcudât gibi, her bir zerre ve zerrâtın her bir tâifesi ve mahsus her bir cemaati, lisan-ı hal ile “Bismillâh” der, hareket eder.

Evet, geçmiş üç nokta sırrıyla, her bir zerre, mebd-i hareketinde lisan-ı hal ile “Bismillâhirrahmânirrahîm” der. Yani, “Ben, Allah’ın nâmiyle, hesabıyla, ismiyle, izniyle, kuvvetiyle hareket ediyorum.” Sonra netice-i hareketinde, her bir masnu’ gibi her bir zerre, her bir tâifesi, lisan-ı hal ile “Elhamdülillahi rabbilâlemin” der ki, bir kaside-i methiye hükmünde olan san’atlı bir mahlûkun nakşında, kudretin küçük bir kalem ucu hükmünde kendini gösterir. Belki herbiri, manevi, Rabbanî, muazzam, hadsiz başlı bir fonografin birer plâğı hükmünde olan masnu’ların üstünde dönen ve tahmîdât-ı Rabbâniye kasideleriyle o masnuâtı konuşturan ve tesbihât-ı İlahiye neşîdelerini okuturan birer iğne başı sûretinde kendini gösteriyorlar.

¹ Evet, bütün onlar dört unsurdan mürekkebirdir. Müvellidü’l-mâ, müvellidü’l-humuza, azot, karbon gibi maddelerden teşkil olunuyorlar. Maddece bir sayılabilirler; farkları yalnız kaderin manevi yazısındadır.

² Şu cevap, yedi “mâdem” kelimelerine bakar.

³ Çünkü bilmüşâhede gayet cevâdâne bir faaliyetle şu âlem-i kesif ve süflide pek kesretle nur-u hayatı serpmek ve işâl etmek, hatta en hasis maddelerde ve taaffün etmiş cisimlerde kesretle taze bir nur-u hayatı ışıktandırmak, o kesif ve hasis maddeleri nur-u hayatla letafetlendirmek, cilalandırmak, sarâhate yakın işaret ediyor ki, gayet latîf, ulvî, nazîf, hayattar diğer bir âlemin hesabına, şu kesif, câmid âlemi zerrâtın hareketiyle, hayatın nuruyla cilalandırıyor, eritiyor, güzelleştiriyor. Güya latîf bir âleme gitmek için, zinetlendiriyor. İşte, beşer haşrini aklına sığdıramayan dar akıllı adamlar, Kur’ân’ın nuruyla rasat etseler görecekler ki, bütün zerrâtı bir ordu gibi haşredecek kadar muhît bir “kanun-u kayyûmiyet” görünüyor, bilmüşâhede tasarruf ediyor.

[Sözler, 28. Söz, s. 458-460]

Şu söz, Cennete dâirdir. Şu Sözün iki makamı var. Birinci Makam, Cennetin bazı letâifine işaret eder. Fakat Onuncu Sözde on iki hakikat-i kâtia ile gayet katî bir surette ve bu Sözün İkinci Makamında, Onuncu Sözün hulâsası ve esası, müteselsil gayet metin Arabî bir bürhan-ı katî ile gayet parlak bir tarzda vücudu ispat olunan Cennetin, ispat-ı vücudundan bahis değil, belki şu makamda yalnız sual ve cevaba ve tenkide medar olan birkaç ahvâl-i Cennetten bahseder. Eğer tevîk-ı İlahî refik olsa, sonra azîm bir söz, o muazzam hakikate dâir yazılacaktır, inşaallah.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ
مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ¹

Cennet-i bâkiyeye dair bazı suallere kısa cevaplardır.

Cennete dair, Cennetten daha güzel, hurilerinden daha latîf, selsebilinden daha tatlı olan beyânât-ı âyât-ı Kur'aniye kimseye söz bırakmamıştır ki, fazla birşey söylensin. Fakat o parlak, ezeli ve ebedî yüksek ve güzel ayetleri fehme takrîb için bazı basamakları, hem o cennet-i Kur'aniyeden nümûne için, bazı çiçeklerin nümûnesi nevinden bazı nükteleri söyleyeceğiz. Beş rumuzlu sual ve cevapla işaret edeceğiz.

Evet, Cennet, bütün lezâiz-i maneviyeye medar olduğu gibi, bütün lezaiz-i cismaniyeye de medardır.

Sual: Kusurlu, noksaniyetli, mütegayyir, kararsız, elemli cismaniyetin ebediyetle ve Cennetle ne alâkası var? Madem ruhun âli lezâizi vardır; ona kâfidir. Lezâiz-i cismâniye için, bir haşr-i cismani neden icab ediyor?

Elcevap: Çünkü nasıl toprak suya, havaya, ziyaya nisbeten kesafetli, karanlıklıdır. Fakat masnuât-ı İlâhiyenin bütün envaini menşe' ve medar olduğundan bütün anasır-ı sairenin manen fevkine çıktığı gibi; hem, kesafetli olan nefs-i insaniye, sırr-ı câmiyet itibariyle, tezekkî etmek şartıyla bütün letâif-i insaniyenin fevkine çıktığı gibi; öyle de, cismaniyet, en câmi', en muhît, en zengin bir ayine-i tecelliyât-ı esmâ-i İlâhiyedir. Bütün hazâin-i rahmetin müddeharâtını tartacak ve mîzana çekecek aletler, cismaniyettedir. Mesela, dildeki kuvve-i zâikâ, rızık zevkinde enva-ı mat'umât adedince mîzanlara menşe' olmasaydı, herbirini ayrı ayrı hissedip tanımazdı, tadıp tartamazdı.

Hem, ekser esmâ-i İlâhiyenin tecelliyâtını hissedip bilmek, zevk edip tanımak cihazâtı, yine cismaniyettedir. Hem, gayet mütenevvi' ve nihayet derecede ayrı ayrı lezzetleri hissedecek istidadlar, yine cismâniyettedir.

¹ "İman edenler ve güzel işler yapanları müjdele! Altlarından ırmaklar akan Cennetler onlarındır. O Cennetlerden rızık olarak bir meyve yediklerinde, 'Bu daha önce yediğimiz rızıktandır' derler. Rızıkları dünyadakine benzer şekilde kendilerine sunulur. Orada onlar için ter temiz eşler vardır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır." (Bakara Sûresi: 25)

Madem şu kâinatın Sâni, şu kâinatla bütün hazâin-i rahmetini tanıttırmak ve bütün tecelliyât-ı esmâsını bildirmek ve bütün enva-ı ihsanâtını tattırmak istediğini, kâinatın gidişâtından ve insanın câmiyetinden, On Birinci Sözde ispat edildiği gibi, kat'î anlaşıyor. Elbette, şu seyl-i kâinatın bir havz-ı ekberi ve bu kâinat tezgâhının işlediği mahsülâtın bir meşher-i âzamı ve şu mezraâ-i dünyanın bir mahzen-i ebedîsi olan dâr-ı saadet, şu kâinata bir derece benzeyecektir; hem cismanî, hem ruhanî bütün esasâtını muhafaza edecektir. Ve o Sâni-i Hakîm ve o Âdil-i Rahîm, elbette cismanî aletlerin ve zaifine ücret olarak ve hidemâtına mükâfat olarak ve ibadât-ı mahsusalarına sevap olarak, onlara layık lezâizi verecektir. Yoksa hikmet ve adalet ve rahmetine zıd bir hâlet olur ki, hiçbir cihetle Onun cemal-i rahmetine ve kemal-i adaletine uygun değildir; kâbil-i tevfiğ olamaz.

Suâl: Cisim, eğer hayatî olsa, ecza-i bedenî daim terkeb ve tahlildedir, inkırâza mahkûmdur, ebediyete mazhar olamaz. Ekl ve şürb, bekâ-i şahsî ve muamele-i zevciye ise, bekâ-i nev'î içindir ki, şu âlemde birer esas olmuşlar. Âlem-i ebediyette ve âlem-i uhrevîde şunlara ihtiyaç yoktur. Neden Cennetin en büyük lezaizi sırasına geçmişler?

Elcevap: Evvelâ, şu âlemde cism-i zîhayatın inkırâza ve mevte mahkûmiyeti ise, varidât ve masarifin muvazenesizliğindendir. Çocukluktan sinn-i kemale kadar varidât çoktur, ondan sonra masarif ziyâdeleşir; muvâzene kaybolur, o da ölür.

Âlem-i ebediyette ise zerrât-ı cisim sabit kalıp, terkeb ve tahlile maruz değil. Veyahut muvazene sabit kalır; ^{HÂŞİYE} varidât ile masarif muvazenettedir, devr-i daimî gibi, ism-i zîhayat, telezzüzât için, hayat-ı cismaniye tezgâhının işlettilmesiyle beraber ebedîleşir.

Ekl ve şürb ve muamele-i zevciye, gerçi bu dünyada bir ihtiyaçtan gelir, bir vazifeye gider. Fakat o vazifeye bir ücret-i muaccele olarak öyle mütenevvi' leziz lezzet içlerine bırakılmıştır ki, sair lezâize tereccüh ediyor. Madem bu dâr-ı elemde bu kadar acîb ve ayrı ayrı lezzetlere medar, ekl ve nikâhtır; elbette, dâr-ı lezzet ve saadet olan Cennette, o lezzetler, o kadar ulvî bir suret alıp ve vazife-i dünyeviyyenin uhrevî ücretini de lezzet olarak ona katarak ve dünyevî ihtiyacı dahi uhrevî bir hoş iştiha suretinde ilave ederek, Cennete layık ve ebediyete münasip, en câmi' hayattar bir maden-i lezzet olur.

Evvel, وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ

sırrınca, şu dâr-ı dünyada, câmid ve şuursuz ve hayatsız maddeler, orada şuurlu hayattardır. Buradaki insanlar gibi orada da ağaçlar, buradaki hayvanlar gibi oradaki taşlar, emri anlar ve yapar. Sen bir ağaca desen, “Filan meyveyi bana getir”, getirir. Filan taşta desen, “Gel”, gelir. Madem taş, ağaç bu derece ulvî bir suret alırlar; elbette, ekl ve şürb ve nikâh dahi, hakikat-ı cismaniyelerini muhafaza etmekle beraber, Cennetin dünya fevkindeki derecesi nisbetinde, dünyevî derecelerinden o derece yüksek bir suret almaları iktiza eder.

Hâşiyeye: Şu dünyada cism-i insanî ve hayvanî, zerrât için güya bir misafirhane, bir kışla, bir mektep hükmündedir ki; câmid zerrelere ona girerler, hayattar olan âlem-i bekâya zerrât olmak için liyâkat kesb ederler, çıkarlar. Âhirette ise

إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ [Asıl hayata mazhar olan ise âhiret yurdu. (Ankebût Sûresi: 64)] sırrınca, nur-u hayat, orada âmmdır. Nurlanmak için o seyr-ü sefere ve o tâlimât ve tâlime lüzum yoktur. Zerrelere demirbaş olarak sabit kalabilirler.

Altıncı Ayet

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ
أَيُّ: لَكِنَّهُمْ يَشْعُرُونَ أَنَّهُمْ أَحْيَاءٌ مَا مَاتُوا¹

Yani onlar kendilerini ölmemiş diriler olarak hissediyorlar.

Şehid kendini hayy bilir.² Feda ettiği hayatı sekeratı tatmadığından, gayr-ı münkatı ve bâki görüyor. Yalnız daha nezih olarak buluyor. Başka meyyite nispeti şuna benzer ki:

İki adam rüyada lezaizin envaini câmi bir bahçede geziyorlar. Biri rüya olduğunu bilir, ehemmiyet vermez. Diğeri ise yakaza bilir, hakiki mütelezziz olur.

Âlem-i rüya, âlem-i misâlin zıllı ve o da âlem-i berzahın zıllı olduğundan, desatirleri mütemasildir.

[Mektubat, Birinci Mektup]

Dördüncü tabaka-i hayat: Şüheda hayatıdır. Nass-ı Kur'an'la, şühedanın, ehl-i kuburun fevkünde bir tabaka-i hayatları vardır. Evet, şüheda, hayat-ı dünyevîlerini tarîk-ı hakta feda ettikleri için, Cenab-ı Hak, kemal-i kereminden, onlara hayat-ı dünyevîyeye benzer, fakat kadersiz, zahmetsiz bir hayatı âlem-i berzahta onlara ihsan eder. Onlar kendilerini ölmüş bilmiyorlar. Yalnız kendilerinin daha iyi bir âleme gittiklerini biliyorlar, kemal-i saadetle mütelezziz oluyorlar, ölümdaki firak acılığını hissetmiyorlar. Ehl-i kuburun çendan ruhları bâkidir; fakat kendilerini ölmüş biliyorlar. Berzahta aldıkları lezzet ve saadet, şühedanın lezzetine yetişmez.

Nasıl ki, iki adam bir rüyada cennet gibi bir güzel saraya girerler. Birisi rüyada ol-

¹ "Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyin. Doğrusu onlar diridirler; Lakin siz farkına varamazsınız." (Bakara Suresi: 154)

² Acip bir vâkıa şu manaya bana kat'î kanaat vermiştir.

duğunu bilir. Aldığı keyif ve lezzet pek noksandır. “Ben uyansam şu lezzet kaçacak” diye düşünür. Diğer rüyada olduğunu bilmiyor. Hakiki lezzet ile hakiki saadete mazhar olur. İşte, âlem-i berzahtaki emvat ve şühedanın hayat-ı berzahiyeden istifadeleri öyle farklıdır. Hadsiz vakıatla ve rivayatla, şühedanın bu tarz-ı hayata mazhariyetleri ve kendilerini sağ bildikleri sabit ve katîdir. Hatta Seyyidü’ş-şüheda olan Hazret-i Hamza radiyallahu anh, mükerrer vakıatla, kendine iltica eden adamları muhafaza etmesi ve dünyevî işlerini görmesi ve gördürmesi gibi çok vakıatla, bu tabaka-i hayat tenvir ve ispat edilmiş. Hatta ben kendim, Ubeyd isminde bir yeğenim ve talebem vardı. Benim yanımda ve benim yerime şehid olduktan sonra, üç aylık mesafede esarete bulduğum zaman, mahall-i defnini bilmediğim halde, bence bir rüya-yı sadıkada, tahte’l-arz bir menzil suretindeki kabrine girmişim. Onu şüheda tabaka-i hayatında gördüm. O beni ölmüş biliyormuş. Benim için çok ağladığını söyledi. Kendisini hayatta biliyor. Fakat Rus’un istilâsından çekindiği için, yeraltında kendine güzel bir menzil yapmış. İşte bu cüz’i rüya, bazı şerait ve emaratla, geçen hakikate bana şuhud derecesinde bir kanaat vermiştir.

Yedinci Ayet

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا
فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا¹

Şu ayet haktır, akla münafî olamaz, hakikattir. Mücazefe, mübalağa, içinde bulunamaz. Hâlbuki zahir düşündürür.

Birinci Cümle: Adalet-i mahzanın en büyük düsturunu vaz ediyor. Der ki: Bir masumun hayatı, kanı, hatta umum beşer için olsa da, heder olmaz. İkisi nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir. Cüz'iyatın küllîye nispeti bir olduğu gibi, hakkın dahi mîzan-ı adalette karşı aynı nispettir. O nokta-i nazardan, hakkın küçüğü büyüğü olamaz.

Lakin adalet-i izafiye, cüz'ü külle feda eder. Fakat muhtar cüz'ün sarihen veya zımnen ihtiyar ve rıza vermek şartıyla. Ene'ler nahnü'ye inkılâp edip mezci, cemaat ruhu tevellüt ederek, külle feda olmak için fert zımnen rızadâde olabilir.

Bazan nur, nar görüldüğü gibi şiddet-i belagat da mübalağa görünür. Şurada nükte-i belagat üç noktadan tereküp ediyor.

Birincisi: Beşerin fitratındaki istidad-ı isyan ve tehevvür, gayr-ı mahdut olduğunu göstermektedir. Hayra olduğu gibi, şerre dahi insanın kabiliyeti nâmütenâhi gibidir. Hodgâmlıkla öyle insan olur ki, heves ve ihtirasına mani herşeyi, hatta elinden gelirse dünyayı harap ve nev-i beşeri mahvetmek ister.

İkincisi: İstidad-ı fitrînin hariçte derece-i kuvvetini izharla, mümkünü vâki suretinde göstererek, nefsi zecr eder. Demek, o damar-ı gadr ve isyan çekirdeği, güya bilkuvveden bilfiile çıkıp, imkânâtı vukuata inkılâp ederek, müstaid olduğu semeratı verip, bir şecere-i zakkum suretinde hayalin nasbû'l-aynına vaz eder -tâ matlub olan teneffür ve inzicarı, nefsin dibine kadar işletilsin. İrşadî belagat böyle olur.

¹ Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de birisinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. (Maide Sûresi: 32)

Üçüncüsü: Kaziye-i mutlaka, bazan külliye; ve kaziye-i vaktiye-i münteşire, bazan daime suretinde görünür. Hâlbuki bir fert, bir zamanda hükme mazhar olsa, kaziyenin mantıkan sıdkına kâfidir. Ehemmiyetli bir kemiyet olsa, örfen dahi doğrudur. Nasıl ki, her mahiyette bazı harikulâde efrad veya o nev'in nihayet derecede tekemmül etmiş bir fert veya her fert için acip şeraiti câmi harika bir zaman bulunur ki, sair efrad ve ezmine o ferde veya o zamana nisbeten zerreler kadar, küçücük balıklar balına balığına nispeti gibidir.

Bu sırra binaen cümle-i ûlâ çendan zahiren külliye ise, fakat daime değildir. Fakat beşere katlin zaman cihetiyle en müthiş ferdini nazara vaz ediyor.

Öyle zaman olur ki, bir kelime bir orduyu batırır; bir gülle otuz milyonun mahvına sebep olur. Nasıl ki oldu da...

Öyle şerait tahtında olur ki, küçük bir hareket insanı âlâ-yı illiyyîne çıkarır. Öyle hâl olur ki, küçük bir fiil, insanı esfel-i sâfilîne indirir.

Böyle kaziye-i mutlakada veya münteşire-i zamaniyede böyle hâller, büyük bir nükte için nazara alınır. Böyle acip fertler ve acip zamanlar ve hâller mutlak müphem bırakılır.

Mesela, insanlarda veli, Cumada dakika-i icabe, Ramazan'da Leyle-i Kadir, Esmâü'l-Hüsna'da İsm-i Âzam, ömürde ecel meçhul kaldıkça, sair efrad dahi kıymettar kalır, ehemmiyet verilir. Taayyün ettikçe, sairleri rağbetten düşer. Yirmi sene müphem bir ömür, nihayeti muayyen bin seneye müreccaktır. Zira vehim, ebediyete ihtimal verdiğinden müphemde nefsi kandırır. Muayyende ise, yarısı geçtikten sonra, darağacına tedricen takarrüp gibidir.

Tenbih: Bazı âyat ve ehâdis vardır ki, mutlakadır; külliye telâkki edilmiş. Hem öyleler vardır ki, münteşire-i muvakkatedir; daime zannedilmiş. Hem mukayyed var; âmm hesap edilmiş.

Mesela, demiş, "Bu şey küfürdür." Yani, o sıfat imandan neşet etmemiş; o sıfat kâfireddir. O haysiyetle, o zat küfür etti, denilir. Fakat mevsufu ise, mâsume ve imandan neşet ettikleri gibi, imanın tereşshuhatına da hâize olan başka evsafa malik olduğundan, o zat kâfirdir, denilmez. İllâ ki, o sıfat küfürden neşet ettiği, yakînen biline... Zira başka sebepten de neşet edebilir. Sıfatın delâletinde şek var; imanın vücudunda da yakîn var. Şek ise yakînin hükmünü izale etmez. Tekfire çabuk cüret edenler düşünsünler!

İkinci Cümle:

أَيُّ: مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

Yani: Kim de birisini diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibi olur.

İhyâ, mana-yı zahirîyi mecazî itibarıyla, hasenatın gayr-ı mahdud tezauf düsturunu gösterir. Mana-yı aslî itibarıyla halk ve icadda şirk ve iştiraki, esasıyla hedmeden bir bürhana remizdir. Zira bu cümleyle beraber,

¹ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةً¹ tarafeyndeki teşbih, iktidar manasını ifham ettiğini dahi nazara alınsa, mantıkan aks-i nakîz kaidesiyle istilzam ediyor ki,

² مَنْ لَا يَقْتَدِرُ عَلَى أَحْيَاءِ النَّاسِ جَمِيعًا لَا يَقْتَدِرُ عَلَى أَحْيَاءِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ² demek, işa-
reten delalet ediyor. Mademki insanın, mümkünatın kudreti, bilbedahe semavatın, küre-i arzın halkına, icadına muktedir değildir. Bir taşın, hiçbir şeyin halkına da muktedir olamaz.

Demek, arzı ve bütün nücüm ve şumusu tesbih taneleri gibi kaldıracak, çevirecek kuvvetli bir ele malik olmayan kimse, kâinatta dâvâ-yı halk ve iddia-yı icad edemez.

Sunî tasarrufat-ı beşeriye ise, fıtratta câri olan nevamis-i İlahînin sereyanlarını keşif ile tevfiğ-i hareket edip, lehinde istimal etmektir.

İşte bu derece bürhanda vuzuh, parlaklık, Kur'an'ın rumuz-u icâzındandır. Gelecek âyet bunu ispat edecektir.

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ³

Zira kudret zâtiyedir. Acz tahallül edemez. Melekûtiyete taallûk eder. Mevânî tedahül edemez. Nispeti kanunîdir. Cüz ve küll, cüz'î ve küllî hükmüne geçer.

BİRİNCİ NOKTA: Kudret-i ezeliye, Zât-ı Akdese lâzıme-i zaruriye, nâşie-i zâtiyedir. Acz, zıddı olduğundan, bizzarure, zaruriye-i zâtiyeyle, zıddının melzumu olan zâta ârız olmaz.

Madem zâta ârız olamaz; kudrete bizzarure tahallül edemez.

Mademki tahallül edemez; kudrette meratip, bizzarure, olamaz. Zira meratibin vücudu, ezdadın tedahülüyledir. Mesela, hararete meratip, burudetin tahallülüyledir. Hüsündeki derecat, kubhun tedahülüyledir. Ve helümme cerrâ... (Gerisini sen anla)

Mümkünatta hakiki lüzum-u zâti-i tabîî olmadığından, kâinatta ezdad birbirine girebilmiş. Meratip tevellüd edip, ihtilâfatla tagayyürat neşet etmiştir.

Mademki kudrette meratip olamaz; makdurat dahi bizzarure kudrete nispeti bir olur. En büyük, en güçlüğe müsavi; zerrat yıldızlara emsal olur.

İKİNCİ NOKTA: Kâinatın iki ciheti var. Aynanın iki vechi gibi: Biri mülk, biri melekûtiyet. Mülk ciheti ezdadın cevalangâhıdır. Hüsün-kubh, hayır-şer, sağır-kebîr gibi umurun mahall-i tevarüdüdür. Onun için vesait ve esbab vaz edilmiş, ta dest-i kudret zahiren umur-u hasise ile mübaşir olmasın. Azamet, izzet öyle ister. Hakiki tesir verilmemiş; vahdet öyle ister.

¹ “Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir.” (Lokman Sûresi: 28)

² Kim bütün insanları diriltmeye muktedir olamazsa; bir tek nefsi da diriltmeye muktedir olamaz.

³ “Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir.” (Lokman Sûresi: 28)

Melekûtiyet ciheti ise, mutlaka şeffafedir; teşahhusat karışmaz. O cihet vasıtasız Halıka müteveccihdir. Terettüp, teselsül yoktur. İlliyyet, mâlûliyyet giremez. İ'vicââtı yoktur. Avâik müdahale edemez. Zerre, şemse kardeş olur.

Kudret hem basit, hem nâmütenâhi, hem zâtî; mahall-i taallûk-u kudret hem vasıtasız, hem lekesiz, hem isyansızdır. Büyük küçüğe tekebbürü, cemaat ferde rüçhanı, küll cüz'e nisbeten kudrete karşı fazla nazlanması olamaz.

ÜÇÜNCÜ NOKTA:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ * وَاللَّهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى¹

Temsil, tasviri teshil ettiğinden, temsilâtla bu gâmız noktayı tefhime çalışacağız.

Mesela, şemsin feyz-i tecellisi olan timsali, deniz sathında, denizin katresinde aynı hüviyeti gösteriyor. Mesela, kâinat, hailsiz şemse müteveccih olmak şartıyla, mütefavit cam parçalarından farz edilse, timsal-i şems zerrede, sath-ı arzda, umumda müzahametsiz, tecezzîsiz, tenakuzsuz bir olur. İşte şeffafiyet sırrı.

Mesela, noktalardan tereküp eden bir daire-i azîmin nokta-i merkeziyenin elinde bir mum ve muhitteki noktaların ellerinde birer ayna farz edilse, nokta-i merkeziyenin verdiği feyiz, müzahametsiz, tecezzîsiz, tenakuzsuz, nispeti birdir. İşte mukabele sırrı.

Mesela, hakiki bir mîzanın iki gözünde iki şems, iki yıldız, iki dağ, iki yumurta, iki cevher-i fert, hangisi bulunursa bulunsun, sarf olunacak aynı kuvvetle, hassas terazinin bir kefesi Sürey-yaya, bir kefesi serâya inebilir. İşte muvazene sırrı.

Mesela, en azîm bir gemiyi, bir çocuk dahi oyuncağını çevirdiği gibi çevirir. İşte intizamın sırrı.

Mesela, bir mahiyet-i mücerrede bütün cüz'iyâtına, en aşgarına, en ekberine, yorulmadan, tenakus etmeden, tecezzîsiz bir bakar. Mülk cihetindeki teşahhusat, hususiyat müdahale edip tağyir edemez. İşte tecerrüdün sırrı.

Mesela, bir kumandan arş emriyle bir neferi tahrik, bir orduyu tahrik eder. İşte itaat sırrı.

Zira herşeyin bir nokta-i kemali ve o noktaya bir meyli var. Muzaaf meyil ihtiyaç, muzaaf ihtiyaç aşk, muzaaf aşk incizaptır. Mahiyât-ı mümkünatın mutlak kemali, mutlak vücuttur. Hususi kemali, istidadatını bilfiile çıkaran has vücuttur. Bütün kâinatın kün emrine itaati, bir zerre neferin itaati gibidir. Kün emr-i ezelisine mümkünin itaat ve imtisalinde, meyil ve ihtiyaç ve şevk ve incizap mümteziç, mündemiçtir. Nukat-ı selâse, hususan Üçüncü Noktadaki esrar-ı sitte ile, mülk ve mümkün canibinde değil, melekûtiyet ve kudret-i ezeliye cihetinde nazar edilse, istinkâra incirar eden istib'ad zâil ve nefis mutmainne olur. Şöyle:

Mademki, kudret-i ezeliye gayr-ı mütenâhiyedir, zatiyedir, zaruriyedir. Her şeyin lekesiz, perdesiz cihet-i melekûtiyeti ona müteveccihtir, ona mukabildir. İmkân itibarıyla mütesavi, mütevazinü't-arafeyndir. Şeriat-ı fitriye-i kübra olan nizama mutidir. Avâik ve hususiyat-ı mü-

¹ “En yüce sıfatlar Allah'ındır.” (Nahl Sûresi: 60)
“Onun hiçbir benzeri yoktur.” (Şûrâ Sûresi: 11)

tenevviadan cihet-i melekûtiyet mücerrettir. Küll-ü âzam, cüz-ü aşğara nispeten, kudrete karşı ziyade nazlanmaz, mukavemet etmez. Haşirde bütün zevi'l-ervah ihyası, mevtâlûd bir nevm ile kışta uyuşmuş bir sineği baharda ihyâ ve in'âşından kudrete daha ağır olamaz. Mezkûr üç nokta dikkat-i nazara alınsa görünür ki,

¹ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ mübalağasız, mücazefesiz doğrudur, haktır, hakikattir.

[Sözler, Lemaat]

Siyaset, efkârın âleminde bir şeytandır; istiâze edilmeli.

Siyaset-i medenî, ekserin rahatına feda eder ekalli. Belki ekall-i zâlim, kendine kurban eder ekserîn-i avâmı.

Adalet-i Kur'anî, tek mâsumun hayatı, kanı heder göremez, onu feda edemez, değil ekseriyete, hatta nevin umumu.

Ayet-i ² مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ iki sırr-ı azîmi vaz' ediyor nazara. Biri mahz-ı adalet. Bu düstur-u azîmi

Ki ferd ile cemaat, şahıs ile nev-i beşer, kudret nasıl bir görür; adalet-i İlâhî, ikisine bir bakar. Bir sünnet-i dâimî. Şahs-ı vahid hakkını kendi feda ediyor; lâkin feda edilmez, hatta umum insana. Onun iptal-i hakkı, hem irâka-i demi,

Hem zevâl-i ismeti; iptal-i hakk-ı nevin, hem ismet-i beşerin mislidir, hem nazîri. İkinci sırrı budur: Hodgâmî bir âdemî,

Hırs ve heves yolunda bir masumu öldürse, eğer elinden gelse, hevesine mâni ise harab eder dünyayı, imha eder benîâdem'i.

[Mektubat, Onbeşinci Mektup, İkinci Makam]

İkinci suâlinizin meâli: Hazret-i Ali (r.a.) zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve o harpte ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?

Elcevap: Cemel Vak'ası denilen Hazret-i Ali ile Hazret-i Talha ve Hazret-i Zübeyr ve Âişe-i Sıddîka (rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn) arasında olan muharebe, adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin mücadelesidir. Şöyle ki:

Hazret-i Ali, adalet-i mahzayı esas edip Şeyheyn zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muarızları ise, Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslâmiye

¹ "Sizin yaratılmanız da, diriltilmeniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir." (Lokman Sûresi: 28)

² "Kim bir cana kıymamış birisini öldürürse..." (Mâide Sûresi: 32)

adalet-i mahzaya müsait idi. Fakat mürur-u zamanla İslamiyetleri zayıf muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeye girdikleri için, adalet-i mahzanın tatbikatı çok müşkül olduğundan, “ehvenüşşerri ihtiyar” denilen adalet-i nisbiye esası üzerine adalet-i mahza ile adalet-i izafiye izahı şudur ki içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye siyasete girdiği için muharebeyi intaç etmiştir.

Madem sırf lillâh için ve İslamiyetin menâfii için içtihad edilmiş ve içtihaddan muharebe tevellüt etmiş; elbette hem katil, hem maktul, ikisi de ehl-i Cennettir, ikisi de ehl-i sevaptır diyebiliriz. Her ne kadar Hazret-i Ali’nin içtihadı musib ve mukabilindekilerin hata ise de, yine azaba müstehak değiller. Çünkü içtihad eden, hakkı bulsa iki sevap var; bulmazsa, bir nevi ibadet olan içtihad sevabı olarak bir sevap alır, hatasından mazurdur. Bizde gayet meşhur ve sözü hüccet bir zât-ı muhakkik, Kürtçe demiş ki:

رَى شَرَّ صَحَابَانِ مَكَهَ قَالَ وَقِيلَ * لَوْ رَا جَنَّتَيْنِه قَاتِلُ وَهَمَّ قَتِيلُ¹

Yani: “Sahabelerin muharebesinde kıyl ü kal etme. Çünkü hem katil ve hem maktul, ikisi de ehl-i Cennettirler.”

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ عَلَى الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا²

ayetin mana-ı îşarîsiyle, bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir fert dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenab-ı Hakkın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için, bir ferdin rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyet namına, rızasıyla olsa, o başka meseledir.

Adalet-i izafiye ise, küllün selameti için cüz’ü feda eder. Cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nevi adalet-i izafiyeyi yapmaya çalışır. Fakat adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez. Gidilse zulümdür.

İşte, İmam-ı Ali radiyallahü anh, adalet-i mahzayı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilafet-i İslâmiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, “Kabil-i tatbik değil; çok müşkülâtı var” diye, adalet-i izafiye üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise, hakiki sebep değiller, bahanelerdir.

[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 74]

Hem çok defa manevi, hem çok cihetlerden ehemmiyetli iki suallerine mahrem cevap vermeye mecbur oldum.

Birinci Sualleri: Niçin eskiden Hürriyetin başında siyasetle hararetle meşgul oluyordun, bu kırk seneye yakındır ki bütün bütün terk ettin?

¹ Nehcü'l-Enam, Molla Halil Siirdi, s. 18.

² “Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir.” (Maide Sûresi: 32)

Elcevap: Siyaset-i beşeriyenin en esaslı bir kanun-u esasîsi olan, “Selamet-i millet için fertler feda edilir. Cemaatin selameti için eşhas kurban edilir. Vatan için herşey feda edilir” diye, bütün nev-i beşerdeki şimdiye kadar dehşetli cinayetler bu kanunun su-i istimalinden neşet ettiğini kat’iyen bildim. Bu kanun-u esasi-yi beşeriye, bir hadd-i muayyenesi olmadığı için çok su-i istimale yol açmış. İki Harb-i Umumi, bu gaddar kanun-u esasının su-i istimalinden çıkıp bin sene beşerin terakkiyatını zîr ü zeber ettiği gibi, on cânî yüzünden doksan masumun mahvına fetva verdi. Bir menfaat-i umumi perdesi altında şahsi garazlar, bir cânî yüzünden bir kasabayı harap etti. Risale-i Nur bu hakikati bazı mecmua ve müdafaatta ispat ettiği için onlara havale ediyorum.

İşte, beşeriyet siyasetlerinin bu gaddar kanun-u esasisine karşı, Arş-ı Âzamdan gelen Kur’an-ı Mu’cizü’l-Beyandaki bu gelen kanun-u esasiyi buldum. O kanunu da şu âyet ifade ediyor:

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ¹

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ عَلَى الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا²

Yani, bu iki âyet, bu esası ders veriyor ki: “Bir adamın cinayetiyle başkalar mesul olmaz. Hem bir masum, rızası olmadan, bütün insana da feda edilmez. Kendi ihtiyarıyla, kendi rızasıyla kendini feda etse, o fedakârlık bir şehadettir ki, o başka meseledir” diye, hakiki adalet-i beşeriyeyi tesis ediyor. Bunun tafsilâtını da Risale-i Nur’a havale ediyorum.

¹ “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.” (En’âm Sûresi: 164; İsrâ Sûresi: 15; Fâtır Sûresi: 18; Zümer Sûresi: 7)

² “Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir.” (Maide Sûresi: 32)

Sekizinci Ayet

وَلَا يَتَّخِذْ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ¹

Binler nüktesinden bir nükte:

Sofiye meşrebinden kat-ı nazar, İslamiyet vasıtayı red, delili kabul ve vesileyi nefiy, imamı ispat eder. Başka din vasıtayı kabul eder. Bu sırra binaendir ki, Hıristiyanlarda servet ve rütbece yüksek olanlar, ziyade dindardır. İslamiyette avam ise, servet ve rütbece yüksek olanlardan ziyade dine merbuttur. Zira bir zîrütbe enaniyetli bir Hıristiyan, ne derece dine mütesallip ise, o derece mevkiini muhafaza ve enaniyeti okşar, kibrinde imtiyazından fedakârlık etmez. Belki kazanır.

Bir Müslim ne derece dine mütemessik ise, o derece kibrinden, gururundan, hatta izzet-i rütebîden fedakârlık etmek gerektir.

Öyleyse, kendini havas zanneden zalimlere mazlumîn ve avamın hücumuyla, Hıristiyanlık havassın tahakkümüne yardım ettiğinden parçalanabilir. İslamiyet ise, dünyevî havastan ziyade avamın malı olduğundan esasat itibarıyla müteessir olmamak gerektir.

[Münazarat]

Sual: Bazı nâs, senin gibi mana vermiyorlar. Hem de bazı Jön Türklerin a'mâl ve etvârı pis tefsir ediliyor. Zira bazı Ramazan'ı yer, rakı içer, namazı terk eder. Böyle, Allah'ın emrinde hıyanet eden, nasıl millete sadakat edecektir?

Cevap: Evet, neam, hakkınız var. Fakat hamiyet ayrı, iş ayrıdır. Bence bir kalb ve vicdan fezâil-i İslamiye ile mütezeyyin olmazsa, ondan hakiki hamiyet ve sadakat ve adalet beklenilmez. Fakat iş ve san'at başka olduğu için, fâsık bir adam güzel çobanlık edebilir. Ayyaş bir adam, ayyaş olmadığı vakitte iyi saat yapabilir.

İşte, şimdi salâhat ve mahareti, tabir-i âharla fazileti ve hamiyeti, nur-u kalb ve

¹ “Allah'ı bırakıp da birbirimizi rab edinmeyelim.” (Âl-i İmrân Sûresi: 64)

nur-u fikri cem edenler vezaiife kifayet etmezler. Öyleyse, ya maharettir veya salâhattir. San'atta maharet ise müreccahtır. Hem de o sarhoş namazsızlar Jön Türk değiller, belki şeyn Türktürler. Yani fena ve çirkin Türktürler. Genç Türklerin rafızîleridirler. Herşeyin bir rafızîsi var. Hürriyetin rafızîsi de süfehadır.

Ey Türkler ve Kürtler! İnsaf ediniz. Bir rafızî bir hadise yanlış mana verse veya yanlış amel etse, acaba hadisi inkâr etmek mi lazımdır, yoksa o rafızîyi tahtie edip namûs-u hadisi muhafaza etmek mi lâzımdır?

Belki hürriyet budur ki: Kanun-u adalet ve tedipten başka, hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-ı meşruasında şahane serbest olsun.

لَا يَجْعَلْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ¹ nehyinin sırrına mazhar olsun.

¹ “Allah’ı bırakıp da birbirimizi rab edinmeyelim.” (Âl-i İmrân Sûresi: 64)

Dokuzuncu Ayet

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ¹

Pek çok desâtir-i külliye ve bir kısım desâtir-i ekserîyi tazammun eder. Ferde, cemaate, nev'e, mesleğe şâmindir. Yalnız ekseri düsturların mâsadakından bir iki misal zikredeceğiz.

Lâkayt Emevîlik, nihayet sünnet cemaate, salâbetli Alevîlik, nihayet Rafızîliğe dayandı. Hem zalime karşı miskinliği esas tutan Hristiyanlık, nihayat tecellüd; cebbarlıkta ve zalime karşı cihad, izzet-i nefsi esas tutan İslamiyet -eyvah!- nihayet miskinlikte karar kıldı.

Hem mebdei, taassup derecesinde azîmet olsa, nihayeti müsaheleye, ruhsata taraftarsa, nihayeti salâbete münce olur. Bir kısım Hanbelî, Hanefî gibi. Hatta en garibi, bir kısım mutaassıplar, mesleklerinin zıddına olarak, küffara karşı müsamaha dostluk ve lakayt Jönler husumet ve salâbet taraftarı çıktılar. Güya mebde-i Hürriyetteki mevkilerini becayiş ettiler.

İki âlim, bazan nâkısın oğlu kâmil, kâmilin oğlu nâkıs oluyor. Güya bakiye-i iştiha-i şevki, tevarüsle veledine geçiyor. Öteki kaza-i vatar ettiğinden, veledine ilme karşı açlık hissini uyandırmıyor. Şu emsilelerdeki sırr-ı düstur şudur: Beşerde meyl-i teceddüd var. Halef selefi kâmil görse, tezyid eylemese, meylinin tatminini başka tarzda arar, bazan aksülâmel yapar.

[Sözler, Onuncu Söz, Zeylin İkinci Parçası]

Baştaki âyetin mu'cizâne işaret ettikleri dokuz tabaka berâhin-i haşriyeye dâir “Dokuz Makam”dan

Birinci Makam

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ * وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ

¹ “Ölüden diriye, diriden ölüyü O çıkarır.” (Rum Sûresi: 19)

وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ * يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَيُخْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ¹

olan fıkradaki ferman-ı haşre dâir buradaki gösterdiği bürhan-ı bâhiri ve hüccet-i kâtıası beyân ve izah edilecek inşaallâh. ^{HÂŞİYE}

Hayatın yirmi sekizinci hâssasında beyan edilmiştir ki: Hayat, imanın altı erkânına bakıp, ispat ediyor; onların tahakkukuna işaretler ediyor.

Evet, madem bu kâinatın en mühim neticesi ve mâyesi ve hikmet-i hilkati hayattır; elbette o hakikat-i âliye, bu fânî, kısacık, noksan, elemli hayat-ı dünyeviye münhasır değildir. Belki, hayatın yirmi dokuz hâssasıyla mahiyetinin azameti anlaşılan şecere-i hayatın gayesi, neticesi ve o şecerenin azametini lâyık meyvesi, hayat-ı ebediyedir ve hayat-ı uhreviyedir ve taşıyla ve ağacıyla, toprağıyla hayattar olan dâr-ı saadetteki hayattır. Yoksa bu hadsiz cihazât-ı mühimme ile teşhiz edilen hayat şeceresi, zîşuur hakkında, hususan insan hakkında, meyvesiz, faydasız, hakikatsiz olmak lâzım gelecek. Ve sermayece cihazâtça serçe kuşundan, mesela yirmi derece ziyâde ve bu kâinatın ve zîhayatın en mühim, yüksek ve ehemmiyetli mahlûku olan insan, serçe kuşundan, saadet-i hayat cihetinde yirmi derece aşağı düşüp, en bedbaht, en zelîl bir bîçare olacak. Hem, en kıymettar bir nimet olan akıl dahi, geçmiş zamanın hüznlerini ve gelecek zamanın korkularını düşünmekle kalb-i insanı mütemadiyen incitip bir lezzete dokuz elemeleri karıştırdığından, en musibetli bir bela olur. Bu ise yüz derece bâtıldır. Demek bu hayat-ı dünyeviye, ahirete imân rûknünü katî ispat ediyor ve her baharda haşrin üç yüz binden ziyade nûmunelerini gözümüze gösteriyor.

Acaba senin cisminde ve senin bahçende ve senin vatanında senin hayatına lâzım ve münasip bütün levâzımâtı ve cihazâtı hikmet ve inâyet ve rahmetle ihzâr eden ve vaktinde yetiştiren, hatta senin midenin bekâ ve yaşamak arzusuyla ettiği hususi ve cüzî olan rızık duasını bilen ve işiten ve hadsiz lezzetli taamlarla o duanın kabulünü gösteren ve mideyi memnun eden bir Mutasarrıf-ı Kadîr, hiç mümkün müdür ki, seni bilmesin ve görmesin? Ve nev-i insanın en büyük gayesi olan hayat-ı ebediyeye lâzım esbabı ihzâr etmesin? Ve nev-i insanın en büyük, en ehemmiyetli, en layık ve umumi olan bekâ duasını, hayat-ı uhreviyenin inşasıyla ve Cennetin icadıyla kabul etmesin? Ve kâinatın en mühim mahlûku, belki zeminin sultanı ve neticesi olan nev-i insanın Arş ve ferşi çınlatan umumi ve gayet kuvvetli duasını işitmeyip, küçük bir mide kadar ehemmiyet vermesin, memnun etmesin, kemal-i hikmetini ve nihayet rahmetini inkâr ettirsin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiç kâbil midir ki, hayatın en cüz'isinin pek gizli sesini işitsin, derdini dinlesin ve derman versin ve nazını çeksin ve kemal-i itînâ ve ihtimam ile beslesin ve ona dikkatle hizmet ettirsin ve büyük mahlukatını ona hizmetkâr yapsın; ve sonra en büyük ve kıymettar ve bâkî ve nazdar bir hayatın gök sadâsı gibi yüksek sesini işitmesin? Ve

¹ Akşama erdiğinizde ve sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde olanların hamd ve senâsı Ona mahsustur. Gündüzün sonuna doğru ve öğle vaktine erişince de Allah'ı tesbih edip namaz kılın. Ölüden diriyi, diriden ölüyü O çıkarır. Ölümden sonra yeryüzünü O diriltir. Siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız. (Rûm Sûresi: 17-19)

^{HÂŞİYE:} O makam daha yazılmamış ve hayat meselesi haşre münasebeti için buraya girmiş. Fakat hayatın ahirinde kader rûknüne işareti pek ince ve derindir.

onun çok ehemmiyetli bekâ duasını ve nazını ve niyazını nazara almasın? Adeta bir neferin kemal-i îtinâ ile teçhiz ve idaresini yapsın ve mutî ve muhteşem orduya hiç bakmasın? Ve zerreyi görsün, güneşi görmesin? Sivrisineğin sesini işitsin, gök gürültüsünü işitmesin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiçbir cihetle akıl kabul eder mi ki, hadsiz rahmetli, muhabbetli ve nihayet derecede şefkatli ve Kendi san'atını çok sever ve Kendini sevdirebilir ve Kendini sevenleri ziyâde sever bir Zât-ı Kadîr-i Hakîm, en ziyade Kendini seven ve sevimli ve sevilen ve Sâniini fitraten perestîş eden hayatı ve hayatın zâtı ve cevheri olan ruhu mevt-i ebedî ile idâm edip Kendinden o sevgili muhibbini ve habîbini ebedî bir surette küstürsün, darılsın, dehşetli rencide ederek sırr-ı rahmetini ve nur-u muhabbetini inkâr etsin ve ettirsin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ ve kellâ! Bu kâinatı cilvesiyle süslendiren bir cemal-i mutlak ve umum mahlûkatı sevindiren bir rahmet-i mutlaka, böyle hadsiz bir çirkinlikten ve kubh-u mutlakdan ve böyle bir zulm-ü mutlakdan, bir merhametsizlikten, elbette nihayetsiz derece münezzehtir ve mukaddestir.

Netice: Madem dünyada hayat var; elbette insanlardan hayatın sırrını anlayanlar ve hayatını su-i istimâl etmeyenler, dâr-ı bekâda ve Cennet-i bâkiyede hayat-ı bâkiyeye mazhar olacaklardır. Âmennâ!

Ve hem, nasıl ki yeryüzünde bulunan parlak şeylerin güneşin akisleriyle parlamaları ve denizlerin yüzlerinde kabarcıklar ziyanın lem'alarıyla parlayıp sönmeleri, arkalarından gelen kabarcıklar gidenler gibi yine hayalî güneşçiklere aynalık etmeleri bilbedahe gösteriyor ki, o lem'alar, yüksek birtek güneşin cilve-i in'ikâsıdır ve güneşin vücudunu muhtelif dillerle yâd ediyorlar ve ışık parmaklarıyla ona işaret ediyorlar. Aynen öyle de, Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun Muhyî isminin cilve-i âzamı ile berrin yüzünde ve bahrin içindeki zîhayatların kudret-i İlâhiye ile parlayıp, arkalarından gelenlere yer vermek için "Ya Hayy!" deyip perde-i gaybda gizlenmeleri, bir hayat-ı sermediye sahibi olan Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına ve vücûb-u vücuduna şehadetler, işaretler ettikleri gibi; umum mevcudâtın tanziminde eseri görünen ilm-i İlâhîye şehadet eden bütün deliller ve kâinatta tasarruf eden kudreti ispat eden bütün bürhanlar ve tanzim ve idare-i kâinatta hükümferma olan irade ve meşîeti ispat eden bütün hüccetler ve Kelâm-ı Rabbânî ve vahy-i İlâhînin medarı olan risaletleri ispat eden bütün alâmetler, mu'cizeler ve hakezâ yedi sıfat-ı İlâhiyeye şehadet eden bütün delâil, bilitifak Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına delâlet, şehâdet, işaret ediyorlar. Çünkü nasıl bir şeyde görmek varsa, hayatı da vardır. İşitmek varsa, hayatın alâmetidir. Söylemek varsa, hayatın vücuduna işaret eder. İhtiyar, irâde varsa, hayatı gösterir. Aynen öyle de, bu kâinatta âsârıyla vücudları muhakkak ve bedihî olan kudret-i mutlaka ve irade-i şâmile ve ilm-i muhît gibi sıfatlar, bütün delâilleriyle, Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına ve vücûb-u vücuduna şehâdet ederler ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıktandıran ve bir cilvesiyle bütün dâr-ı âhireti zerrâtıyla beraber hayatlandıran hayat-ı sermediyesine şehâdet ederler.

Hem hayat, "melâikeye imân" rûknüne dahi bakar, remzen ispat eder. Çünkü madem kâinatta en mühim netice hayattır ve en ziyade intişâr eden ve kıymetdarlığı için nüshaları teksir edilen ve zemin misafirhânesini gelip geçen kabilelerle şenlendiren zîhayatlardır; ve madem küre-i arz bu kadar zîhayatın envâıyla dolmuş ve mütemâdiyen zîhayat envâlarını tecdid ve teksir etmek hikmetiyle, her vakit dolar boşanır ve en hasis

ve çürümüş maddelerinde dahi kesretle zîhayatlar halk edilerek bir mahşer-i huveynât oluyor; ve madem hayatın süzülmüş en sâfi hülâsası olan şuur ve akıl ve latîf ve sabit cevheri olan ruh, küre-i arzda gayet kesretli bir surette halk olunuyorlar, adeta küre-i arz, hayat ve akıl ve şuur ve ervah ile ihya olup öyle şenlendirilmiş. Elbette küre-i arzdan daha latîf, daha nuranî, daha büyük, daha ehemmiyetli olan ecram-ı semâviye, ölü, câmid, hayatsız, şuursuz kalması imkân haricindedir.

Demek, gökleri, güneşleri, yıldızları şenlendirecek ve hayattar vaziyetini verecek ve netice-i hilkat-i semâvâtı gösterecek ve hitabât-ı Sübhâniyeye mazhar olacak olan zîşuur, zîhayat ve semâvâta münasip sekeneler, herhalde sırr-ı hayatla bulunuyorlar ki, onlar da melâikelerdir.

Hem hayatın sırr-ı mahiyeti “peygamberlere iman” rûknüne bakıp remzen ispat eder. Evet, madem kâinat hayat için yaratılmış ve hayat dahi Hayy-ı Kayyûm-u Ezelînin bir cilve-i âzamıdır, bir nakş-ı ekmelidir, bir san’at-ı ecmelidir. Madem Hayat-ı Sermediye, resûllerin gönderilmesiyle ve kitapların indirilmesiyle kendini gösterir. (Evet, eğer kitaplar ve peygamberler olmazsa, o Hayat-ı Ezeliye bilinmez. Nasıl ki bir adamın söylemesiyle diri ve hayattar olduğu anlaşılır; öyle de, bu kâinatın perdesi altında olan âlem-i gaybın arkasında söyleyen, konuşan, emir ve nehyedip hitab eden bir Zâtın kelimâtını, hitabâtını gösterecek, peygamberler ve nâzil olan kitaplardır.) Elbette kâinattaki hayat, katî bir sûrette Hayy-ı Ezelînin vücûb-u vücuduna katî şehadet ettiği gibi, o Hayat-ı Ezeliyenin şuaâtı, celevâtı, münasebâtı olan “irsâl-i rusûl” ve “inzâl-i kütüb” rûkûnlerine bakar, remzen ispat eder. Ve bilhassa Risalet-i Muhammediye (a.s.m.) ve vahy-i Kur’ânî hayatın ruhu ve akli hükmünde olduğundan, bu hayatın vücudu gibi hakkaniyetleri katîdir denilebilir.

Evet, nasıl ki hayat bu kâinattan süzülmüş bir hülâsadır; ve şuur ve his dahi, hayattan süzülmüş, hayatın bir hülâsasıdır; ve akıl dahi, şuurdan ve histen süzülmüş, şuurun bir hülâsasıdır; ve ruh dahi, hayatın hâlîs ve sâfi bir cevheri ve sabit ve müstakil zâtıdır. Öyle de, maddi ve manevi hayat-ı Muhammediye (a.s.m.) dahi, hayattan ve ruh-u kâinattan süzülmüş hülâsatü’l-hülâsadır; ve Risalet-i Muhammediye (a.s.m.) dahi kâinatın his ve şuur ve aklından süzülmüş en sâfi hülâsasıdır. Belki maddi ve manevi hayat-ı Muhammediye (a.s.m.), âsârının şehadetiyle, hayat-ı kâinatın hayatıdır. Ve risalet-i Muhammediye (a.s.m.), şuur-u kâinatın şuurudur ve nurudur. Ve vahy-i Kur’ân dahi, hayattar hakâikının şehadetiyle, hayat-ı kâinatın ruhudur ve şuur-u kâinatın aklıdır.

Evet, evet, evet! Eğer kâinattan Risalet-i Muhammediyenin (a.s.m.) nuru çıksa, gitse, kâinat vefat edecek. Eğer Kur’ân gitse, kâinat divâne olacak ve küre-i arz kafasını, aklını kaybedecek, belki şuursuz kalmış olan başını bir seyyareye çarpacak, bir Kıyameti koparacak.

Hem hayat, “iman-ı bilkader” rûknüne bakıyor, remzen ispat eder. Çünkü madem hayat âlem-i şehadetin ziyasıdır ve istila ediyor; ve vücudun neticesi ve gayesidir; ve Hâlık-ı Kâinatın en câmi aynasıdır; ve faaliyet-i Rabbâniyenin en mükemmel enmuzeci ve fihristesidir, temsilde hata olmasın, bir nevi programı hükmündedir. Elbette âlem-i gayb, yani mazi, müstakbel, yani geçmiş ve gelecek mahlûkatın hayat-ı maneviyeleri hükmünde olan intizam ve nizam ve mâlûmiyet ve meşhudiyyet ve taayyün ve evâmîr-i tekviniyeyi imtisale müheyya bir vaziyette bulunmalarını sırr-ı hayat iktiza ediyor.

Nasıl ki, bir ağacın çekirdek-i aslısı ve kökü ve müntehasında ve meyvelerindeki çekirdekleri dahi, aynen ağaç gibi, bir nevi hayata mazhardırlar. Belki, ağacın kavanîn-i hayatiyesinden daha ince kavanîn-i hayatı taşıyorlar.

Hem nasıl ki, bu hazır bahardan evvel geçmiş güzün bıraktığı tohumlar ve kökler, bu bahar gittikten sonra, gelecek baharlarda bırakacağı çekirdekler, kökler, bu bahar gibi cilve-i hayatı taşıyorlar ve kavanîn-i hayatiyeye tabidirler. Aynen öyle de, şecere-i kâinatın bütün dal ve budaklarıyla herbirinin bir mazisi ve müstakbeli var. Geçmiş ve gelecek tavırlarından ve vaziyetlerinden müteşekkil bir silsilesi bulunur. Her nevi ve her cüz'ünün ilm-i İlahiyede muhtelif tavırları ile müteaddit vücudları bir silsile-i vücud-u ilmî teşkil eder. Ve vücud-u haricî gibi, vücud-u ilmî dahi hayat-ı umumi-yenin manevi bir cilvesine mazhardır ki, mukadderât-ı hayatiye o manidar ve canlı elvâh-ı kaderiyeden alınır.

Evet, âlem-i gaybın bir nevi olan âlem-i ervâh, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zâtları olan ervâh ile dolu olması; elbette mazi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nevi de ve ikinci kısmı dahi, cilve-i hayata mazhariyeti ister ve istilzam eder.

Hem bir şeyin vücud-u ilmîsindeki intizam-ı ekmel ve manidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları, bir nevi hayat-ı maneviyeye mazhariyetini gösterir. Evet, Hayat-ı Ezeliye güneşinin ziyası olan bu gibi cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şehadete ve bu zaman-ı hâzıra ve bu vücud-u haricîye münhasır olamaz; belki, her bir âlem, kabilîyetine göre, o ziyanın cilvesine mazhardır ve kâinat bütün âlemleriyle o cilve ile hayattar ve ziyadardır. Yoksa nazar-ı dalâletin gördüğü gibi, muvakkat ve zahirî bir hayat altında, her bir âlem, büyük ve müthiş birer cenaze ve karanlıklı birer virâne âlem olacaktı.

İşte, “kadere ve kazaya imân” rüknünün dahi geniş bir vechi de, sırr-ı hayatla anlaşılıyor ve sabit oluyor. Yani, nasıl ki âlem-i şehadet ve mevcud hazır eşya, intizamlarıyla ve neticeleriyle hayattarlıkları görünüyor; öyle de, âlem-i gaybdan sayılan geçmiş ve gelecek mahlûkatın dahi, manen hayattar bir vücud-u manevîleri ve ruhlu birer sübut-u ilimleri vardır ki, Levh-i Kazâ ve Kader vasıtasıyla o manevi hayatın eseri, mukadderât nâmıyla görünür, tezâhür eder.

Onuncu Ayet

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ¹

İşte siyaset-i şahsiye, cemaatiye, milliyeye dair en âdil bir düstur-u Kur'anî.

إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا²

İşte mâhiyet-i insaniyede dehşetli kabiliyet-i zulüm. Sırrı şudur: Beşerde, hayvanın aksine olarak, kuvâ ve müyul fitraten tahdit edilmemiş. Meyl-i zulüm, hubb-u nefis dehşetli meydan alıyor. Evet, ene ve enaniyetin eşkâl-i habîsesi olan hodgâmlık, hodbinlik, hodendişlik, gurur ve inat o meyle inzimam etse, öyle ekberü'l-kebâiri icad eder ki, daha beşer ona isim bulmamış. Cehennemin lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız Cehennem olabilir.

Evvela: Şahıs itibarıyla, bir şahıs çok evsafa câmidir. Onların içinde bir sıfat, adâveti celb etse, birinci âyetteki kanun-u İlâhî iktiza eder ki, adavet o sığata inhisar etsin, mecma-i evsaf-ı masume olan şahsına yalnız acısın ve tecavüz etmesin.

Hâlbuki o zalûm-u cehûl, tabiat-ı zâlimaneye, bir cânî sıfat için, o evsaf-ı mâsumenin hakkına da tecavüz edip, mevsufa da husumet, hatta onda da iktifa etmiyor; akrabasına da, hatta meslektaşına da zulmünü teşmil eder. Birşeyin müteaddit esbabı olduğundan; olabilir, o cânî sıfat da kalbin fesadından değil, belki hariç bir sebebin neticesidir. O halde sıfat canîye değil, kâfire de olsa, o zat cânî olamaz.

Cemaat itibarıyla görüyoruz ki, bir şahs-ı muhteris, bir intikamla veya muntakim bir muhalefetle, arzuyu tazammun eden bir fikirle demiş ki, "İslâm parçalanacak veyahut hilafet mahvolacak." Sırf o meş'um sözünü doğru göstermek, gururiyetini, enaniyetini, tatmin etmek için, İslâmın perişaniyetini -el'iyazübillah- uhuvvet-i İslâmiyenin boğulmasını arzu eder. Hasmın zulm-ü kâfiranesini, hayale gelemmez cerbezeli tevillerle adalet suretinde göstermek ister.

Medeniyet-i hazırâ itibarıyla görüyoruz ki, şu medeniyet-i meş'ume öyle gaddar bir düstur-u

¹ "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez." (En'âm Sûresi: 164; İsrâ Sûresi: 15; Fâtır Sûresi: 18; Zümer Sûresi: 7)

² "Gerçekten insan çok zâlim, çok câhildir." (Ahzâb Sûresi: 72)

zulüm beşerin eline vermiş ki, bütün mehasin-i medeniyeti sıfıra indiriyor. Melâike-i kiramın, ¹ **أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ** deki endişelerinin sırrını gösteriyor. İşte, bir köyde bir hain bulunsa, o köyü mâsumeleriyle imha etmek veya bir cemaatte bir âsi bulunsa, o cemaati çoluk çocuğuyla ifnâ etmek veya Ayasofya gibi milyarlarca değer mukaddes bir binaya, kanun-u zâlimanesine serfûrû etmeyen birisi tahassun etse, o binayı harap etmek gibi, en dehşetli vahşetlere şu medeniyet fetva veriyor.

Acaba, bir adam, kardeşinin günahıyla hak nazarında mesul olmadığı halde, nasıl oluyor ki, bir karyenin veya bir cemaatin binlerle mâsumları, hiçbir zaman fena tabiatlı ihtilâlciden hâli kalmayan bir şehirde veya bir mahallede bulunan bir serkeş adamın isyanıyla, hiç münasebet olmadığı halde, o mâsumlar mesul, belki ifnâ ediliyor?

[Mektubat, Yirmiikinci Mektup, Birinci Mebhas]

Üçüncü Vecih

Adalet-i mahzâyı ifade eden ² **وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى** sırrına göre, bir mü'minde bulunan câni bir sıfat yüzünden, sair mâsum sıfatlarını mahkûm etmek hükmünde olan adavet ve kin bağlamak, ne derece hadsiz bir zulüm olduğunu ve bahusus bir mü'minin fena bir sıfatından darılıp, küsüp, o mü'minin akrabasına adâvetini teşmil etmek,

³ **إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ** sığa-i mübalâğa ile gayet azîm bir zulüm ettiğini, hakikat ve şeriat ve hikmet-i İslâmiye sana ihtar ettiği hâlde, nasıl kendini haklı bulursun, “Benim hakkım var” dersin?

Hakikat nazarında sebep-i adavet ve şer olan fenalıklar, şer ve toprak gibi kesiftir. Başkasına sirayet ve in'ikâs etmemek gerektir; başkası ondan ders alıp şer işlese, o başka meseledir. Muhabbetin esbabı olan iyilikler, muhabbet gibi nurdur; sirayet ve in'ikâs etmek, şe'nidir. Ve ondandır ki, “Dostun dostu dosttur” sözü durub-u emsal sırasına geçmiştir. Hem onun içindir ki, “Bir göz hatırı için çok gözler sevilir” sözü umumun lisanında gezer.

İşte ey insafsız adam! Hakikat böyle gördüğü hâlde, sevmediğin bir adamın sevimli, mâsum bir kardeşine ve taallûkatına adavet etmek ne kadar hilâf-ı hakikat olduğunu, hakikatbîn isen anlarsın.

[Şualar, Ondördüncü Şua]

İkinci sual: ⁴ **وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى** ferman-ı esasîsi ile, bir kardeşin hatasıyla

¹ “Yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökcek birisini mi yaratacaksın?” (Bakara Sûresi: 30)

² “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.” (En'âm Sûresi: 164)

³ “Muhakkak ki insan çok zalimdir.” (İbrahim Sûresi: 34)

⁴ “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.” (Fâtır Sûresi: 18)

diğer öz kardeşi mesul olmadığı halde, yanlış mânâ verilmemek için neşrini men ettiğimiz ve sekiz sene zarfında bir veya iki defa elime geçen ve yirmi beş seneden daha evvel aslı yazılan ve ehemmiyetli noktalarda imanî şüphelerden ve mânâsı anlaşılmayan bir kısım müteşabih hadisleri inkârdan kurtaran bir küçük risalenin bizden uzak bir yerde, bilmediğimiz bir adamda bulunmasıyla ve yanlış mânâ verilmesiyle ve Kütahya ve Balıkesir tarafında bir dokunaklı mektup bulunmasıyla bizleri o vakit Ramazan-ı Şerifte ve şimdi bu dehşetli soğukta pek çok mâsum rençber ve esnafları, hatta âdi ve eski bir mektubumuz yanında bulunmasıyla ve arabası beni gezdirmesiyle ve bize bir dostluk münasebetiyle veya bir kitabımı okumasıyla tevkif edip perişan etmek ve maddeten ve mânânen onlara ve vatana ve millete, lüzumsuz bir evham yüzünden binler lira zarar vermek hangi adalet kanunuydur? Adliyenin, hangi madde-i kanuniyesiyledir? Ayağımızı yanlış atmamak için, o kanunları bilmek talep ederiz.

Evet, hem Denizli’de, hem Afyon’da tevkifimizin bir sebebinin bir hakikati şudur ki: Bir kısım hadislerin mânâsı ve tevili bilinmemesinden, “Akıl kabul etmiyor” diye inkâr edenlere karşı avâmın imanını kurtarmak fikriyle, çok zaman evvel Dârü’l-Hikmet-i İslâmiyede iken ve daha evvel aslı yazılan Beşinci Şua, farz-ı muhal olarak, dünyaya ve siyasete baksa ve bu zamanda da yazılsa, madem gizlidir ve taharriyatta bizde bulunmadı ve gaybî haberleri doğrudur ve imanî şüpheleri izale eder ve asayiş e dokunmuyor ve mübareze etmiyor ve yalnız ihbar eder ve şahısları tayin etmiyor ve ilmî bir hakikati küllî bir surette beyan ediyor. Elbette o hakikat-i hadîsiye bu zamanda dahi bir kısım şahıslara mutabık çıksa ve münakaşaya sebep olmamak için mahkemelerin teşhir ve neşirlerinden evvel bizce tam mahrem tutulsa, adalet cihetinde hiçbir vecihle bir suç teşkil etmez. Hem bir şeyi reddetmek ayrıdır ve ilmen kabul etmemek veya amel etmemek bütün bütün ayrıdır. “O risale yakın bir istikbalde gelecek bir rejimi ilmen kabul etmiyor” diye bir suç olduğuna, dünyada adliyelerin bir kanunu bulunmasına ihtimal vermiyoruz.

Elhasıl: Hayat-ı ebediyeyi mahveden ve hayat-ı dünyeviyeyi dehşetli bir zehire çeviren ve lezzetini imha eden küfr-ü mutlakı otuz seneden beri köküyle kesen ve tabiiyyûnun dehşetli bir fikr-i küfrîlerini öldürmeye muvaffak olan ve bu milletin iki hayatının saadet düsturlarını harika hüccetleriyle parlak bir surette ispat eden ve Kur’an’ın hakikat-i arşiyesine dayanan Risale-i Nur, böyle küçük bir risalenin bir iki maddesiyle değil, belki bin kusuru dahi olsa, onun binler büyük haseneleri onları affettirir diye dâvâ ediyoruz ve ispatına da hazırız.

[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 70]

Sizce münasipse Başvekile ve dindar meb’uslara verilmek üzere, ihtara binaen yazdırılmış gayet ehemmiyetli bir hakikattir.

Mukaddeme: Kırk seneye yakın siyaseti terk ettiğimden ve ekser hayatım bir nevi inzivada geçtiğinden, hayat-ı içtimaiye ve siyasiye ile meşgul olmadığımından, büyük bir tehlikeyi göremiyordum. Bugünlerde o tehlikenin hem millet-i İslâmiyeye ve hem de bu memleket ve hükûmet-i İslâmiyeye büyük bir zarar vermeye zemin hazırlamakta olduğunu hissettim. Mecburiyetle, İslamiyet milliyeti ve hâkimiyeti ve memleketin

selâmeti için çalışan ehl-i siyaset ve cemiyet-i beşeriyye hamiyetle çalışanlar için bana manevi bir ihtar edildiğinden Üç Noktayı beyan edeceğim.

Birinci nokta: Gazeteleri dinlemediğim halde bir iki senedir “irtica ile itham” kelimesi mütemadiyen tekrar edildiğini işitiyordum. Eski Said kafasıyla dikkat ettim, kat’iyen gördüm ki:

Siyaseti dinsizliğe âlet yapan ve beşerdeki en dehşetli vahşet ve bedeviliğin bir kanun-u esasîsine irticaa çalışan ve hamiyet maskesini başına geçiren gizli İslamiyet düşmanları, gaddarâne bir ithamla ehl-i İslamiyet ve hamiyet-i diniye ve kuvvet-i imaniye cihetiyle değil dini siyasete âlet yapmak, belki de siyaseti dine âlet ve tabi yapmakla, ta İslamiyetin kuvvet-i mâneviyesinden bu hükümet-i İslâmiyeyi tam kuvvetlendirmek ve dört yüz milyon hakiki kardeşi arkasında ihtiyat kuvveti bulundurmamak ve bir kısım zâlim Avrupa’nın dilencililiğinden kurtulmak için çalışanlara pek haksız olarak “irtica” damgasını vurup onları memlekete zararlı tevehhüm etmeleri, yerden göğe kadar hadsiz bir haksızlıktır. Nümunelerinden birinci nümunesi: Bu asrın dehşetli zulmüne karşı bir sed olarak İkinci Noktada beyan etmek zamanı geldi. Menşeleri iki kanun-u esasiye istinad eden iki irtica var:

Biri: Siyasî ve içtimaî ki, hakikî irticadır. Onun kanun-u esasîsi çok su-i istimale ve zulme medar olmuştur.

İkincisi: İrtica namı verilen hakiki bir terakki ve adaletin esasıdır.

İkinci nokta: Beşerin vahşet ve bedevilik zamanlarındaki bir kanun-u esasîsine, medeniyet namına dine hücum edenler, irtica ile o vahşete ve bedeviliğe dönüyorlar. Beşerin selâmet, adalet ve sulh-ü umumîsini mahveden o dehşetli vahşiyane kanun-u esasî, şimdi bizim bu biçare memleketimize girmek istiyor. Garazkârâne ve anûdâne particilik gibi bazı cereyanları aşılamağa başlaması gibi bir ihtilâf görülüyor. O kanun-u esasî de budur:

Bir taifeden, bir cereyandan, bir aşiretten bir ferdin hatasıyla o taifenin, o cereyanın, o aşiretin bütün fertleri mahkûm ve düşman ve mesul tevehhüm ediliyor. Bir hata, binler hata hükmüne geçiriliyor. İttifak ve ittihadın temel taşı olan kardeşlik ve vatandaşlık, muhabbet ve uhuvveti zîr ü zeber ediyor.

Evet, birbirine karşı gelen muannid ve muarız kuvvetler, kuvvetsiz oluyorlar. Bu kuvvetsizlikle zayıflandığı için, millete ve memlekete ve vatana adilâne hizmete muvafak olunamadığından, maddi ve manevi bir nevi rüşvet vermeye mecbur oluyorlar ki, dinsizleri kendilerine taraftar yapmak için o gaddar, engizisyonane ve bedeviyane ve vahşiyane bu mezkûr kanun-u esasîye karşı ayn-ı adalet olan bu semavî ve kudsî

¹ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى¹ nass-ı kat’îsiyle, Kur’an’ın bir kanun-u esasîsi muhabbet ve uhuvvet-i hakikiyeyi temin eden ve bu millet-i İslâmiyeyi ve memleketi büyük tehli-keden kurtaran bu kanun-u esasî ki, “Birisinin hatasıyla başkası mesul olamaz.” Kardeşi de olsa, aşireti ve taifesi de olsa, partisi de olsa, o cinayete şerik sayılmaz. Olsa olsa, o cinayete bir nevi tarafgirlikle yalnız manevi günahkâr olup ahirette mesul olur; dün-

¹ “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.” (Fâtır Sûresi: 18)

yada değil. Eğer bu kanun-u esasî çabuk düstur-u esasî yapılmazsa, hayat-ı içtimaiye-i beşeriye iki Harb-i Umuminin gösterdiği tahribatın emsaliyle, esfel-i sâfilîn olan o vahşi irticaa düşecek.

İşte, Kur'an'ın bu gibi kudsî kanun-u esasîsine irtica namını veren bedbahtlar, vahşet ve bedevîliğin dehşetli bir kanun-u esasîsi olarak kabul ettikleri şimdiki öylelerinin siyasetinin bir nokta-i istinadı şudur ki: “Cemaatin selameti için fert feda edilir. Vatanın selameti için eşhasın hukuku nazara alınmaz. Devletin siyasetinin selameti için cüz'î zulümler nazara alınmaz” diye, birtek cânî yüzünden bir köyü mahvetmekle bin mâsumun hakkını nazara almaz. Birtek câninin yüzünden bin adamın kılıçtan geçmesini caiz görür. Bir adamın yaralanmasıyla binler mâsumu sıkıntıya verdirir. Ve iki yüz adamı kurşuna dizilmesini o bahaneyle nazara almaz. Birinci Harb-i Umumide üç bin adamın câniyâne siyaset hatalarıyla otuz milyon biçare nev-i beşer aynı harpte mahvedildiği gibi, binler misaller var.

İşte bu vahşiyane irticain, bu dehşetli zulümlerine karşı gelen Kur'an şakirtlerinin, Kur'an'ın yüzer kanun-u esasîsinden **وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ** âyetinin ders verdiği kanun-u esasîsi ile adalet-i hakikiyeyi ve ittihadı ve uhuvveti temin etmeye çalışan ehl-i iman fedakârlarına “mürteci” namını verip onları müttehem etmek, mel'un Yezid'in zulmünü adalet-i Ömeriye'ye tercih etmek misilli en vahşi ve zalimane bir engizisyon kanununu, beşerin en yüksek terakkiyatına ve adaletine medar olan Kur'an'ın mezkûr kanun-u esasîsine tercih etmek hükmündedir. Hükûmet-i İslâmiye ile bu memleketin selâmetine çalışan ehl-i siyasetin mezkûr hakikati nazara alması lâzımdır. Yoksa üç veya dört cereyanın muannidâne muaraza etmeleriyle, o kuvvetler, muaraza sebebiyle zayıflar. Memleketin menfaatine ve asayişine sarf edilecek o zayıf kuvvetle hâkimiyetini -hatta istibdad ile de olsa- asayiş ve emniyet-i umumiyyeyi muhafazaya kâfi gelmediğinden Fransız ihtilâl-i kebîrinin tohumlarının bu mübarek memleket-i İslâmiyeye ekilmesine yol vermektir diye telaş edilebilir.

Madem bu ittifaksızlıktan gelen zaafiyet ve kuvvetsizlik sebebiyle ecnebînin politikasına ve ehemmiyetsiz, muvakkat yardımlarına karşı bu acip manevî rüşvetler veriliyor, dört yüz milyon kardeşin uhuvvetine, milyarlar ecdadın mesleğine ehemmiyet verilmiyor gibi bir mana hükmediyor. Ve asayiş ve siyasete zarar gelmemek için bu kadar israfat ile bol maaşlar suretinde kuvvet teminine kendilerini mecbur zannederek rüşvetler veriliyor; milletin fakr-ı hali nazara alınmıyor. Elbette ve elbette ve kat'î olarak, şimdi bu memleketteki ehl-i siyaset, garba ve ecnebîye verdiği siyasî ve manevî rüşvetin on mislini âlem-i İslâmın ileride cemahir-i müttetikası hükmünde olacak olan dört yüz milyon Müslüman kardeşlere memleket ve milletin ve bu devlet-i İslâmiyenin selâmeti için gayet azîm bir bahşîş ve zararsız rüşvet vermesi lâzım ve elzemdir.

İşte o makbul, lâzım ve çok menfaatli, caiz ve vacip rüşvet ise, teavün-ü İslâmın esası ve hediye-i Kur'an'ın semavî bir düsturu ve rabıtası ve kudsî kanun-u esasîsi olan,

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ * وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى * وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ¹

kudsi, esasî kanunlarını düstur-u hareket etmektir.

Said Nursî

[Emirdağ Lahikası-I, Mektup No: 18]

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ * السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

Azîz, siddik kardeşlerim,

Hem manevi, hem maddî birkaç cihette sorulan bir suâle mecburiyet tahtında bir cevaptır.

Sual: Neden, ne dâhilde, ne hariçte bulunan cereyanlara ve bilhassa siyasetli cemaatlere hiçbir alâka peydâ etmiyorsun ve Risale-i Nur ve şakirtlerini mümkün olduğu kadar o cereyanlara temastan menediyorsun? Hâlbuki eğer temas etsen ve alâkadar olsan, birden, binler adam Risale-i Nur dairesine girip parlak hakikatlerini neşredeceklerdi; hem, bu kadar sebepsiz sıkıntılara hedef olmayacaktın.

Elcevap: Bu alâkasızlık ve içtinâbın en ehemmiyetli sebebi, mesleğimizin esâsı olan ihlâs bizi menediyor. Çünkü bu gaflet zamanında, husûsan tarafgirâne mefkûreler sahibi, herşeyi kendi mesleğine âlet ederek, hatta dinini ve uhrevi hareketini de o dünyevi mesleğe bir nevi âlet hükmüne getiriyor. Hâlbuki hakaik-ı imaniye ve hizmet-i Nuriye-i kudsiye, kâinatta hiçbir şeye âlet olamaz; rıza-i İlâhîden başka bir gayesi olamaz. Hâlbuki şimdiki cereyanların tarafgirâne çarpışmaları hengâmında bu sırr-ı ihlâsı muhafaza etmek, dinini dünyaya âlet etmemek müşkülleşmiş. En iyi çare, cereyanların kuvveti yerine, inayet ve tevfiğ-ı İlâhiyeye dayanmaktır.

İçtinâbımızın çok sebeplerinden bir sebebi de, Risale-i Nur'un dört esâsından birisi olan şefkat etmek, zulüm ve zarar etmemektir.

Çünkü² وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى yani; "Birisinin hatasıyla, başkası veya akrabası hatakar olmaz, cezaya müstehak olmaz" olan düstur-u irâde-i İlâhiyeye karşı, bu zamanda,³ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ sırrıyla, şedid bir zulüm ile mukabele eder; tarafgirlik hissiyle, bir câninin hatasıyla, değil yalnız akrabasına, belki taraftarlarına dahi adavet eder. Elinden gelse zulmeder. Elinde hüküm varsa, bir adamın hatasıyla, bir köye bomba atar. Hâlbuki bir mâsumun hakkı, yüz cânî için feda edilmez. Onların

¹ "Müslümanlar ancak kardeşler." (Hucurât Sûresi: 10)

"Allah'ın dinine ve Kur'ân'a hep birlikte sınıksız sarılın." (Âl-i İmran Sûresi: 103)

"Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez." (En'âm Sûresi: 164; İsrâ Sûresi: 15; Fâtır Sûresi: 18; Zümer Sûresi: 7) "İhtilâfa düşmeyin; sonra cesaretiniz kırılır, kuvvetiniz de elden gider." (Enfâl Sûresi: 46)

² "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez." (Fâtır Sûresi: 18)

³ "Muhakkak o çok çok zalim ve çok çok câhildir." (Ahzâb Sûresi: 72)

yüzünden ona zulmedilmez. Şimdiki vaziyet, yüz mâsumu birkaç cânî için zararlara sokar. Mesela, hatalı bir adama müteallik, bîçare ihtiyar vâlîde ve pederi ve mâsum çoluk çocukları ezmek, perişan etmek, tarafgirâne adâvet etmek, şefkatin esâsına zıttır. Müslümanlar içinde, tarafgirâne cereyanlar yüzünden, böyle mâsumlar zulümden kurtulamıyorlar. Husûsan ihtilâl sebebiyet veren vaziyetler, bütün bütün zulmü dağıtır, genişletir. Cihad, dinî de olsa, kâfirlerin çoluk çocuklarının vaziyetleri aynıdır. Ganimet olabilir, Müslümanlar onları kendi mülküne dâhil edebilir. Fakat İslâm da-iresinde birisi dinsiz olsa, çoluk çocuğuna hiçbir cihetle temellük edilmez, hukuku-na müdahale edilmez. Çünkü o mâsumlar, İslâmiyet rabıtasıyla, dinsiz pederine değil, belki İslâmiyetle ve cemaat-i İslâmiye ile bağlıdır. Fakat kâfirin çocukları, gerçi ehl-i necâttırlar; fakat hukukta, hayatta pederlerine tabî ve alâkadar olmasından, cihad dar-besinde o mâsumlar memlûk ve esir olabilirler.

Said Nursî

[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 102]

[Risale-i Nur'un vatana, millete ve İslâmiyete büyük hizmetini kabul ve takdir eden Başvekil Adnan Menderes'e Üstadın yazdığı bir mektup.]

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ

Ben çok hasta olduğum ve siyasetle alâkasız bulunduğum halde, Adnan Menderes gibi bir İslâm kahramanı ile bir sohbet etmek isterdim. Hâl ve vaziyetim görüşmeye müsaade etmediği için, o sûrî konuşmak yerine bu mektup benim bedelime konuşsun diye yazdım.

Gayet kısa birkaç esâsı, İslâmiyetin bir kahramanı olan Adnan Menderes gibi dindarlara beyan ediyorum:

Birincisi: İslâmiyetin pekçok kanun-u esâsîsinden birisi,

¹ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ âyet-i kerîmesinin hakikatidir ki, “Birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mesul olamaz.” Hâlbuki şimdiki siyaset-i hâzırada partililik taraftarlığı ile bir câninin yüzünden pekçok mâsumların zararına rızâ gösteriliyor. Bir câninin cinayeti yüzünden, taraftarları veyahut akrabaları dahi şenî gıybetler ve tezyifler edilip birtek cinayet yüz cinayete çevrildiğinden, gayet dehşetli bir kin ve adaveti damarlara dokundurup, kin ve garaza ve mukabele-i bilmişle mecbur ediliyor. Bu ise, hayat-ı içtimâiyeyi tamamen zîr ü zeber eden bir zehirdir ve hariçteki düşmanların parmak karıştırmalarına tam bir zemin hazırlamaktır. İran ve Mısır'daki hissedilen hâdiseler ve buhranlar bu esastan ileri geldiği anlaşılıyor. Fakat onlar burası gibi değil; bize nisbeten pek hafif, yüzde bir nisbetindedir. Allah etmesin, bu hâl bizde olsa, pek dehşetli olur.

¹ “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.” (En'am Suresi: 164)

Bu tehlikeye karşı çare-i yegâne, uhuvvet-i İslâmiyeyi ve esas İslâmiyet milliyetini o kuvvetin temel taşı yapıp, mâsumları himâye için, cânilerin cinayetlerini kendilerine münhasır bırakmak lâzımdır.

Hem, emniyetin ve asayişin temel taşı yine bu kanun-u esâsîden geliyor. Mesela, bir hânede veya bir gemide bir mâsum ile on câni bulunsa, hakiki adaletle ve emniyet ve asayiş düstur-u esâsîsi ile o mâsumu kurtarıp tehlikeye atmamak için, gemiye ve hâneye ilişmemek lâzım; ta ki, mâsum çıkıncaya kadar.

İşte bu kanun-u esâsî-i Kur'anî hükmünce, asayiş ve emniyet-i dâhiliyeye ilişmek, on câni yüzünden doksan mâsumu tehlikeye atmak, gazab-ı İlâhînin celbine vesîle olur. Madem Cenâb-ı Hak, bu tehlikeli zamanda bir kısım hakiki dindarların başa geçmesine yol açmış, Kur'an-ı Hakîm'in bu kanun-u esâsîsini kendilerine bir nokta-i istinad ve onlara garazkârlık edenlere karşı siper yapmak lâzım geldiğini, zaman ihtar ediyor.

İslamiyetin ikinci bir kanun-u esâsîsi şu hadîs-i şeriftir:

سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ¹ hakikatiyle, memuriyet bir hizmetkârlıktır, bir hâkimiyet ve benlik için tahakküm âleti değil. Bu zamanda terbiye-i İslâmiyenin noksaniyetiyle ve ubûdiyetin zaafiyetiyle, benlik, enaniyet kuvvet bulmuş. Memuriyeti hizmetkârlıktan çıkarıp, bir hâkimiyet ve müstebidâne bir mertebe tarzına getirdiğinden, abdestsiz, kıblesiz namaz kılmak gibi, adalet olmaz, esâsıyla da bozulur ve hukuk-u ibâd da zîr ü zember olur. Hukuk-u ibâd, hukukullah hükmüne geçmiyor ki hak olabilsin, belki nefsanî haksızlıklara vesîle olur.

Şimdi, Adnan Menderes gibi, “İslâmiyetin ve dinin icaplarını yerine getireceğiz” diye ve mezkûr iki kanun-u esâsiye karşı muhâlefet edip tam zıddına olarak iki dehşetli cereyan, gayet büyük rüşvet ile halkları aldatmak ve ecnebîlerin müdahalesine yol açmak vaziyetinde hücum etmek ihtimâli kuvvetlidir.

Birisi: Birinci kanun-u esâsiye muhâlif olarak, bir câni yüzünden kırk mâsumu kesmiş, bir köyü de yakmış. Bu derece bir istibdad-ı mutlak, her nefsin zevkine geçecek memuriyete bir hâkimiyet sûretinde rüşvet vererek, dindar hürriyetperverlere hücum ediliyor.

İkinci hücum da, İslâmiyet milliyet-i kudsiyesini bırakıp -evvelkisi gibi- bir câni yüzünden yüz mâsumun hakkını çiğneyebilen, zâhiren bir milliyetçilik ve hakikatte ırkçılık damarıyla, hem hürriyetperver dindar Demokratlara, hem bütün bu vatandaki yüzde yetmişî sair unsurlardan bulunanlara, hem hükûmet aleyhine, hem biçare Türkler aleyhine, hem Demokratın takip ettiği siyaset aleyhine çalışarak ve serseri ve enâniyetli nefislere gayet zevkli bir rüşvet olarak bir ırkçılık kardeşliği veriyor. O zevkli kardeşliğin içinde, o zevkli faideden bin defa daha ziyade hakiki kardeşleri düşmanlığa çevirmek gibi acib tehlikeyi, o sarhoşluğu ile hissedemiyor. Mesela, İslamiyet milliyeti ile dört yüz milyon hakîki kardeşin her gün **اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ**² duâ-i

¹ “Kavmin efendisi, onlara hizmet edendir.” (Keşfü'l-Hafa, 1: 462, Hadis No: 1515)

² Allahım, bütün mü'min erkek ve kadınları mağfiret eyle.

umûmisi ile manevi yardım görmek yerine, ırkçılık dört yüz milyon mübârek kardeşleri, dört yüz serseriye ve lâubâlilere yalnız dünyevî ve pek cüz'î bir menfaati için terk ettiriyor. Bu tehlike, hem bu vatana, hem hükûmete, hem de dindar Demokratlara ve Türklere büyük bir tehlikedir; ve öyle yapanlar da hakiki Türk değillerdir. Necib Türkler böyle hatadan çekinirler. Bu iki taife herşeyden istifadeye çalışıp, dindar Demokratları devirmeye çalıştıkları ve çalıştırıldıkları meydandaki âsâr ile tahakkuk ediyor. Bu acîb tahribâta ve bu iki kuvvetli muârizlara karşı, kırk Sahabe ile dünyanın kırk devletine karşı meydan-ı muârazaya çıkan ve galebe eden ve bin dört yüz sene zarfında ve her asırda üç yüz, dört yüz milyon şâkirdi bulunan hakikat-i Kur'aniyenin sarsılmaz kuvvetine dayanmak ve onun içindeki dünyevî ve uhrevî saadet-i ebediyenin zevklerine o câzibedar hakikatle beraber nokta-i istinad yapmak, o mezkûr muarızlarınıza ve hem dâhil ve hariçteki düşmanlarınıza karşı en lazım ve elzem ve zaruri bir çare-i yegânedir. Yoksa o insafsız dâhilî ve hâricî düşmanlarınız, sizin bir cinayetinizi binler yapıp ve eskilerin de cinayetlerini ilâve ederek, başkaların başına yükledikleri gibi, size de yükleyecekler. Hem size, hem vatana, hem millete telâfi edilmeyecek bir tehlike olur. "Cenâb-ı Hak sizleri İslâmiyet lehindeki hizmetlerinize muvaffak ve mezkûr tehlikelerden muhafaza eylesin" diye, ben ve Nurcu kardeşlerimiz, yapacağınız hizmete ve mezkûr hakikati kabul etmenize mukabil, dua etmeye karar vereceğiz.

Üçüncüsü: İslâmiyetin hayat-ı içtimâiyeye dâir bir kanun-u esâsîsi dahi bu ¹ hadis-i şerifin, **اَلْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ الْمَرْصُوصِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا** hakikatidir. Yani, hariçteki düşmanların tecavüzlerine karşı, dâhildeki adaveti unutmak ve tam tesânüd etmektir. Hatta en bedevi taifeler dahi bu kanun-u esâsinin menfaatini anlamışlar ki, hariçte bir düşman çıktığı vakit, o taife birbirinin babasını, kardeşini öldürdükleri halde, o dâhildeki düşmanlığı unutup, hariçteki düşman def' oluncaya kadar tesânüd ettikleri halde; binler teessüflerle deriz ki: Benlikten, hodefürüşluktan, gururdan ve gaddar siyasetten gelen dâhildeki tarafgirâne fikriyle, kendi tarafına şeytan yardım etse rahmet okutacak, muhalifine melek yardım etse lanet edecek gibi hadisâtlar görünüyor. Hatta bir sâlih âlim, fikr-i siyasîsine muhâlif bir büyük sâlih âlimi tekfir derecesinde gıybet ettiği ve İslâmiyet aleyhinde bir zındığı onun fikrine uygun ve taraftar olduğu için hararetle senâ ettiğini gördüm. Ve şeytandan kaçır gibi otuz beş seneden beri siyaseti terk ettim.

Hem şimdi birisi, hem Ramazan-ı Şerife, hem şeâir-i İslâmiyeye, hem bu dindar millete büyük bir cinayeti yaptığı vakit, muhaliflerinin, onun o vaziyeti hoşlarına gitdiği görüldü. Hâlbuki küfre rıza küfür olduğu gibi; dalâlete, fıska, zulme rıza da fısktır, zulümdür, dalâlettir.

Bu acîb hâlin sırrını gördüm ki; kendilerini millet nazarında ettikleri cinayetlerinden mâzur göstermek damarıyla, muhaliflerini kendilerinden daha dinsiz, daha cânî görmek ve göstermek istiyorlar.

İşte bu çeşit dehşetli haksızlıkların neticeleri pek tehlikeli olduğu gibi, içtimâî ahlâkı da zîr ü zeber edip, bu vatan ve millete ve hâkimiyet-i İslâmiyeye büyük bir sû-i kast hükmündedir.

¹ Mü'min mü'mine karşı bir binânın kenetlenmiş taşları gibidir. (Buhârî, Salat: 88; Müslim, Birr: 65)

Daha yazacaktım, fakat bu üç nokta-i esâsiyeyi şimdilik dindar hürriyetperverlere beyan etmekle iktifa ediyorum.

Said Nursî

[Emirdağ Lahikası-II, Mektup No: 148]

Sâlisen: Hem eski partinin bana karşı zulümlerini helâl ettiğim; hem Kur'an'ın bir kanun-u esâsiyesi olan ¹ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ yani birisinin hatası ile başkası, partisi, akrabası mesul olmaz, olamaz diye hem Anadolu, hem vilayet-i şarkiyede Risale-i Nur'la neşredildiği sebebiyle, asayişe tam kuvvetli bir tarzda hizmet edilmiş. Demek bir manevi zabıta hükmünde herkesin kalbinde bir yasakçı bırakıyor. Bu noktaya binaen, Risale-i Nur, eski partinin dört-beş hatasını yüz derece ziyadeleştirmeye manidir. Yüzde beş adamın hatasını doksan beşe de verip, yirmi otuz derece ziyadeleştirmemiş. Onun için, umum o partinin ekserisi iktidar partisi kadar Risale-i Nur'a minnettar olmak lazımdır. Çünkü bu dersi, bu kanun-u esâsiye-i Kur'aniyeyi Risale-i Nur ders vermeseydi, o beş adamın hatası binler adamı da hatakâr yapardı.

¹ “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.” (En'am Sûresi: 164)

On Birinci Ayet

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا
 أَلَمْ * ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ¹

Kur'an'ın hâkimiyet-i mutlakası

Ümmet-i İslâmiyenin ahkâm-ı diniyede gösterdiği teseyyüp ve ihmalin bence en mühim sebebi şudur:

Erkân ve ahkâm-ı zaruriye -ki yüzde doksandır- bizzat Kur'an'ın ve Kur'an'ın tefsiri mahiyetinde olan sünnetin malıdır. İctihadî olan mesail-i hilafiye ise, yüzde on nispetindedir. Kıymetçe mesail-i hilâfiye ile erkân ve ahkâm-ı zaruriye arasında azîm tefavüt vardır. Mesele-i içtihadiye altın ise, öteki birer elmas sütundur. Acaba doksan elmas sütunu on altının himayesine vermek, mezc edip tabi kılmak caiz midir?

Cumhûru, bürhandan ziyade, mehzadaki kudsiyet imtisale sevk eder. Müçtehidinin kitapları vesile gibi, cam gibi Kur'an'ı göstermeli; yoksa vekil, gölge olmamalı.

Mantıkça mukarrerdir ki, zihin, melzumdan tebeî olarak lâzıma intikal eder ve lâzımın lâzımına tabîi olarak etmez. Etse de, ikinci bir teveccüh ve kasıtle eder. Bu ise gayr-ı tabîidir.

Mesela, hükmün me'hazı olan şariat kitapları melzum gibidir. Delili olan Kur'an ise, lâzımdır. Muharrik-i vicdan olan kudsiyet, lâzımın lâzımıdır. Cumhurun nazarı kitaplara temerküz ettiğinden, yalnız hayal meyal lâzımı tahattur eder. Lâzımın lâzımını nadiren tasavvur eder. Bu cihetle, vicdan lakaytlığa alışı, cumudet peyda eder.

Eğer zaruriyat-ı diniyede doğrudan doğruya Kur'an gösterilseydi, zihin tabîi olarak müşevvik-i imtisal ve mûkız-ı vicdan ve lâzım-ı zâtî olan kudsiyete intikal ederdi. Ve bu suretle kalbe meleke-i hassasiyet gelerek, imanın ihtaratına karşı asamm kalmazdı.

¹ "Allah'ın ipine hep birlikte sım sıkı sarılın; ayrılığa düşüp dağılmayın." (Âl-i İmran Sûresi: 103)

"Elif lâm mim. Şu yüce kitap ki, onda asla şüphe yoktur. O, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir." (Bakara Sûresi: 1-2)

Demek, şeriat kitapları, birer şeffaf cam mahiyetinde olmak lâzım gelirken, mürur-u zamanla, mukallitlerin hatası yüzünden paslanıp hicap olmuşlardır. Evet, bu kitaplar, Kur'an'a tefsir olmak lâzımken, başlı başına tasnifat hükmüne geçmişlerdir.

Hâcât-ı diniyede cumhurun enzarını doğrudan doğruya, câzibe-i icâz ile revnakdar ve kudsiyetle hâledar ve daima iman vasıtasıyla vicdanı ihtizaza getiren hitab-ı Ezelînin timsali bulunan Kur'an'a çevirmek üç tarikledir:

1. Ya müellifinin bihakkın layık oldukları derin bir hürmeti, emniyeti tenkitle kırıp o hicabı izale etmektir. Bu ise tehlikedir, insafsızlıktır, zulümdür.

2. Yahut tedricî bir terbiye-i mahsusayla kütüb-ü şeriatı şeffaf birer tefsir suretine çevirip, içinde Kur'an'ı göstermektir: Selef-i Müçtehidînin kitapları gibi, Muvatta, Fıkıh-ı Ekber gibi. Mesela, bir adam İbni Hacer'e nazar ettiği vakit, Kur'an'ı anlamak ve Kur'an'ın ne dediğini öğrenmek maksadıyla nazar etmeli. Yoksa İbni Hacer'in ne dediğini anlamak maksadıyla değil. Bu ikinci tarîk de zamana muhtaçtır.

3. Yahut cumhurun nazarını, ehl-i tarikatın yaptığı gibi, o hicabın fevkine çıkararak, üstünde Kur'an'ı gösterip, Kur'an'ın hâlis malını yalnız ondan istemek ve bilvasıta olan ahkâmı vasıta-dan aramaktır. Bir âlim-i şeriatın va'zına nisbeten, bir tarikat şeyhinin va'zındaki olan halâvet ve câzibiyet bu sırdan neşet eder.

Umur-u mukarrerendedir ki, efkâr-ı âmmenin birşeye verdiği mükâfat, gösterdiği rağbet ve teveccüh, ekseriya o şeyin kemaline nisbeten değildir; belki ona derece-i ihtiyaç nispetindedir. Bir saatçinin bir allâmeden ziyade ücret alması bunu teyid eder.

Eğer cemaat-i İslâmiyenin hâcât-ı zaruriye-i diniyesi bizzat Kur'an'a müteveccih olsaydı, o Kitab-ı Mübin, milyonlarca kitaplara taksim olunan rağbetten daha şedit bir rağbete, ihtiyaç neticesi olan bir teveccühe mazhar olur ve bu suretle nüfus üzerinde bütün mânâsıyla hâkim ve nâfiz olurdu. Yalnız tilâvetiyle taberrük olunan bir mübarek derecesinde kalmazdı.

Bununla beraber, zaruriyat-ı diniyeyi, mesail-i cüz'îye-i fer'îye-i hilâfiyeyle mezc edip, ona tabi gibi kılmakta büyük bir hatar vardır. Zira musavvibenin¹ muhalifi olan tahtiecilerden biri der ki: "Mezhebim haktır; hata ihtimali var. Başka mezhep hatadır; sevaba ihtimali var."

Hâlbuki cumhur-u avam, mezhepte imtizaç etmiş olan zaruriyatı, nazariyat-ı içtihadîyeden vazıhan temyiz etmediğinden, sehven veya vehmen tahtieyi filcümle teşmil edebilir. Bu ise, hatar-ı azîmdir. Bence, tahtîeci, hubb-u nefisten neşet eden inhisar zihniyeti illetiyle malûdür. Ve Kur'an'ın câmiyetinden ve umum tabakat-ı beşere şümul-ü hitabından gafletle mesuldür.

Hem tahtîecilik fikri, sû-i zan ve tarafgirlik hissini menbaı olduğundan, İslâm'da lazım olan tesanüd-ü ervah, tevhid-i kulûb, tehabbüb ve teavüne büyük rahneler açmıştır. Hâlbuki hüsn-ü zanla, muhabbet ve vahdetle memuruz.

Bu meseleyi yazdıktan biraz zaman sonra, bir gece rüyada Cenab-ı Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem Efendimizi gördüm. Bir medresede, huzur-u saadette bulunuyordum. Cenab-ı Peygamber bana Kur'an'dan ders vereceklerdi. Kur'an'ı getirdikleri sırada, Hazret-i Peygamber

¹ "Dört mezhep de haktır. Furuatta hak taaddüd eder" diyenlere ilm-i usul istilâhınca Musavvibe denir.

Sallallahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz, Kur'an'a ihtiramen kıyam buyurdular. O dakikada, şu kıyamın, ümmeti irşad için olduğu birden hatırıma geldi.

Bilahare bu rüyayı suleha-yı ümmetten bir zata hikâye ettim. Şu suretle tabir etti: “Bu büyük bir işaret ve beşarettir ki, Kur'an-ı Azîmüşşan layık olduğu mevki-i muallâyı bütün cihanda ıh-raz edecektir.”

[Sözler, Lemaat]

Kur'an ayna ister, vekil istemez

Ümmetteki cumhuru, hem avâmın umumu, bürhandan ziyade, mehzadaki kudsiyet sevk-i itaat verir, sevk eder imtisâle.

Şeriat, yüzde doksanı müsellemât-ı şer'î, zaruriyât-ı dinî birer elmas sütundur.

İçtihadî, hilâfî, fer'î olan mesâil, yüzde ancak on olur. Doksan elmas sütunu, on al-tının sahibi

Kesesine koyamaz, ona tâbi kılamaz. Elmasların madeni, Kur'ân ve hem hadistir. Onun malı; oradan her zaman istemeli.

Kitaplar, içtihadlar Kur'ân'ın aynası yahut dürbün olmalı. Gölge, vekil istemez o Şems-i Mu'cizbeyân.

[Mesnevi-i Nuriye, Meclis-i Mebusana Hitap]

Şu inkılâb-ı azîmin temel taşları sağlam gerek. Şu meclis-i âlinin şahsiyet-i maneviyesi, sahip olduğu kuvvet cihetiyle, mânâ-yı saltanatı deruhte etmiştir. Eğer şeâir-i İslâmiyeyi bizzat imtisal etmek ve ettirmekle mânâ-yı hilafeti dahi vekâleten deruhte etmezse, hayat için dört şeye muhtaç, fakat an'ane-i müstemirre ile günde lâakal beş defa dine muhtaç olan şu fitratı bozulmayan ve lehviyat-ı medeniyeye ihtiyacât-ı ruhiyesini unutmayan bu milletin hâcât-ı diniyesini Meclis tatmin etmezse, bilmeceburiyye mânâ-yı hilafeti, tamamen kabul ettiğiniz isme ve lâfza verecek. O mânâyı idame etmek için kuvveti dahi verecek. Hâlbuki Meclis elinde bulunmayan ve Meclis tarikiyle olmayan böyle bir kuvvet, inşikak-ı âsâya sebebiyet verecektir. İnşikak-ı âsâ ise

¹ **وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا** âyetine zıttır. Zaman cemaat zamanıdır. Cemaatin ruhu olan şahs-ı manevi daha metindir. Ve tenfiz-i ahkâm-ı şer'iyeye daha ziyade muktedir. Halife-i şahsî, ancak ona istinadla vezâifi deruhte edebilir. Cemaatin ruhu olan şahs-ı manevi eğer müstakim olsa, ziyade parlak ve kâmil olur. Eğer fena olsa, pek çok fena olur. Ferdin iyiliği de, fenâlığı da mahduttur. Cemaatin ise gayr-ı mahduttur. Harice karşı kazandığınız iyiliği, dâhildeki fenâlıkla bozmayınız. Bilirsiniz ki, ebedî

¹ “Allah'ın dinine ve Kur'an'a hep birlikte sım sıkı sarılın.”(Âl-i İmran Suresi: 103)

düşmanlarınız ve zıtlarınız ve hasımlarınız İslâmın şeâirini tahrip ediyorlar. Öyleyse, zarurî vazifeniz, şeâiri ihyâ ve muhafaza etmektir. Yoksa şuursuz olarak şuurlu düşmana yardımdır. Şeâirde tehâvün, zaaf-ı milliyeti gösterir. Zaaf ise, düşmanı tevkif etmez, teşci eder.

[Mektubat, Ondokuzuncu Mektup (Mu'cizat-ı Ahmediye), Onsekizinci Nükteli İşaret]

Kur'an-ı Hakîmin cümleleri, kelimeleri birbirine bakar. Bazı olur, bir kelime on yere bakar; onda, on nükte-i belagat, on münasebet bulunuyor. Nasıl ki, İşârâtü'l-İ'câz namındaki tefsirde, Fatiha'nın bazı cümleleri içinde ve ¹ **آلَمْ * ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ** cümleleri içinde, şu nüktelerden bazı nümuneleri göstermişiz.

Mesela, nasıl ki münakkaş bir sarayda, müteaddit, muhtelif nakışların düğümü hükmünde bir taş, bütün nakışlara bakacak bir yerde yerleştirmek, bütün o duvarı nukuşuyla bilmeye mütevakkıftır. Hem nasıl ki, insanın başındaki gözbebeğini yerinde yerleştirmek, bütün cesedin münasebâtını ve vezaif-i acîbesini ve gözün o vezaife karşı vaziyetini bilmekle oluyor. Öyle de, ehl-i hakikatin çok ileri giden bir kısmı, Kur'an'ın kelimâtında pek çok münasebâtı ve sair âyetlere, cümlelere bakan vücuhları, alâkaları göstermişler. Hususan ulema-i ilm-i huruf daha ileri gidip, bir harf-i Kur'an'da bir sayfa kadar esrarı, ehline beyan ederek ispat etmişler.

Hem madem Hâlık-ı Külli Şeyin kelimasıdır; herbir kelimesi, kalb ve çekirdek hükmüne geçebilir. Etrafında, esrardan müteşekkil bir cesed-i maneviye kalb ve bir şecere-i mâneviyeye çekirdek hükmüne geçebilir.

İşte, insanın sözlerinde, Kur'an'ın kelimeleri gibi kelimeler, belki cümleler, âyetler bulunabilir. Fakat Kur'an'da çok münasebat gözetilerek bir tarzla yerleştirildiği yerde, bir ilm-i muhit lâzım ki, öyle yerli yerine yerleşsin.

[İşaratü'l-İ'câz, Bakara suresi: 2]

Arkadaş! Tahlil vasıtasıyla terkinin kıymetini ve küll ile cüzler arasındaki farkı idrak edebildiysen, bu misallerdeki kuyud ve hey'ata dikkat et. Ve o kelimelerden nebean eden zülâl-i belagati ve kevser-i fesahati doyuncaya kadar iç, "Elhamdülillah" de.

Sual: ² **آلَمْ * ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** ayet-i kerimesinin cümleleri, atf ile birbiriyle bağlanmamış olması neye binaendir?

¹ "Elif lam mim. Şu yüce kitap ki, onda asla şüphe yoktur. O, Allahın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir." (Bakara Suresi: 1-2)

² "Elif lam mim. Şu yüce kitap ki, onda asla şüphe yoktur. O, Allahın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir." (Bakara Suresi: 1-2)

Cevap: O cümleler arasındaki şiddet-i ittisal, bağlılık ve sarılmaktan bir ayrılık yoktur ki, birbiriyle bağlanmaya lüzum olsun. Zira o cümlelerin herbirisi, arkadaşlarına hem babadır, hem oğul; yani, hem delildir, hem neticedir.

Evet, **آلَمْ** lisan-ı haliyle hem muarazaya meydan okur, hem mu'ciz olduğunu ilan eder. ¹ **ذَلِكَ الْكِتَابُ** hem bütün kitaplara faik olduğunu tasrih eder, hem müstesna ve mümtaz olduğunu izhar eder. ² **لَا رَيْبَ فِيهِ** hem Kur'an'ın şek ve şüphe yeri olmadığını tasrih eder, hem müstesna ve mümtaz olduğunu izhar eder. ³ **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** hem tarik-i müstakimi irae etmekle muvazzaf olduğunu gösterir, hem mücessem bir nur-u hidayet olduğunu ilan eder. İşte bu cümlelerden herbirisi, ifade ettiği birinci manasıyla arkadaşlarına delil olduğu gibi, ikinci manasıyla da onlara neticedir. Sonra bu ayetin şu cümleleri arasında icaza menba, belagat medar olan on iki münasebet, alaka ve bağlılık vardır. Bunlardan misal olarak üç taneyi zikir, ötekileri de sana havale ederim.

آلَمْ bütün muarızları, muarazaya davet eder. Öyleyse, en yüksek bir kitaptır. Öyleyse, bir yakîn sadefidir. Zira kitabın kemali, yakîn iledir. Öyleyse, nev-i beşer için mücessem bir hidayettir.

2. **ذَلِكَ الْكِتَابُ** Yani, emsaline tefevvuk etmiştir. Öyleyse, müstesnadır. Çünkü şek ve şüphe yeri değildir. Çünkü müttakilere doğru yolu gösterir. Öyleyse mu'cizedir.

3. **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** Yani, tarik-i müstakime irşad eder. Öyleyse yakîniyattandır. Öyleyse mümtazdır. Öyleyse mu'cizdir.

Ey arkadaş, şu **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** cümlesindeki nur-u belagat ve hüsn-ü kelim, dört noktadan tezahür etmiştir.

1. Bu cümlede “mübteda” mahzuftur. Bu hazf, cümleyi teşkil eden “mübteda” ile “haber” arasındaki ittihad öyle bir dereceye varmış ki, sanki “mübteda” hazf olmayıp haberin içerisine girmiş. Haricen ikisi müttehid oldukları gibi, zihnen de müttehid olduklarına işaretler.

2. ⁴ **هُدًى** yerine ⁵ **هُدًى** yani, ism-i fail mevkiinde masdarın kullanılması, tecessüm eden nur-u hidayetten cevher-i Kur'an'ın husule geldiğine işaretler.

3. **هُدًى**’deki tenvin-i tenkirden anlaşılıyor ki, hidayet-i Kur'an öyle ince bir dereceye varmıştır ki, hakikatı idrak edilemez ve öyle geniş bir sahayı işgal etmiştir ki, ihatası

¹ “Şu yüce kitap ki...” (Bakara Suresi: 2)

² “İçinde hiçbir şüphe yoktur.” (Bakara Sûresi: 2)

³ “O, Allahın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir.” (Bakara Sûresi: 2)

⁴ Hidayet eden; doğru yolu gösteren.

⁵ Hidayet.

ilmen kabil değildir. Çünkü “ma’rife”nin zıddı olan “nekre,” ya şiddet-i hafadan olur ve-ya kesret-i zuhurdan neşet eder. Buna binaendir ki, “Tenkir bazan tahkiri, bazan tazimi ifade eder” denilmiştir.

4. Müteaddit kelimelere bedel ism-i fail sigasıyla ihtiyar edilen مُتَقِّينَ kelimesiyle yapılan icaz, hidayetin semeresine ve tesirine işaret olduğu gibi, hidayetin vücuduna da bir delil-i innidir.

Sual: Gayet mahdud, az birkaç noktadan beşerin takatinden hariç denilen icazın doğması ihtimali var mıdır?

Cevap: Maddi ve manevi her şeyde yardımın ve içtimanın büyük kuvvet ve tesiri vardır. Evet, in’ikas sırrıyla, üç şeyin hüsn-ü içtima ederse, beş olur. Beş içtima ederse on olur. On içtima ederse kırk olur. Çünkü herşeyde bir nevi in’ikas ve bir nevi temessül vardır. Nasıl ki, birbirine mukabil tutulan iki aynada çok aynalar görünüyor; kezalik, iki üç nükte veya iki üç hüsnün içtima ettikleri zaman pek çok nükteler, pek çok hüsnler tevellüt eder. Bu sırra binaendir ki, her hüsn sahibinin ve herbir sahib-i kemalin emsaliyle içtima etmeye fitri bir meyli vardır ki, içtimaları zamanında hüsnleri, kemalleri bir iken iki olur. Hatta bir taş, taşlığıyla beraber, kubbeli binalarda ustanın elinden çıkar çıkmaz başını eğer, arkadaşıyla birleşmeye meyleder ki, sukut tehlikesinden kurtulsunlar. Maalesef, insanlar teavün sırrını idrak edememişler. Hiç olmazsa taşlar arasındaki yardım vaziyetinden ders alsınlar!

Sual: Belagat ve hidayetten maksat, hakikati vazıh bir şekilde gösterip fikirleri ve zihinleri ihtilaflardan kurtarmak iken, müfessirlerin bu gibi ayetlerde yaptıkları ihtilafat, gösterdikleri ihtimaller, beyan ettikleri ayrı ayrı, birbirine uymayan vecihler altında hak ve hakikat ne suretle görülebilir?

Cevap: Malumdur ki, Kur’an-ı Azimüşşan, yalnız bir asra değil, bütün asırlara nazil olmuştur. Hem bir tabaka insanlara mahsus değil, bütün tabakat-ı beşere şümülü vardır. Hem bir sınıf insanlara ait değil, bütün beşerin sınıflarına racidir. Binaenaleyh, herkes, her tabaka, her zaman, fehmine, istidadına göre Kur’an’ın hakaikinden hisse alabilir ve hissedardır. Hâlbuki nev-i beşer derece itibarıyla muhtelif ve zevk cihetiyle mütefavit ve keza meyil, istihsan, lezzet, tabiat itibarıyla birbirine uymuyor. Mesela bir taifenin istihsan ettiği birşey, öteki taifenin zevkine muhaliftir. Bir kavmin meylettiği birşeyden öteki kavim nefret ediyor. Bu sırra binaendir ki, Kur’an-ı Kerim, günahların cezası veya hayırların mükâfatı hakkında zikrettiği ayetlerde tahsisat yapmamış, amm bir şekilde bırakmıştır ki, herkes zevkine göre fehmetsin.

Hülasa, Kur’an-ı Mu’cizü’l-Beyan, ayetlerini, cümlelerini öyle bir şekilde nazmetmiş ve vaz etmiştir ki, her cihetten ihtimal yolları bulunsun ki, muhtelif fehimler ve istidatlar, zevklerine göre hisselerini alabilsinler. Binaenaleyh, ulum-u Arabiye’nin kadelerine muvafık ve belagatin prensiplerine uygun ve ilm-i usule mutabık olmak şartıyla, müfessirlerin birbirine muhalif olan beyanatı ve ihtimalleri, zamanlara, tabakalara ve fehimlere göre murad ve caizdir diye hükmedilebilir. Bu nükteden anlaşıldı ki, Kur’an’ın icaz vecihlerinden biri odur ki, nazmı öyle bir üsluptadır ki, bütün asırlara, tabakalara intibak edebilir.

On İkinci Ayet

وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ * وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ¹

Tarih² bize gösteriyor ki, İslâm ne derece dine temessük etmişse terakki etmiş, ne vakit dinde zaaf göstermişse tedenni etmiştir. Başka dinde, bilakis, kuvveti zamanında vahşet, zaafı zamanında temeddün hâsıl olmuştur.

Cumhur-u enbiyanın şarkta biseti, kader-i ezelinin bir remzidir ki, şarkın hissiyatına hâkim, dindir. Bugün âlem-i İslâm'daki tezahürat da gösteriyor ki, âlem-i İslâmı uyandıracak, şu mezelletten kurtaracak, yine o histir.

Hem de sabit oldu ki, bu devlet-i İslâmiyeyi bütün öldürücü müsademata rağmen, yine o his muhafaza etmiştir.

Bu hususta garba nispetle ayrı bir hususiyete malikiz; onlara kıyas edilemeyiz.

Saltanat ve hilafet gayr-ı münfek, müttehid-i bizzattır. Cihet muhtelifdir. Binaenaleyh, bizim padişahımız hem sultandır, hem halifedir ve âlem-i İslâmın bayrağıdır. Saltanat itibarıyla otuz milyona nezaret ettiği gibi, hilafet itibarıyla üç yüz milyonun mabeynindeki rabıta-i nuraniyenin makes ve istinatgâh ve medetkârı olmak gerekir. Saltanatı sadaret, hilafeti meşihat temsil eder.

Sadaret üç mühim şûrâya bizzat istinat ediyor, yine kifayet etmiyor. Hâlbuki böyle inceleşmiş ve çoğalmış münasebat içinde, içtihadattaki müthiş fevzâ, efkâr-ı İslâmiyedeki teşettüt, fâsid medeniyetin tedahülüyle ahlaktaki müthiş tedenniyle beraber, meşihat cenahı bir şahsın içtiha-dına terk edilmiş. Fert tesirat-ı hariciyeye karşı daha az mukavimdir. Tesirat-ı hariciyeye kapılmakla çok ahkâm-ı diniye feda edildi.

Hem nasıl oluyor ki, umurun besateti ve taklit ve teslim câri olduğu zamanda, velev ki intizamı olsun, yine meşihat bir şûrâya, lâakal kazaskerler gibi, mühim şahsiyetlere istinat ederdi.

¹ “Onların aralarındaki işleri istişare ileldir.” (Şûrâ Sûresi: 38) “İşlerinde onlarla istişare et.” (Âl-i İmrân Sûresi: 159)

² Bidayet-i Hürriyette şu fikri Jön Türklere teklif ettim, kabul etmediler. On iki sene sonra tekrar teklif ettim, kabul ettiler. Lâkin Meclis feshedildi. Şimdi âlem-i İslâmın mütemerkiz noktasına tekraren arz ediyorum.

Şimdi iş besatetten çıkmış, taklit ve ittiba gevşemiş olduğu halde, bir şahıs nasıl kifayet eder?

Zaman gösterdi ki, hilafeti temsil eden şu meşihat-ı İslâmiye, yalnız İstanbul ve Osmanlılara mahsus değildir. Umum İslâma şâmil bir müessese-i celiledir. Bu sönük vaziyetle, değil koca âlem-i İslâmın, belki yalnız İstanbul'un irşadına da kâfi gelmiyor. Öyleyse, bu mevki öyle bir vaziyete getirilmelidir ki, âlem-i İslâm ona itimat edebilsin. Hem menba, hem mâkes vaziyetini alsın. Âlem-i İslâma karşı vazife-i diniyesini hakkıyla ifa edebilsin.

Eski zamanda değiliz. Eskiden hâkim bir şahs-ı vâhit idi. O hâkimin müftüsü de, onun gibi münferit bir şahıs olabilirdi, onun fikrini tashih ve tadil ederdi. Şimdi ise, zaman cemaat zamandır. Hâkim, ruh-u cemaatten çıkmış, az mütehassis, sağırca, metin bir şahs-ı manevidir ki, şûrâlar o ruhu temsil eder. Şöyle bir hâkimin müftüsü de ona mücanis olup, bir şûrâ-yı âliye-i ilmiyeden tevellüt eden bir şahs-ı manevi olmak gerektir. Ta ki, sözünü ona işittirebilsin. Dine taallük eden noktalardan, sırat-ı müstakîme sevk edebilsin. Yoksa fert dâhi de olsa, cemaatin ferd-i manevisine karşı sivrisinek kadar kalır. Şu mühim mevki, böyle sönük kalmakla, İslâmın ukde-i hayatiyesini tehlikeye mâruz bırakıyor.

Hatta diyebiliriz, şimdiki zaaf-ı diyanet ve şair-i İslamiyetteki lâkaytlık ve içtihadattaki fevzâ, meşihatın zaafından ve sönük olmasından meydan almıştır. Çünkü hariçte bir adam reyini, ferdiyete istinat eden meşihata karşı muhafaza edebilir. Fakat böyle bir şûrâyâ istinat eden bir şeyhülislâmın sözü, en büyük bir dâhiyi de, ya içtihadından vazgeçirir, ya o içtihadı ona münhasır bırakır.

Her müstaid, çendan içtihad edebilir. Lâkin içtihadı o vakit düsturü'l-amel olur ki, bir nevi icmâ veya cumhurun tasdikine iktiran ede. Böyle bir şeyhülislâm manen bu sırra mazhar olur. Şeriat-ı Garrâda daima icmâ ve rey-i cumhur medâr-ı fetva olduğu gibi, şimdi de fevzâ-i ârâ için, böyle bir faysala lüzum-u kat'î vardır.

Sadaret, meşihat, iki cenahdır. Şu devlet-i İslâmiyenin bu iki cenahı mütesavi olmazsa, ileri gidilmez. Gidilse de, böyle bir medeniyet-i faside için mukaddesatından insilâh eder. İhtiyaç her işin üstadıdır. Şöyle bir şûrâyâ ihtiyaç şeditir. Merkez-i Hilafette tesis olunmazsa, bizzarure başka yerde teşekkül edecektir. Bu şûranın bazı mukaddematı olan cemaat-i İslâmiye teşkilâtı ve evkafın meşihata ilhakı gibi umurun daha evvel tahakkuku münasip ise de, baştan başlansa, sonra mukaddemat ihzar edilse, yine maksat hâsıl olur. Daire-i intihabiyeleri hem mahdut, hem muhtelit olan âyan ve mebusanın vazife-i resmîyeleri itibarıyla bilvasıta ve dolayısıyla bu işe tesiri olabilir. Hâlbuki vasıtasız, doğrudan doğruya bu vazife-i uzmâyı deruhte edecek, hâlis İslâm bir şûra lazımdır.

Birşey "mâ vudia leh"inde istihdam edilmezse ataletе uğrar, matlup eseri göstermez. Binaenaleyh, mühim bir maksat için tesis edilen Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyeyi, şimdiki âdi bir komisyon derecesinden çıkarıp, Meşihattaki devairin rüesasıyla beraber şûranın âzâ-yı tabiiyesi addetmek ve hariçteki âlem-i İslâmdan, şimdilik on beş, yirmi kadar İslâmın dinen, ahlâken itimadını kazanmış müntehap ulemasını celb eylemek, bu mesele-i uzmânın esasını teşkil eder. Vehham olmamalıyız. Korkmakla din rüşvet verilmez. Dinin zaafiyeti bahanesine olan müzahraf medeniyete lanet! Havf ve zaaf tesirat-ı hariciyeyi teşcî eder. Muhakkak maslahat, mevhum mazarrata feda edilmez.

[Hutbe-i Şamiye]

ALTINCI KELİME: Müslümanların hayat-ı içtimaiye-i İslamiyedeki saadetlerinin anahtarı meşveret-i şer'iyedir. ¹ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ ayet-i kerîmesi, şûrayı esas olarak emrediyor.

Evet, nasıl ki nev-i beşerdeki telahuk-u efkâr ünvanı altında asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbiriyle meşvereti, bütün beşeriyetin terakkiyatı ve fününun esas olduğu gibi; en büyük kıt'a olan Asya'nın en geri kalmasının bir sebebi, o şûra-i hakikiyeyi yapmamasıdır. Asya kıtasının ve istikbalinin keşşafı ve miftahı şûradır. Yani, nasıl fertler birbiriyle meşveret eder; taifeler, kıtalar dahi o şûrayı yapmaları lazımdır. Ki üç yüz, belki dört yüz milyon İslamın ayaklarına konulmuş çeşit çeşit istibdatların kayıtlarını, zincirlerini açacak, dağıtacak; meşveret-i şer'iyeye ile, şehamet ve şefkat-i imaniyeden tevellüd eden hürriyet-i şer'iyedir. Ki o hürriyet-i şer'iyeye, adab-ı şer'iyeye ile süslenip, Garb medeniyet-i sefihanesindeki seyyiatı atmaktır. İmandan gelen hürriyet-i şer'iyeye iki esas emreder:

أَنْ لَا يَذَلَّ وَلَا يَتَذَلَّ
مَنْ كَانَ عَبْدًا لِلَّهِ لَا يَكُونُ عَبْدًا لِلْعِبَادِ
لَا يَجْعَلُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ
نَعَمْ: الْحُرِّيَّةُ الشَّرْعِيَّةُ عَطِيَّةُ الرَّحْمَنِ

Yani, iman bunu iktiza ediyor ki: Tahakküm ve istibdat ile başkasını tezlil etmemek ve zillate düşürmemek ve zalimlere tezellül etmemek. Allah'a hakiki abd olan, başkalarına abd olamaz. Birbirinizi Allah'tan başka kendinize rab yapmayınız. Yani, Allah'ı tanımayan, herşeye, herkese, nisbetine göre bir rububiyet tevehhüm eder, başına musallat eder. Evet, hürriyet-i şer'iyeye Cenab-ı Hakkın Rahman, Rahîm tecellisiyle bir ihsanıdır ve imanın bir hassasıdır.

فَلْيَحْيَا الصِّدْقُ وَلَا عَاشَ الْيَأْسُ فَلْتَدُمُ الْمَحَبَّةُ وَالْتَّقْوَى وَالشُّورَى وَالْمَلَامُ
عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهَوَى وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى

Yaşasın sıdk, ölsün yeis! Muhabbet devam etsin, şûra kuvvet bulsun! Bütün levm ve itab ve nefret; heva, hevese tabi olanlara olsun. Selam ve selamet, hüdaya tabi olanlar üstüne olsun. Âmin...

¹ "Onların aralarındaki işleri istişare ile dir." (Şura Sûresi: 38)

[Münazarat]

Suâl: “İstibdat bu derece bir semm-i katil olduğunu bilmezdik. Lehü'l-hamd, parçalandı. Onu esâsiyle tedavi edecek olan tiryak-ı meşrutiyeti bize tarif et.”

Cevap: Bazı memurların ef'ali, adem-i ülfetten dolayı size yanlış ders gösterdiği ve şiddetten neşet eden müşevveşiyetle hâl-i hazırda fehmettiğiniz meşrutiyeti tefsir etmeyeceğim. Belki hükümetin hedef-i maksadı olan meşrutiyet-i meşrûâyı beyân edeceğim.

İşte, meşrûtiyet,

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ
وَأْمُرْهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ¹

Âyet-i kerîmelerinin tecellisidir ve meşveret-i şer'iyedir.

O vücud-u nuranînin kuvvete bedel, hayatı haktır, kalbi marifettir, lisanı muhabbetir, akli kanundur, şahıs değildir.

Evet, meşrûtiyet hâkimiyet-i millettir; siz dahi hâkim oldunuz. Umum akvâmın sebeb-i saadetidir; siz de saadete gideceksiniz. Bütün eşvâk ve hissiyât-ı âliyeyi uyandırır; uyku bes, siz de uyanınız. İnsanı hayvanlıktan kurtarır; siz de tam insan olunuz. İslamiyetin bahtını, Asya'nın taliini açacaktır. Size müjde. Bizim devleti ömr-ü ebedîye mazhar eder. Milletin bekâsıyla ibka edecek; siz daha me'yus olmayınız. Bir ince tel gibi her tarafa heva ve hevesin tehyîci ile çevrilmeye müstaid olan rey-i vâhid-i istibdadı layetezelzel bir demir direk gibi, layetefellel bir elmas kılınç gibi olan efkâr-ı âmmeye tebdil eder; siz de, sefine-i Nuh gibi emniyet ediniz. Herkesi bir padişah hükmüne getiriyor; siz de hürriyetperverlikle padişah olmaya gayret ediniz. Esâs-ı insaniyet olan cüz'-ü ihtiyârı temin eder, âzâd eder; siz de câmid olmaya râzı olmayınız. Üç yüz milyondan ziyade ehl-i İslâmı bir aşiret gibi birbirine rapteder; siz de o rabıtayı muhâfaza ediniz. Zira meşveret perdeyi attı; milliyet göründü, harekete geldi. Milliyet içinde İslâmiyet ışımlandı, ihtizâza geldi. Zira milliyetimizin ruhu İslamiyettir; hakiki ve nisbî ve izâfiden mürekkeptir. Başka millete benzemiyoruz.

[Rüyada bir hitabe]

Meâli ve hatırda kalan elfazı aynendir.

1335 senesi Eylûl'ünde, dehrin hadisatının verdiği yeisle, şiddetle muztarip idim. Şu kesif zulmet içinde bir nur arıyordum. Mânen rüya olan yakazada bulamadım. Hakikaten yakaza olan rüya-yı sâdıkada bir ziya gördüm. Tafsilâtı terk ile yalnız bana söyletilmiş noktaları kaydedeceğim. Şöyle ki:

¹ “Ve işlerde onlarla istişare et.” (Âl-i İmran Suresi: 159) “Onların aralarındaki işleri istişare ile dir.” (Şura Suresi: 38)

Bir Cuma gecesinde nevm ile âlem-i misale girdim. Biri geldi, dedi:

“Mukadderat-ı İslâm için teşekkül eden bir meclis-i muhteşem seni istiyor.”

Gittim, gördüm ki, münevver, emsalini dünyada görmediğim, Selef-i Salihînden ve a’sârın meb’uslarından her asrın meb’usları içinde bulunur bir meclis gördüm. Hicap edip kapıda durdum. Onlardan bir zat dedi ki:

“Ey felâket, helâket asrının adamı, senin de reyin var. Fikrini beyan et.”

Ayakta durup dedim:

“Sorun, cevap vereyim.”

Biri dedi: “Bu mağlûbiyetin neticesi ne olacak; galibiyette ne olurdu?”

Dedim: “Musibet şerr-i mahz olmadığı için, bazan saadette felâket olduğu gibi, felâketten dahi saadet çıkar. Eskiden beri i’lâ-yı kelimetullah ve beka-yı istiklâliyet-i İslâm için, farz-ı kifaye-i cihadı deruhte ile kendini yekvücut olan âlem-i İslâma fedaya vazifedar ve hilafete bayraktar görmüş olan bu devlet-i İslâmiyenin felâketi, âlem-i İslâmın saadet-i müstakbesiyle telâfi edilecektir. Zira şu musibet, mâye-i hayatımız ve âb-ı hayatımız olan uhuvvet-i İslâmiyenin inkişaf ve ihtizazını harikulâde tacil etti. Biz incinirken âlem-i İslâm ağlıyor. Avrupa ziyade incitse, bağıracaktır. Şayet ölsek, yirmi öleceğiz, üç yüz dirileceğiz. Harikalar asrındayız. İki-üç sene mevtten sonra meydan-da dirilenler var. Biz bu mağlûbiyetle bir saadet-i âcile-i (عاجله) muvakkate kaybettik. Fakat bir saadeti âcile-i (اجله) müstemirre bizi bekliyor. Pek cüz’î ve mütehavvil ve mahdut olan hâli, geniş istikballe mübadele eden kazanır.”

Birden meclis tarafından denildi: “İzah et.”

Dedim: “Devletler, milletler muharebesi, tabakat-ı beşer muharebesine terk-i mevki ediyor. Zira beşer esir olmak istemediği gibi, ecîr olmak da istemez. Galip olsaydık, hasmımız ve düşmanımız elindeki cereyan-ı müstebidaneye, belki daha şedîdâne kapılacak idik. Hâlbuki o cereyan hem zalimâne, hem tabiat-ı âlem-i İslâma münafi, hem ehl-i imânın ekseriyet-i mutlakasının menfaatine mübayin, hem ömrü kısa, parçalanmaya namzettir. Eğer ona yapışsaydık, âlem-i İslâmı fitratına, tabiatına muhalif bir yolla sürükleyecektik. Şu medeniyet-i habise ki, biz ondan yalnız zarar gördük. Ve nazar-ı şeriatı merdud ve seyyiatı hasenatına galebe ettiğinden, maslahat-ı beşer fetvasıyla mensuh ve intibah-ı beşerle mahkûm-u inkıraz, sefih, mütemerrid, gaddar, mânen vahşi bir medeniyetin himayesini Asya’da deruhte edecektik.”

Meclisten biri dedi: “Neden şeriat şu medeniyeti ¹ reddeder?”

¹ Bizim muradımız, medeniyetin mehasini ve beşere menfaati bulunan iyiliklerdir. Yoksa medeniyetin günahları, seyyiatları değil ki, ahmaklar o seyyiatları, o sefahetleri mehasin zannedip taklit edip, malımızı harap ettiler. Medeniyetin günahları, iyiliklerine galebe edip, seyyiatı hasenatına racih gelmekle, beşer iki Harb-i Umumi ile iki dehşetli tokat yeyip, o günahkâr medeniyeti zirûzeber edip öyle bir kustu ki, yeryüzünü kanla bulaştırdı. İnşallah, istikbaldeki İslâmiyetin kuvvetiyle, medeniyetin mehasini galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumîyi de temin edecek. (Müellif-i muhterem sonradan ilâve etmiştir.)

Dedim: “Çünkü beş menfi esas üzerine teessüs etmiştir. Nokta-i istinadı kuvvettir. O ise, şe’ni tecavüzdür. Hedef-i kastı menfaattır. O ise, şe’ni tezahumdur. Hayatta düsturu, cidalıdır. O ise, şe’ni tenazudur. Kitleler mabeynindeki rabitası, âhari yutmakla beslenen unsuriyet ve menfi milliyettir. O ise, şe’ni böyle müthiş tesadümdür. Cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşcî ve arzularını tatmin ve metalibini teshildir. O heva ise, şe’ni insaniyeti derece-i melekiyeden, dereke-i kelbiyete indirmektir. İnsanın mesh-i manevisine sebep olmaktır. Bu medenilerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse, kurt, ayı, yılan, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayale gelir.

“İşte, onun için bu medeniyet-i hazıra, beşerin yüzde seksenini meşakkate, şekavete atmış; onunu mümevveh saadete çıkarmış; diğer onu da, beyne beyne bırakmış. Saadet odur ki, külle, ya eksere saadet ola. Bu ise, ekall-i kalilindir ki, nev-i beşere rahmet olan Kur’an, ancak umumun, lâakal ekseriyetin saadetini tazammun eden bir medeniyeti kabul eder.

“Hem serbest hevanın tahakkümüyle, havâic-i gayr-ı zaruriye havâic-i zaruriye hükümüne geçmişlerdir. Bedavette bir adam dört şeye muhtaç iken, medeniyet yüz şeye muhtaç ve fakir etmiştir. Sa’y, masrafa kâfi gelmediğinden, hileye, harama sevk etmekle, ahlâkın esasını şu noktadan ifsad etmiştir. Cemaate, nev’e verdiği servet, haşmete bedel, ferdi, şahsı fakir ahlaksız etmiştir. Kurun-u ûlânın mecmu vahşetini, bu medeniyet bir defada kustul!

“Âlem-i İslâmın şu medeniyete karşı istinkâfı ve soğuk davranması ve kabulde ıztırabı câ-yı dikkattir. Zira istiğna ve istiklâliyet hassasıyla mümtaz olan şeriattaki İlâhî hidayet, Roma felsefesinin dehasıyla aşılanmaz, imtizaç etmez, bel’ olunmaz, tabi olmaz.

“Bir asıldan tev’em olarak neşet eden eski Roma ve Yunan iki dehaları, su ve yağ gibi mürur-u a’sâr ve medeniyet ve Hıristiyanlığın temzicine çalıştığı halde, yine istiklâllerini muhafaza, adeta tenasuhla o iki ruh şimdi de başka şekillerde yaşıyorlar. Onlar tev’em ve esbab-ı temzic varken imtizac olunmazsa, şeriatin ruhu olan nur-u hidayet, o muzlim medeniyetin esaslı olan Roma dehasıyla hiçbir vakit mezc olunmaz, bel’ olunmaz.”

Dediler: “Şeriat-ı Garrâdaki medeniyet nasıldır?”

Dedim: Şeriat-ı Ahmediyenin (a.s.m.) tazammun ettiği ve emrettiği medeniyet ise ki, medeniyet-i hazıranın inkişâından inkişaf edecektir. Onun menfi esasları yerine, müspet esaslar vaz’ eder.

İşte nokta-i istinad, kuvvete bedel haktır ki, şe’ni adalet ve tevazüdüdür. Hedef de, menfaat yerine fazilettir ki, şe’ni muhabbet ve tecazüptür. Cihetü’l-vahdet de unsuriyet ve milliyet yerine, rabita-i dinî, vatanî, sınıftır ki, şe’ni samimi uhuvvet ve müsalemet ve haricin tecavüzüne karşı yalnız tedafüdüdür. Hayatta düsturu, cidal yerine düstur-u teavüdüdür ki, şe’ni ittihad ve tesanüttür. Heva yerine hüddâdır ki, şe’ni insaniyeten terakki ve ruhen tekâmüldür. Hevayı tahdit eder; nefsin hevesat-ı süfliyesinin teshiline bedel, ruhun hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder.

Demek, biz mağlûbiyetle ikinci cereyana takıldık ki, mazlumların ve cumhurun cereyanıdır. Başkalarından yüzde seksen fakir ve mazlumsa, İslâmdan doksan, belki doksan beştir.

Âlem-i İslâm şu ikinci cereyana karşı lakayt veya muarız kalmakla hem istinatsız, hem bütün emeğini heder, hem onun istilâsıyla istihaleye mâruz kalmaktan ise, âkılâne davranıp onu İslâmî bir tarza çevirip, kendine hâdim kılmaktır. Zira düşmanın düşmanını, düşman kaldıkça dosttur. Nasıl ki, düşmanın dostu, dost kaldıkça düşmandır.

Şu iki cereyan birbirine zıt, hedefleri zıt, menfaatleri zıt olduğundan; birincisi dese “Öl,” diğeri diyecek “Diril.” Birinin menfaati zarar, ihtilâf, tedennî, zaaf, uyumamızı istilzam ettiği gibi; ötekinin menfaati dahi kuvvetimizi, ittihadımızı bizzarure iktiza eder.

Şark husumeti, İslâm inkişafını boğuyordu; zâil oldu ve olmalı. Garp husumeti, İslâmın ittihadına, uhuvvetin inkişafına en müessir sebeptir; bâki kalmalı.”

Birden o meclisten tasdik emareleri tezahür etti.

Dediler: “Evet, ümitvar olunuz. Şu istikbal inkılâbı içinde, en yüksek gür sada İslâmın sadası olacaktır!”

Tekrar biri sordu: “Musibet, cinayetin neticesi, mükâfatın mukaddemesidir. Hangi fiilinizle kadere fetva verdirdiniz ki, şu musibetle hükmetti?”

Musibet-i âmme ekseriyetin hatasına terettüp eder. Hazırda mükâfatınız nedir?”

Dedim: “Mukaddemesi üç mühim erkân-ı İslâmiyedeki ihmalimizdir: salât, savm, zekât.

Zira yirmi dört saatten yalnız bir saati, beş namaz için Hâlık Teâlâ bizden istedi. Tembellik ettik; beş sene yirmi dört saat talim, meşakkat, tahrikle bir nevi namaz kıldırdı. Hem senede yalnız bir ay oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık; kefareten beş sene oruç tutturdu. Ondan, kırktan yalnız biri, ihsan ettiği maldan zekât istedi. Buhl ettik, zulmettik, O da bizden müterakim zekâtı aldı.

الْجَزَاءُ مِنْ جُنْسِ الْعَمَلِ

Mükâfat-ı hâzıramız ise: Fâsık, günahkâr bir milletten, humsu olan dört milyonu velayet derecesine çıkardı; gazilik, şehadetlik verdi. Müşterek hatadan neşet eden müşterek musibet, mazi günahını sildi.”

Yine biri dedi: “Bir âmir, hatayla felâkete atmışsa?”

Dedim: “Musibettede mükâfat ister. Ya âmir-i hatadarın hasenatı verilecektir; o ise hiç hükmünde. Veya hazine-i gayp verecektir. Hazine-i gaybda böyle işlerdeki mükâfatı ise, derece-i şehadet ve gaziliktir.”

Baktım, meclis istihsan etti. Heyecanımdan uyandım. Terli, elpençe yatakta oturmuş, kendimi buldum. O gece böyle geçti.

Aynı gün, pür-ümit, başka ve dünyevî bir meclise gittim. Dünyevîler dediler:

“Neden geldin geleli siyasete karışmıyorsun?”

Dedim: “أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ وَالسِّيَاسَةِ”

Evet, İstanbul siyaseti, İspanyol hastalığı gibi bir hastalıktır. Fikri hezeyanlaştırır. Biz müteharrik-i bizzat değiliz, bilvasıta müteharrikiz. Avrupa üflüyor, biz burada oynuyoruz. O tenvim ile telkin eder, biz kendimizden hayal edip, asammâne tahribimizde eser-i telkini icra ederiz.

Mademki menba Avrupa'dadır. Gelen cereyan ya menfî veya müspettir.

Menfîye kapılan harf gibi: ¹ دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي نَفْسٍ غَيْرِهِ yahut

² لَا يَدُلُّ عَلَى مَعْنَى فِي نَفْسِهِ³ tarif edilir. Demek bütün harekâtı, bizzat hariç hesabına geçer. Çünkü iradesi hükümsüzdür. Hulûs-u niyeti fayda vermez. Bahusus, menfî iki cihet-i zaafı hariç cereyanın kuvvetine bir âlet-i laya'kıl olur.

Diğer müspet cereyan ise ki, dâhilden muvafık şeklini giyer. İsim gibi ³ دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي نَفْسِهِ³ 'dir. Hareketi kendinedir. Tebei haricedir. Lâzım-ı mezhep, mezhep olmadığından, belki muahez değil. Bahusus iki cihetle kuvveti, hariç cereyanın müspet ve zaafına inzimam etse, harici kendine alet-i lâyeş'ur edebilir.”

Dediler: “Dinsizliği görmüyor musun, meydan alıyor. Din namına meydana çıkmak lâzım.”

Dedim: “Evet, lâzımdır. Fakat kat'î bir şartla ki, muharrik, aşk-ı İslamiyet ve hâmiyet-i diniye olmalı. Eğer muharrik veya müreccih, siyasetçilik veya tarafgirlik ise, tehlikedir. Birincisi hata da etse, belki ma'fuvdur. İkincisi isabet de etse, mesuldür.”

Denildi: “Nasıl anlarız?”

Dedim: “Kim fasık siyasetdaşını, mütediyyin muhalifine, su-i zan bahaneleriyle tercih etse, muharriki siyasetçiliktir. Hem umumun mâl-ı mukaddesi olan dini, inhisar zihniyetiyle kendi meslektaşlarına daha ziyade has göstermekle, kavî bir ekseriyette dine aleyhdarlık meyli uyandırmakla nazardan düşürmek ise, muharriki tarafgirliktir.

Mesela, iki adam dövüşürler. Biri, zayıf düşeceğini hissederken, elindeki Kur'an'ı kavîye uzatmakla himayesini davet edip, kavî bir ele vermek lâzımdır. Ta beraber çamur düşmesin, Kur'an'a muhabbetini, hürmetini gösterebilir. Kur'an'ı, Kur'an olduğu için sevsin. Eğer kavînin karşısına siper etse, himayet damarını tahrik etmeye bedel, hid-detini celb eder. Kur'an'ı kavî bir hâdimden mahrum bırakmakla, zayıf bir elde beraber yere düşerse, o Kur'an'ı kendi nefsi için sever demektir.

Evet, dine imale etmek ve iltizama teşvik etmek ve vazife-i diniyelerini ihtar etmekle dine hizmet olur. Yoksa “Dinsizsiniz” dese, onları tecavüze sevk etmektir. Din dâhilde

¹ Başkasındaki bir mânâyı delalet eder.

² Kendi kendine bir mânâyı delalet etmez.

³ Kendisinde bulunan bir mânâyı delalet eder.

menfi tarzda istimal edilmez. Otuz sene halife olan bir zat, menfi siyaset namına istifade edildi zannıyla şeriata gelen tecavüzü gördünüz. Acaba şimdiki menfi siyasetçilerin fetvalarından istifade edecek kimdir, bilir misin? Bence İslâmın en şedit hasmıdır ki, hançerini İslâmın ciğerine saplamıştır.”

Dediler: “İttihada şedit bir muarızdın. Neden şimdi sükût ediyorsun?”

Dedim: “Düşmanların onlara şiddet-i hücumundan. Düşmanın hedef-i hücumu, onların hasenesi olan azim ve sebattır ve İslamiyet düşmanına vasıta-i tesmim olmaksızın feragatıdır.

Bence yol ikidir: mîzanın iki kefeşi gibi. Birinin hiffeti, ötekinin sıkletine geçer. Ben tokadımı Antranik ile beraber Enver’e, Venizelos ile beraber Said Halim’e vurmam. Nazarımda vuran da sefildir.”

Dediler: “Fırkacılık lâzım-ı Meşrutiyettir.”

Dedim: “Bizdekilerde hutut-u efkâr telâki için mütemayilen imtidada bedel, münharifen gittiğinden, nokta-i telâki vatanda, belki kürede görülmüyor. Vücut-adem gibi, birinin vücudu ötekinin ademini ister.

İnat, bazan müfrit fırka müteassıplarına, dalâl ve batılı iltizam ettirir. Şeytan birisine yardım etse, melek der, rahmet okutur. Ötekinde melek görse, libasını değiştirmiştir der, lânet eder. Su-i zan ve hüsn-ü zan nazarıyla, dürbünün iki tarafı gibi leh, aleyhtar... Vâhi emareyi bürhan, bürhanı vâhi emare görür.

İşte şu zulümdür ¹ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ sırrını gösterir. Zira, hayvanın aksine olarak, kuvâ ve meyilleri fitraten tahdit edilmemiş; meyl-i zulüm hadsizdir. Lâsiyyemâ, ene’nin eşkâl-i habisesi olan hodgâmlık, hodfikirlik, hodbinlik, hodendişlik, gurur ve inat o meyle inzimam etse, öyle ekberü’l-kebâiri icad eder ki, daha beşer ona isim bulmamış. Cehennemün lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız Cehennem olabilir.

Mesela, birisinin bir sıfatından darılsa, mecma-ı evsaf-ı mâsume olan şahsına, hatta ehibbâsına, hatta meslektaşına zulmünü teşmil eder. ² وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ya karşı temerrüd eder.

Mesela, muhteris bir intikam veya müntakim bir hilâfla bir kere demiş: ‘İslâm mağlûp olacak, kalbi parçalanacak.’ Sırf o mürâi ruhtan gelen, yalancı fikirden çıkan meş’um sözünü doğru göstermek için, İslâm mağlûbiyetini, İslâm perişanlığını arzu eder, alkışlar, hasmın darbesinden mütelezziz olur. İşte şu alkışı ve gaddar telezzüzüdür ki, mecruh İslâmı müşkül mevkide bırakmış. Zira hançerini İslâmın ciğerine saplamış olan hasım, ‘Sükût et’ diyor. ‘Alkışla, mütelezziz ol, beni sev’ diyor, onları misal gösteriyor. İşte size dehşetli bir günah ve zulüm ki, ancak haşirdeki mîzan tartabilir.”

Denildi: “Mağlûbiyet mâlûmdur, biz bilirdik. Bilerek bizi belâya attılar.”

¹ “İnsan ise, şüphesiz ki, çok zalimdir.” (İbrahim Sûresi: 34)

² “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.” (En’âm Sûresi: 164; İsrâ Sûresi: 15; Fâtır Sûresi: 18; Zümer Sûresi: 7)

Dedim: “Acaba Hindenburg gibi dehşetli insanlar nazarına nazarî kalmış olan gaye-i harp, sizin gibi acemîlere nasıl malûm ve bedihî olabilir? Acaba fikir dediğiniz şey -el’iyazü billâh- arzu olmasın? Bazan zâlimane intikam-ı şahsî, arzuya fikir suretini giydirir.

Yahu, pis bir çamura düşmüşsünüz, misküanber diye yüzünüze gözünüze bulaştır-maya ne mânâ var?”

İşte misâlîlerin münevver gece meclisinde ve dünyevîlerin muzlim gündüz mahfe-linde akıldan akma değil, kalbde çıkan beyanatım: İstersen kabul et, istersen etme -an-lamak şartıyla.

İster al gûş-i kabul-i câne, ister hiddet et.

[Rüyanın zeyli]

Rüya hacda sükût etti. Çünkü haccın ve ondaki hikmetin ihmali, musibeti değil, ga-zap ve kahrı celb etti. Cezası da keffaretü’z-zünub değil, kessaretü’z-zünub oldu. Hac-cın bahusus taarrüfle tevhid-i efkârı, teavünle teşrik-i mesaiyi tazammun eden içindeki siyaset-i âliye-i İslâmiye ve maslahat-ı vâsia-i içtimaiyenin ihmalidir ki, düşmana mil-yonlarla İslâmı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzar etti. İşte Hint, düşman zanne-derek. Hâlbuki pederini öldürmüş, başında oturmuş bağılıyor.

İşte Tatar, Kafkas, öldürülmesine yardım ettiği şahıs, biçare valideleri olduğunu, “bâde harabi’l-Basra” anlıyor. Ayakucunda ağlıyorlar.

İşte Arap, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, hayretinden ağlamayı da bilmi-yor.

İşte Afrika, biraderini tanımayarak öldürdü, şimdi vaveylâ ediyor.

İşte âlem-i İslâm, bayraktar oğlunu gafletle bilmeyerek öldürmesine yardım etti. Va-lide gibi saçlarını çekip âhüfzar ediyor.

Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz olan sefer-i hacca şedd-i rahl etmek yerine, şerr-i mahz olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatlar ettirildi.

وَقَسَّ عَلَيْهَا

كَمَا أَنَّ الضَّرُورَاتِ تُبَيِّحُ الْمَخْطُورَاتِ كَذَلِكَ تُسَهِّلُ الْمُشْكِلَاتِ

Bundan ibret alın.

Zaruret yasakları mübah kıldığı gibi zorlukları da kolaylaştır.

Korkaklıkta darb-ı mesel hükmünde olan tavuk, çocukları yanında iken şefkat-i cinsiyesiyle câmusa saldırır. İşte dehşetli bir cesaret...

Hem darb-ı mesel olmuş, keçi, kurttan havfı, ızdırar vaktinde mukavemete inkılâp eder; boynuzuyla kurdun karnını deldiği vâkidir. İşte harika bir şecaat...

Fitrî meyelan, mukavemetsûzdur. Bir avuç su, kalın bir demir gülle içine atılsa, kışta soğuğa maruz bırakılsa, meyl-i inbisat demiri parçalar.

Evet, şefkatli tavuk cesareti, hamiyetli keçi ızdırarî şecaati gibi fitrî bir heyecan, demir güllede su gibi zulmün burudetli husumet-i kâfiranesine maruz kaldıkça herşeyi parçalar. Rus mojikleri buna şahittir.

Bununla beraber imanın mahiyetindeki harikulâde şehamet, izzet-i İslâmiyenin tabiatındaki âlempesent şecaat, uhuvvet-i İslâmiyenin intibahıyla her vakit mucizeleri gösterebilir.

Birgün olur elbette doğar şems-i hakikat

Hiç böyle müebbed mi kalır zulmet-i âlem?

Bundan yedi sene evvel bir risaleme yazdığım zeyldir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي قَالَ: ﴿وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا﴾ وَالصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ
الَّذِي قَالَ: ﴿مَنْ قَالَ هَلَكَ النَّاسُ هَلَكَ النَّاسُ فَهُوَ أَهْلَكُهُمْ﴾ أَمَّا بَعْدُ¹

Şu zamanın medenî engizisyonu müthiş bir vesileyle, bazı ezhanı telkih ile, bir kısım nâmeşru evlâdını vücuda getirip, İslamiyete karşı kinini ve hiss-i intikamını icra eder. Diyanetsizliğe veya lâübaliliğe veya Hıristiyanlığa temayüle veya İslamiyetten şüpheyile soğutmaya bir kapı açmak ister.

İşte o desise şudur: “Ey Müslüman, bak nerede bir Müslim varsa binnisbe fakir, gafil, bedevîdir. Nerede Hıristiyan varsa, bir derece medenî, mütenebbih ehl-i servettir, demek...” İlâ âhir.

Ben de derim ki:

Ey Müslüman! Biri maddi, biri manevi, Avrupa rüçhanının iki sebebinin şu netice-i müthişle, o neticenin tesir-i muharribanesine karşı, mevcudiyetimizin hâmisi olan İslamiyetten elini gevşetme, dört elle sarıl. Yoksa mahvolursun!

Evet, biz aşağıya iniyoruz, onlar yukarıya çıkıyor. Bunun iki sebebi vardır. Biri maddi, biri manevidir.

¹ “Birbirinizi gıybet etmeyin.” (Hucurât Sûresi: 12) buyuran Allah’a hamd olsun. Salât da, “Kim ki insanlar helâk oldu, insanlar helâk oldu derse, o kimse onların en fazla helâk olanıdır.” (Müslim, Birr: 139; Ebû Dâvud, Edeb: 77; Muvatta, Kelâm: 2; Müsned, 2:272, 342, 465, 517) diyen Muhammed’e (a.s.m.) olsun.

BİRİNCİ SEBEP: Umum Hristiyanın kilisesi ve maden-i hayatı olan Avrupa'nın vaziyet-i fitriyesidir. Zira dardır, güzeldir, demir madenidir, girintili çıkıntılıdır. Deniz ve enharı bağırsaklarıdır, bâriddir.

Evet, Avrupa küre-i zeminin hums-u öşrü iken, nev-i beşerin bir rub'unu letafet-i fitriyesiyle kendine çekmiş. Hikmeten sabittir ki, efrad-ı kesirenin içtimai, ihtiyacı intaç eder. Görenek gibi çok esbabla tekessür eden hâcât, zeminin kuvve-i nâbitesine sığışmaz. İşte şu noktadan ihtiyaç, san'ata ve merak ilme ve sıkıntı vesait-i sefahete hocalık edip talime başlarlar.

Evet, fikr-i san'at, meyl-i mârifet, kesretten çıkar. Avrupa'nın darlığı ve deniz ve enharı olan vesait-i tabiiye-i münakale içinde dolaşması sebebiyle, tearüf ticareti, teavün iştirak-i mesaiyi intaç ettikleri gibi, temas dahi telâhuk-u efkârı, rekabet de müsabakatı tevlit ederler. Ve bütün sanayiinin mâderi olan demir madeni, kesretle içinde bulunduğundan, o demir, medeniyetlerine öyle bir silah-ı kuvvet vermiştir ki, dünyanın bütün enkaz-ı medeniyetlerini gasp ve garat edip gayet ağır bastı, mîzan-ı zeminin muvazenetini bozdu.

Hem de herşeyi geç almak, geç bırakmak şanından olan burudet-i mutedilâne, sa'ylerine sebat ve metanet verip, medeniyetlerini idame etmiştir. Hem de ilme istinatla devletlerinin teşekkülü, mütekabil kuvvetlerinin tesadümü, gaddarane istibdatlarının iz'âcâtı, engizisyonane taassuplarının aksülâmel yapan tazyikatı, mütevazi unsurlarının rekabetle müsabakatı, Avrupalıların istidatlarını inkişaf ettirip, mezâyâ ve fikr-i milliyeti uyandırdı.

İKİNCİ SEBEP: Nokta-i istinattır. Evet, herbir Hristiyan başını kaldırıp, müteselsil ve mütedahil maksatların birine el atsa, arkasına bakar ki, istinat edecek, kuvve-i maneviyesine daima imdat edip hayat verecek, gayet kavî bir nokta-i istinat görür. Hatta en ağır ve büyük işlere karşı mübarezeyle kendinde kuvvet bulur.

İşte, o nokta-i istinat, her taraftan ellerini uzatan dindaşlarının uruk-u hayatına kuvvet vermeye ve İslâmların en can alacak damarlarını kesmeye her vakit âmade ve dessay, medenî engizisyon taassubuyla, maddiyunun dinsizliğiyle yoğunlaşmış ve medeniyetlerinin galebesiyle mest-i gurur olmuş bir müsellâh kitlenin kıvılcığı veya büyük bir kilisesi olan Avrupa'nın medeniyetidir.

Görülüyor mu ki, en hürriyetperver maskesini takan, (İ.G.) elini uzatıp arıyor. Nerede Hristiyan bulsa hayat veriyor. İşte Habeş, Sudan. İşte Tayyar, Artuşî. İşte Lübnan, Huran. İşte Malsor ve Arnavut. İşte Kürt ve Ermeni, Türk ve Rum, ilâ âhir...

Elhasıl: Onları canlandıran emeldir ve bizi öldüren yeistir. Meşhurdur ki, biri demiş: "Eğer bir nokta-i istinat bulsam, küre-i zemini yerinden oynatırım." Bu faraziyede acip bir nokta vardır. Demek, bu küçük insan, nokta-i istinat bulsa, küre gibi büyük işleri çevirebilir.

Ey ehl-i İslâm! İşte, küre-i zemin gibi ağır ve âlem-i İslamiyete çökmüş olan mesâib ve devâhiye karşı nokta-i istinadınız, muhabbetle ittihadı, marifetle imtizac-ı efkârı, uhuvvetle teavünü emreden nokta-i İslamiyettir.

Bak, âlem-i İslâmın şu büyük dairenin nokta-i uzmasından tut, ta en küçük daire-

nin -mesela medrese talebelerinin- birer ukde-i hayatiyesi vardır. Heyet-i içtimaiyenin efrad ve revabıtı birbirine istinadı gibi, o ukdeler dahi birbirine merbut, müteselsilen o nokta-i uzmaya müstenittir. Demek, bütün o ukde-i hayatiyelerini boğmak değil, belki tenebbüh ve neşvünema vermekle İslâm tenebbüh edip, terakkiye başlayabilir.

Yoksa biri Avrupa'nın mehasinini mesâvimizle ve telâhuk-u efkârın semeratını bizim bir şahsın semere-i sa'yi ile, insafsızca, aldatıcı cerbezeyle muvazene etmekle, Hristiyanlığın malı olmayan medeniyeti ona mal etmek, İslamiyetin düşmanı olan teden-niyi ona dost göstermek, feleğin ters dönmesine delildir.

Avrupa'ya şedit bir meftuniyet ve millette karşı amik bir nefret hissiyle, kendini Avrupa'nın veled-i nâmeşruu gösterdiği gibi, fikr-i ihtilâl ve meyl-i tahrip ve aldatıcı cerbezeyin neticesi olan hicv-i âsiyane, müfteriyane, namus-şikenane ile, kendi firavuniyetini ve zımnın medih ve gururiyetini ve bilmediği halde İslâma düşmanlığını göstermekle beraber, firavuniyet, enaniyet, gurur hükmüyle, millette karşı şer'an, ak-len, hikmeten mükellef olduğu hiss-i şefkat yerine hiss-i tahkir, meyl-i incizab yerine meyl-i nefret, meylân-ı muhabbet yerine irade-i istihfaf, temayül-ü ihtiram yerine meylân-ı teşhil, arzu-yu merhamet yerine arzu-yu taazzum, seciye-i fedakâri yerine temayül-ü infiradı ikame edip, hamiyetsizliğini, asılsızlığını gösterdiğinden, nazar-ı hakikatte öyle bir cânî ve menfur olur ki, mesela, birisi Paris'te, sefahet âleminde bir âlüfte madamın kametinde istihsan ettiği bir libası, camide muhterem bir hocaya giydirmeye çalışmak gibi bir hareket-i ahmakane ve cânıyanede bulunur. Zira hamiyet ise, muhabbet, hürmet, merhametin netice-i zaruriyesidir. Onsuz olmaz ve illâ yalandır, sahtekârlıktır. Nefret, hamiyetin zıddıdır.

Mutaassıplara hücum eden Avrupa'nın kâselisleri, herbiri yüz mutaassıp kadar meslek-i sakîminde mütaassıptır. Bunlardan birisi Shakespeare medhinde ettiği ifratı, şayet bir hoca o ifratı Şeyh Geylânî medhinde etseydi, tekfir olunacaktı.

Heyhat! Bunların neresinde millete muhabbet ve millet için hamiyet?

Esefâ! Heyet-i içtimaiyeyi faaliyet ve harekete götüren çok ukde-i hayatiyelerden, bizde inkişafa başlayan yalnız fikr-i edebiyat, bahusus şâirâne, müfritane, edepşikenâne, hodpesendâne olan fikr-i hicv ve arzu-yu tahkirdir.

وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا¹

Tedib-i hakikiye karşı edepsizliktir ki, birbirine saldırıyor. Fakat millete ve İslâmiyete karşı olan tarizat-ı zımnîyelerini o kâselislerin yüzlerine çarpmakla beraber, onlar birbirine karşı dinsizcesine hicv ve terzilleri ise, kimbilir belki müstehaktırlar düşünüp, deyip geçmekle iktifa ederiz.

Ben zannederim ki, bu milletin perişaniyetine, fazla cehaletten ziyade, nur-u kalb ile müterafık olmayan fazla zekâvet-i betrâ tesir etmiştir.

Bence en müthiş maraz asabîliktir. Zira herşeyi haddinden geçirmekle aksülâmel yaptırır.

¹ "Birbirinizi giybet etmeyin" (Hucurât Sûresi: 12)

Ey birader! Âlem-i Hıristiyanın rüçhanına sebebiyet veren ihtiyarlaşmış olan esbaba tekabül edecek, genç, dinç esbab bizde inkişafa başlamıştır. Başka kitapta tafsil etmişim. Bir hikâye:¹

Bundan on sene evvel Tiflis'e gittim. Şeyh Sanan tepesine çıktım, dikkatle temaşa ediyordum. Bir Rus yanıma geldi. Dedi: “Niye böyle dikkat ediyorsun?”

Dedim: “Medresemin plânını yapıyorum.”

Dedi:

“Nerelisin?”

“Bitlisliyim” dedim.

Dedi: “Bu Tiflis'tir.”

Dedim: “Bitlis, Tiflis, birbirinin kardeşidir.”

Dedi: “Ne demek?”

Dedim: “Asya'da, âlem-i İslâm'da üç nur, birbiri arkası sıra inkişafa başlıyor. Sizde birbiri üstünde üç zulmet inkişafa başlayacaktır. Şu perde-i müstebidane yırtılacak, ta-kallüs edecek. Ben de gelip burada medresemi yapacağım.”

Dedi: “Heyhat! Şaşarım senin ümidine.”

Dedim: “Ben de şaşarım senin aklına. Bu kışın devamına ihtimal verebilir misin? Her kışın bir baharı, her gecenin bir neharı vardır.”

Dedi: “İslâm parça parça olmuş.”

Dedim: “Tahsile gitmişler. İşte Hindistan, İslâmın müstaid bir veledidir; İngiliz mekteb-i idadisinde çalışıyor. Mısır, İslâmın zeki bir mahdumudur; İngiliz mekteb-i mülkiyesinden ders alıyor. Kafkas ve Türkistan, İslâmın iki bahadır oğullarıdır; Rus mekteb-i harbiyesinde talim alıyor. İlâ âhir...

“Yahu, şu asılzade evlat, şehadetnamelerini aldıktan sonra, herbiri bir kıta başına geçecek, muhteşem âdil pederleri olan İslâmiyetin bayrağını âfâk-ı kemalâtta temevvüc ettirmekle, kader-i Ezelînin nazarında, feleğin inadına, nev-i beşerdeki hikmet-i ezeli-yenin sırrını ilân edecektir.”

İşte hikâyemin yarısı bu kadar...

Neme lâzım ve nefsî nefsî dediren halet-i ruhiyeyi, bir temsille beyan edeceğim.

Felekzede, perişan, fakat asîl bir aşiretten bir cesur adamla, talihi yaver, feleği müsait, diğer bir aşiretten bir korkakla bir yerde rastgelirler. Müfahare, münazara başlar.

¹ Bu kitabın birinci tab'ından yedi sene geçmiştir. Demek, on sene evvel, yani Rumî 1326 (1910) senesinde.

Evvelki adam başını kaldırır, aşiretinin zelil olduğunu görür, izzet-i nefsine yediremez. Başını indirir, nefsine bakar, bir derece ağır görür. Eyvah, o vakit “Neme lâzım, işte ben, işte ef’âlim” gibi şahsiyatla yaralanmış gururu feryada başlar. Veyahut o aşiretten çekilip veya asılsızlık gösterip, başka aşirete intisap eder.

İkinci adam başını kaldırdıkça aşiretinin mefahiri gözünü kamaştırır, hiss-i gururunu kabartır. Nefsine bakar, gevşek görür. İşte o vakit, hiss-i fedakârî fikr-i milliyet uyanır! “Aşiretime kurban olayım” der.

Eğer bu temsilin remzini anladınsa, şu müsabaka ve mücadele meydanı olan bu cihan-ı ibrette, bir Müslim, mesela bir Hıristiyan veya bir Kürt, bir Rum ile mânen hissiyatları mübareze-i hamiyette mukabele ve muvazeneyle tezahür etse, temsilin sırrını göreceksin. Lâkin şu tefavüt, herkesin zannettiği gibi değildir. Belki zahirperestlik ve sathîlik ve galat-ı histen gelmiştir.

Ey Müslüman, aldanma, başını indirme! Paslanmış bîhemta bir elmas, daima mücellâ cama müreccahtır. Zahiren olan İslamiyetin zaafı, şu medeniyet-i haziranın, başka dinin hesabına hizmet etmesidir. Hâlbuki şu medeniyet suretini değiştirmesi zamanı hulûl etmiştir. Suret değişirse, kaziye bilâkis olur. Nasıl şimdiye kadar bidayetin de söylenildiği gibi, nerede Müslüman varsa, Hıristiyana nispeten bedevî, medeniyete karşı müstenkif ve soğuk davranır ve kabulünde ıstırap çeker, suret değişse başkalaşır.

كُلُّ أَتٍ قَرِيبٌ * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا¹

Said Nursî (r.a.)

¹ “Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır.” (İnşirah Sûresi: 6)
“Her gelecek şey yakındır.” (İbni Mâce, Mukaddeme: 7)

